

Хаджи Лилов, Лилов

С. II. 3197

Ииб. № 7988/127

Стр.: 90

фил. 50

НАЗАДЪ КЪМЪ АВТОНОМИЯТА

Или за сега:

Некога и сега?

ДЕКЛАРАЦИЯ

ПО

разрѣшението на македонския въпросъ

1919.

www.dlib.mk

1997
1997
1997

НАЗАД КЪМ АВТОНОМНОСТТА

ВАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
"КОЛИН ПАРОВИЌИЌ"
СКОПЈЕ

Институт
за национална историја
Србије

Инв. бр. 7988 / 55.

Декларация

ПО РАЗРЪШАВАНЕТО НА МАКЕДОНСКИЯ ВЪПРОСЪ

ОТЪ

ДЪЩИЦИТЪ НА БИВШАТА СЪРСКА РЕВОЛЮЦИОННА ОРГАНИЗАЦИЯ

Върни на своите минали борби въ македонското освободително движение за постигането на единъ народенъ идеалъ, несъвпадащъ съ стрѣмленията на балканския национализъмъ и империализъмъ, привърженицитѣ на революционната организация, дѣйствуваща въ бившия Сърски революционенъ окръгъ, правятъ, прѣдъ видъ настѣжилитѣ и настѣпващи събития, слѣдната декларация:

1. На листото на балканския национализъмъ, който, кѣмо стрѣмежъ за завладяване и господство надъ чужди земи и народи, разгроми частъ по частъ цѣлия Балкански полуостровъ, издигане старото знаме на македонската автономия, знаме на балканския съговоръ и на бъдащото балканско братство.

2. Македония трѣбва да се възстанови въ своите истинни нейни географически граници и главно върху базата: Солунъ, Вардарската долина, Скопие и Битоля да имаатъ своя естествена географическа и стопанско-икономическа хинтерландъ.

3. Териториалното обособяване на Македония не е актъ на вражда къмъ свободните балкански народи, нищо насилствено и спаративно нацѣрбяване на тяхната територия. Тя ще се възстанови за сѣмъ какъто всички като закрѣлена географическа единица и ще прѣдставлява солидарно вложенъ капиталъ за общо прѣдприятие на тия народи, което единствено ще ги сплоти за животно въ ширъ, искрено сътрудничество и честита бъднина.

4. Македония трѣбва да добие най-подходящото за себе си, за населяващитѣ я народности и за балканскитѣ си събратия форма на управление, създадено по образеца на Швейцарската федеративна република, при една и еднаква свобода за всички националности въ просвѣтително, черковно, политическо и културно-икономическо отношение и подъ протектората на съюза на свободните демократични народи.

ОСНОВАНИЯТА.

Бившият дѣлци отъ сѣрското крило на Вжрѣшвата македонска револуционна организација въ нѣколко днерви съѣшавия по полужението по поводъ прочетения за цѣлѣта рефератъ и въ свѣрзка съ събитията на Балканитѣ отъ зарждането на освободителнитѣ борби до днесъ, взеха еди нодушно рѣшение да излѣзатъ съ горвата декларација прѣдъ македонскитѣ националности, прѣдъ свободнитѣ балкански народи и прѣдъ останалия свѣтъ и като издигатъ отного знамето на първитѣ чисто-народни революционни борби — автономията на Македоня — съ готовность да се борятъ зг едно съ всички, които ще се наредятъ подъ него за осжществяването на македонския народенъ идеалъ, заявяватъ, че въ това си рѣшение се ръководятъ и ще се ръководятъ единствено отъ слѣднитѣ съображения:

Балканскиятъ разгромъ.

1. Македония въ миналото и прѣзъ врѣмето, когато стана театъръ на непрѣкъсната верига отъ войни, е имала и има, като цѣло, разнороденъ етнографски съставъ, независимо отъ пропорцијата на отдѣлнитѣ националности.

2. Разположенето на тия народности изъ територијата на Македоня е фактически таково, че тѣ, въпрѣки националнитѣ си разлики, иматъ една силна стопанствена връзка и образуватъ едно икономически неразкъснато (географическо) цѣло.

3. Борбитѣ на македонското население противъ бившия турски деспотически режимъ неможеха да устоятъ на свои естествени имъ въ форма на стремекъ за самоуправление на областта, а се прѣчуниха подъ могъщето влияние на господствуващитѣ въ балканскитѣ държави идеи за политически национализъмъ и национално обединение. /

4. Тия идеи у балканскитѣ държави излѣзоха фактически отъ своитѣ рамки и отъ такъза за национално самоопредѣление и обединение се изразиха въ стремекъ за завладяване на земи, независимо отъ народноститѣ, които ги населяватъ.

5. Балканскиятъ национализъмъ въ тоя свои стремекъ за политическа и стопанствена игемония на Балканитѣ, хвърли балканскитѣ народи и държави въ дълбоки противорѣчия и конфликти, които трѣбаше да започнатъ съ война и да свършатъ пакъ съ война, съвѣчно съ война.

6. Имперализмът на балканските държави се разви и вирѣ само благодарение на това, че се управляваха отъ династии, правителства и срѣди чужди, ча народа си, заблудили и помрачили неговото съзнание, неопиращи се на неговата дѣйствителна сила, а дѣйстващи винаги тайно и въ комбинации съ голѣмитѣ европейски дворове, дипломации и управляващи фактори.

7. Неспособни и безсилни да постигнатъ своитѣ голѣми и съвсѣмъ нехармониращи съ силата и жизнеността на държавитѣ си завоевателни цѣли, балканскитѣ правителства и династии не подадоха нито веднажъ ржката си за честно споразумение по националнитѣ въпроси, а останаха съзнателни оръдия на чужди внушения, оръдия на европейския имперализъмъ, които е дѣйствувалъ винаги съ измама и за своитѣ собствени грабителски цѣли, и по тоя начинъ, хвърлиха народитѣ си изпърво сами, а впоследствие въ съюзъ съ двата голѣми вѣюващи лагери въ едно страшно и опустошително кърваво междуособие, което разгроми една по една всичкитѣ балкански държави.

8. Въ тая кървава и страшна война, Македония, — обекта на завладяването и игемонията, се прѣвърна въ развалини, безъ да обѣщава на която и да е отъ изнемогаващитѣ балкански държави нищо частица отъ блѣна, съ които бѣха хвърлени въ войната.

9. Игемонията си остана неосмъществима за никого мечта, идеитѣ за основаването на могъщи балкански империи — сръбска, българска, гръцка и ромънска, останаха безжизнени и мъртви и надъ цѣлия Балканъ витае сега една единствена империя — империята на поголовния разгромъ, на повсемѣстнитѣ материални и морални разрушения.

Фантическото положение.

✓ Като взе прѣдъ видъ горного, съвѣщанието на сѣрскитѣ дѣйци, които сега съ голѣма тъга виждатъ колко прави сѣ били тѣхнитѣ опасения въ миналото, че националниятъ принципъ въ македонскитѣ борби води, при съществуващото безсилне на балканскитѣ държави и при географическата особност на Македония, къмъ катастрофи и гибель, смѣта, че създаденото положение не е безнадежно, че за народитѣ на Македония, България, Сърбия и Гърция има единъ път, който ще турне край на всички злочестини, бран на всички вражди, край — веднажъ за винаги — на стария и изолиранъ вече въ основитѣ си курсъ на съпер-

ничесвата, на измамата и на общия погромъ. Тоя пътъ е автономията на Македония. Пътъ единственъ, пътъ широкъ и равенъ, пътъ спасителенъ. Защото:

1. Пълното национално обединение на балканскитъ народи е невъзможно при съществуващитъ въ Македония зони съ смѣсено по вѣра, езикъ и народностъ население.

2. До колкото това обединение е механически възможно и допусимо, то ще се изрази въ граници основно противорѣчащи на законитъ на икономическата и стопанствена география, противорѣчащи слѣдователно и на интереситъ на македонското население, безъ разлика на националностъ.

3. До колкото за смѣтка на Македония ще се постигне или нѣма да се постигне извѣстно национално обединение за балканскитъ държави и до колко една или друга отъ тѣхъ ще се разшири за смѣтка на трета, нѣма да настане миръ, който да обезпечи за винаги тѣхното спокойно развитие и бъдаще.

4. Разпокъсването на Македония въ каквато форма да се изрази то, ще има, освѣнъ горното, за свое послѣдствие още и разпокъсването на една закръглена географическа единица, което ще постави населенията тамъ при най неестествени стопански и икономически условия.

5. Балканскитъ чароди, дали тежки и скъпи жертви въ редъ братоубийствени войни, разклатили основно своитъ икономически и финансови основи, нѣмагъ никакъвъ интересъ да продължатъ отново своитъ съперничества чрезъ неестествено разпокъсване на Македония като географическа единица на балканскитъ вѣ.

6. Македонскиятъ народъ, въ своята цѣлостъ, слѣдъ прѣживѣнитъ катастрофи, ще пригърне автономната идея, колкото за своитъ собствени интереси, толкова и отъ желанието да бѣде обща принадлежностъ на своитъ балкански събратия, рискували заради земята му, благодарение на това, че сѫ били водени по криви и тъмни пътища, да турятъ на карта дори своето съществувание.

7. Каквито и териториални промѣни да станатъ на сѣверъ, югъ и изтокъ отъ полуострова, както и да се формиратъ бъдащитъ граници на България, Сърбия, Гърция по посоки несъздаващи бъдаци противорѣчия и съперничества, Вардарската ж.пѣтна артерия съ изходната си точка Селунъ и цѣлия неговъ хилтерландъ на изтокъ, сѣверъ и западъ трѣбва да бѣде общъ и достъпенъ за всички балкански държави.

8. Автономията на Македония по изложенитъ до тукъ съображения и поради факта, че цѣлото страдаше чрезъ

чество се залива отъ могъщитѣ идеи на демокрацията, примирението, спогодбитѣ и разоръжаването, не може да бѣде вече арена на национални разпри и шовинизъмъ. Нито отвѣтрѣ нито отвѣвъ! Географически идеално цѣло, и прѣдъ доказаната невъзможностъ да бѣде като цѣло въ границитѣ на която и да било държава, автономна Македония, иѣма да се поддаде на никакви сепаративни влияния, а ще бѣде могъщо съединително звено посрѣдъ членовѣтъ на общото балканско сѣмейство.

9. При управление гарантираше напълно всички права и свободи на македонскитѣ националности, възможно само при една автономия, никоя балканска държава не ще прѣдставлява каква да е съблазънъ за своитѣ едноплеменици и едновѣрци тамъ, защото никоя отъ тѣхъ не ще има нито политическа нито стопанска възможностъ да гарантира, по пътя на националната подѣлба, идеалното общекитие на автономията, което е толкова по-за прѣдпочитане, че ще обгърне по-късно и самитѣ балкански държави, вмѣсто чрѣзъ единъ неестественъ дѣлежъ тия послѣднитѣ да запазятъ отново курса на монархизма и реакцията и да задушатъ въ себе си идеята за нови балкански отношения и за пълната побѣда на демокрацията.

10. Не на едно и на двѣ мѣста по картата на възраждащия се свѣтъ и особено въ така нарѣчения славянски миръ, ще избликнатъ като вулканъ движения за автономно управление на сжицата база както въ Македония. Народитѣ въ тоя моментъ не разрѣшаватъ проблемата за самоопредѣление и за национално обединение, а по-важната и по-жизнена проблема, проблемата за самоуправление, за икономическа независимостъ, за международно съгласие, за вѣченъ миръ. Послѣдната, при условия, като тия на балканитѣ, не е подчинена на първата, а я носи съ себе си като нераздѣлна частъ и неизбежно послѣдствие.

11. Балканскитѣ народи могатъ да се запазятъ отъ външно империалистично опекунство, отъ икономическа зависимость и чужди стопански концесии само до толкова, до колкото ще застанатъ рѣшително върху базата на взаимно споразумѣние, безъ да прѣдоставятъ изцѣло своята участъ на разположените, милостята и съображенията на голѣмитѣ европейски фактори. Само едно силно народно движение за автономията на Македония може да отстрани тая опасностъ.

12. Въ голѣмия свѣтовенъ конфликтъ станзъ ясно за балканскитѣ народи, че съдбага на една дребна държава съ голѣми проблеми висшъ неѣкога на косъмъ. Една по една

всички балкански държави прѣживѣха своя погромъ, прѣживѣ го най-послѣ и България. Както македонскитѣ българи, така и ония отъ България въ своята широка маса, много отдавна и далечъ по-рано отъ формалната капитулация, бѣха разочаровани отъ голѣмитѣ блѣнове на националпатриотизма. Фантастичнитѣ планове на династията, каторийнитѣ режими и патриотарстващитѣ спекуланти, макиродери, усмирители и обединители да унищожаватъ и подчиняватъ чужди държави, се виждаха отдавна като картонни кули прѣдъ лицето на народнитѣ маси, лѣящи своитѣ кърви по фронтоветѣ, или изнемогващи отъ гладъ, мизерия, правствена поквара и болести изъ вътрѣшността. Разгромътъ бѣ процесъ завършенъ прѣди още да се зарегистрира той като воененъ фактъ. Това бѣ фалита на българския империализъмъ, който послѣдва оня на другитѣ балкански държави. Като политика, като принципъ, като идея, българския национализъмъ фалира и широкитѣ български обществени слоеве сѣ вече сила мъртва за военни подвизи, но живи и могъща за подвизи отъ политически и граждански характеръ въ духа на пълната демократизация на общественигѣ отношения на Балканитѣ.

13. Национализъмътъ и у другитѣ балкански държави, въпрѣки послѣд ата фаза на войната, ще прѣтърпи сериозенъ ударъ прѣдъ очитѣ на народитѣ и толкова по-скоро и по-дълбоко, колкото по-пълненъ е фалита на българския национализъмъ.

14. Македонскитѣ националисти слѣдъ прѣживенигѣ катастрофи и прѣдъ страха отъ бѣдани такива, толкова по-сигурно ще заживѣятъ съ пълно разочарование отъ всѣкакви империалистически погълзновения, колкото по-вече надъ тѣхъ се надвѣсва опасността да бѣдатъ разкъсани стопански и да се нанесе на тѣхния икономически битъ единъ непоправимъ ударъ.

15. Цѣлнитѣ балкански миръ жадува вече за туряне край на вражди и кърви, край за всѣкога, край за винаги. Факторитѣ, които създадоха тая дълга ера на разорение и катастрофи, губятъ всѣки денъ отъ своята сила и своя престижъ. Тѣ трѣбва да отстъпятъ на народната воля и на жаждата за миръ и споразумѣние, или да загинатъ.

16. Македонскиятъ народъ въ стремежа си да заживѣе свободно като нераздѣлно цѣло, който стремежъ той въ грамадната си маса ще поиска при отстранението на заинтересованата администрация, да изкаже и отърпнѣ чрѣзъ влѣбесцитѣ, ще намѣри подкрепа въ всички политически

и обществени движения на Балканитѣ, които не сѣ свързани съ формата на управлението на балканскитѣ държави, нито сѣ участвували въ злодѣянията, извършени отъ факторитѣ на национализма и империализма. Засилени като никога, тия движения ще подемаѣ знамето на пълното демократизиране на балканскитѣ отношения, при открито участие на народитѣ въ своето вътрѣшно устройство и въ своята външна политика. Автономията на Македония е най-сигурния пътъ за тая демократизация на Балканитѣ.

17. Европейската демокрация бързо върви къмъ образуването съюза на свободнитѣ народи и тя ще окрили и подкрѣпи мощно всеко движение за свобода, миръ и братство между балканскитѣ народи, и на първо мѣсто автономното движение, което единствено може да сближи и сплоти послѣднитѣ и което единствено отговаря на идеалитѣ на единъ народъ, имащъ право да опрѣдѣли смѣбата си, независимо отъ всекакви външни съображения.

Прѣдстоящата борба на Балканитѣ.

Въодушевена отъ идеитѣ, които обхващатъ цѣлия свѣтъ и сѣ твърда вѣра, че тия идеи ще обединятъ човѣчеството слѣдъ като стихията на разорението мина върху ножа и бомбата, сѣрската група намира, че въ Македония, България и всички останали балкански държави, едновременно сѣ борбитѣ за политическа демокрация, трѣбва да се започне и широката народна борба за автономията на Македония, като отдѣлна на широко демократически начала самоуправляваща се балканска единица, и въ потвърждение на това, отново заявява и потвърждава:

1. Автономията на Македония е единствения способъ за изживяването враждитѣ и съперничествата между балканскитѣ народи.

2. Национално Македония не може да бѣде разпокъсана, защото това разпокъсване води къмъ нарушаване законитѣ на икономическата цѣлостъ, които закони, при съвременитѣ стопански отношения, стоятъ надъ механическото национално обединение на народитѣ.

3. Дѣлжеть на Македония, дори и при най-щастливо съгласуване съ етнографическитѣ данни и факти, ще подхранва наново у всека балканска държава стремението да даде на територията си за смѣтка на другитѣ едно пълно географическо и стопанско разширение.

Разпокъсването на Македония ще увлѣче наново и от-

дѣлнитѣ народности въ нея по пѣтя на външни влиjanия и подстрѣкателства, които ще намѣратъ главната си опора въ лишаването имъ, чрѣзъ факта на раздѣлата, отъ цѣни икономически и стопански блага — гарантирани напълно при съществуването на една Македония цѣла и недѣлима.

5. Една автономна Македония съ свои собствени суверенитетъ, ще изглади най-лесно пѣтя за силотъването и конфедерирането на балканскитѣ народи и за прѣвръщането имъ относлъ въ една демократическа федерация.

6. Конфедерирането на балканскитѣ държави върху базата на разпокъсването на Македония е изключено. Тъ ще се примирагъ съ единъ подобенъ териториаленъ фактъ, но тоя фактъ ще направи утопични всеѣкакви усилия за конфедерация. Самиятъ дѣлежъ, който нѣма и не може да бѣде въ съгласие, нито съ националния принципъ, нито съ географическитѣ нужди, ще бѣде. първия актъ на немзкретностъ въ бѣдащитѣ имъ отношения и по тоя пѣтъ тѣ нѣма да си подадатъ ржка, освѣнъ ако изживѣятъ окончателно своитѣ кървави съперничества и вражди, което може да стане само при тържеството на републиканската демократия.

7. При създаденото положение и слѣдъ прѣживѣнитѣ събития, най-сигурния и най-краткия пѣтъ за тържеството на тая демократия е федерирането на отдѣлнитѣ националности въ Македония. Побратимяването на тия националности слѣдъ страшния циклъ на катастрофи и погроми, причинени отъ идеята на завоеванието, е неминуемо. То е започнато и се очертава като фактъ. Изниженъ естествено и започнатъ, безъ намѣсата на външни интереси и влиjanия тоя фактъ ще убие окончателно силата и престижа на балканския монархизъмъ, който, чрѣзъ, дѣлежнически придобития, ще иска да спасява разклагеного си положение, да спасява себе си и своята политика и въ тая смислъ, автономния идеалъ на македонското население е основния камъкъ за съграждането на балканската конфедерация, която още на другия денъ ще трѣгне къмъ федерирането на балканскитѣ народи, къмъ тѣхното идеално географическо, икономическо, политическо и национално обединение.

8. Една автономна Македония, ще освободи балканскитѣ държави отъ нуждата да търсятъ чуждо покровителство и чуждо опекунство и ще отърве както себе си, така и тѣхъ отъ бѣдаци конфликти и погроми и отъ голѣмата опасностъ да се сложи тежка ржка върху тѣхната икономическа независимостъ.

9. Само такава борба ще дѣлѣри най-ефикасна поддрѣпа отъ всеевропейската политическа демократия, която е

необходимо на свой редъ да бѣде засилена съ движения въ сѣщия духъ и на балканитѣ, за да усиѣе напълно въ прѣдприетото отъ нея велико и гигантско дѣло на мира и братството между народитѣ.

10. Македония, почиваща върху една доказана географическа и стопанска необходимостъ, не противорѣчи въ национално и политическо отношение съ интереситѣ на никоя балканска държава. до колкото тѣ се прѣдставяватъ отъ една истинска демокрация, и заради това, дѣлото ѝ трѣбва да бѣде подкрепено отъ тѣхъ. Но ако тежненията на балканскитѣ династии и управляващи фактори, запазятъ, въ прѣки жаждата на народитѣ да заживѣятъ вече въ миръ и братство, своята настойчивостъ да оправдаятъ извършенитѣ отъ тѣхъ злодѣяния съ териториални придобития и се яватъ съ искания да дѣлятъ македонскитѣ земи по свои съображения и ако самитѣ народи, които управляватъ и отъ чието име ще говорятъ, не сѣ въ състояние да имъ наложатъ обратния нѣтъ, тогава македонскитѣ народъ има право самъ да се грижи за своята сѣдба и за своята земя и че македонския въпросъ, макаръ национално да е въпросъ български и грѣцки и отчасти сръбски, не е обаче въпросъ на българската, грѣцка или сръбска държавна политика. Прѣдъ волята на тоя народъ да устрои своя животъ и своето бъдеще съобразно собственитѣ си интереси, трѣбва да паднатъ всички други съображения. И щастие е, че трѣгнала изъ свой собственъ нѣтъ, Македония има да изиграе една величава роля — ролята да ускори сгрѣмолясането на балканскитѣ династии и да приближи тържеството на балканската федеративна република. Съ това тя ще изплати съ достойнство всичкитѣ жертви — човѣшки, материални и морални, които балканскитѣ народи, заедно съ нея, дадоха въ дългогодишни братоубийствени войни.

11. Извънъ всички съображения, които налагатъ необходимостта отъ една автономна Македония и които съображения никоя демокрация не може да отхвърли, тая формула ще се наложи на мирната конференция при ликвидацията на балканскитѣ въпроси дори и ако се отклони тя отъ възникненитѣ идеи за правата на народитѣ, защото, специално по македонския въпросъ, автономията е единствения нѣтъ за примиряване голѣмитѣ претенции на побѣдителитѣ съ безпозорнитѣ етнографически прѣдимства на побѣденитѣ.

Като водятъ тази борба, сѣрскитѣ дѣлци смѣтатъ още за дълъгъ да живѣятъ и да участвуватъ въ нея като редовни, безъ амбиции и водителствуватъ надъ народното

Движение. Въ своята област тѣ ще подкрѣпятъ всѣкиго и всички. Всѣки ще признае, обаче, че бѣше по-вече отъ необходимо тази идея да излѣзе отъ срѣди, които и въ миналото сж се борили за нея, които сж дали много жертви за нея и които — сега е момента да се каже, именно заради тази идея живѣха толкова години прѣдъ българското общество въ едно особено освѣтление. Нужно бѣше да се даде на тази идея едно съдържание чисто отъ всѣкакво подозрѣние и отъ всѣкаква измама. Това е едничката и всичката амбиция на бившитѣ сѣрски революционери. По-нататкъ тѣ прѣдаватъ това знаме на всички, които то засѣга, съ едно само пожелание — да го пазятъ като очитѣ си отъ нечисти ржцѣ, отъ ржцѣтѣ на паднали патриоти и шовинисти, които ще искатъ да измиватъ своя позоръ отъ ржцѣтѣ на могжци до вчера фактори и дѣйци, които безумствуваха съ своя шовинизъмъ по начини, опозоряващи прѣдъ культурния свѣтъ едно цѣло племе. Всички тѣ трѣбва да бѣдатъ прѣзрѣни, оплюти и изхвърлени отъ борбата, защото съзнателно и своекористно играха съ сждбата на единъ тѣи способенъ и рѣшенъ на всичко народъ като македонския, готовъ до погрома си да тръгне подиръ декламациитѣ на всѣки авантюристъ, подиръ бѣйрака на всѣко маскирано орждие на тъмни влияния, внушения и интереси.

На всички други македонци и македонски дѣйци, които сж съзнали вече на каква измама сж били жертва и които искрено могатъ да насочатъ останалата си сила къмъ истинския народенъ идеалъ, изираваме своитѣ братски поздрави.

Да живѣе бѣдащата Швейцария на Балканитѣ — единствения пѣть за пѣлото и окончателно обединение и побратимяване на балканскитѣ народи!

Да живѣе Балканската демократическа и федеративна република!

Назадъ къмъ автономията.

Характеристика на днешното политическо положение въ България.

Въ тоя моментъ, политическото положение въ България се характеризира отъ два голѣми факта. Първиятъ — миналъ вече въ историята — е военниятъ разгромъ и изпразването всички земи придобити военно отъ нея, а вториятъ е ориентирането на българската политика къмъ противния лагеръ — навлизането ѝ въ орбитата на Съглашението. България — побѣдена и капитулирала — сключва съ довчерашнитѣ си съюзници, и задачитѣ на новата българска политика се насочватъ къмъ другия полюсъ, къмъ съюзницитѣ и приятелитѣ на нейнитѣ балкански съперници — Гърция, Сърбия и Ромъния. България, съ една дума, прави усилия да заеме при ликвидацията на балканскитѣ въпроси мѣстото не на побѣденъ врагъ, а на кающъ се противникъ, готовъ да свърже приятелски своята съдба съ побѣдителитѣ въ свѣтовната война. Новитѣ насоки на българската политика почерпиха главното си вдъхновение отъ проповѣдитѣ на Вилсона за самоопредѣлението на народитѣ, и главно отъ факта, че зад океанската република не бѣше въ война съ България. Следъ извършения прѣвратъ въ тая политика виждаме, че всички усилия на българското правителство водятъ къмъ насочване надеждитѣ си и надеждитѣ на българското племе единствено върху Америка, единствено върху страната, която се смѣта, че ще играе ролята на арбитъръ въ спороветѣ между воюващото човѣчество. Америка е за сегашния курсъ на българската политика всичко. Говори се по всички пхтица и се внушава по всички направления да очакватъ и да се надѣватъ, че тази е силата, която ще подкрѣпи прѣдъ Съглашението каузата на България, че тя е, която ще наложи тая кауза и на довчерашнитѣ нейни балкански врагове. Това е положението. Българското правителство, отъишло на тая база, изглежда,

че дѣйствиува и ще дѣйствиува съ оная рѣшителностъ, която му дава военното положение и цензурата. Чрѣзъ тия ограничения, печатътъ сѣщо добива едно очертавание въ духа на неговата политика, а отъ всичко това се добива едно външно впечатление, че переспективитѣ на България изъ день въ день ставатъ все по-розови, все по-надежни, все по-задоволителни.

Какво е обаче положението въ сѣщностъ и какво въ дѣйствителностъ става подъ мантията на официално създаваната атмосфера на спокойствие и надежди?

Правителството фактически е въ борба съ двѣ голѣми обществени сили. Първата е публичната свѣсть въ България, свѣстѣта на широкитѣ народни маси, която търси виновницитѣ на прѣживѣнатата катастрофа, колкото въ лицата толкова и въ системата на режимитѣ, които я доведоха; втората е свѣстѣта на македонскиятъ народъ, която е изправена днесъ прѣдъ най-страшната дилема. Между тия двѣ обществени сили, между тия двѣ свѣсти българската политика търси пѣтъ, не за да задоволи и двѣтѣ, а да ги заблуди и да ги измами, за да се избѣгне едно рѣшение, което единствено води къмъ пълното умиротворяване на Балканитѣ.

Сѣбитията, които България прѣживѣ, сѣ толкова силни и толкова страшни, че най-посрѣдствениятъ умъ днесъ може да прѣцѣни и прѣдвиди по достойно и по-правилно отъ всѣки школуванъ дипломатъ, че дѣлото, за което българската държава се хвърли отъ неотговорни фактори въ пропастта, е дѣло загубено. Както не помогна орѣжието на една политика като тая водена до сега, така нѣма да помогнатъ утрѣ и дипломатическитѣ архиви, съ които тѣй шумно и ревностно се въорѣжава днесъ българската дипломация. Самата тя вижда и чувствува това, което е въ душата на всички. Но тя не може и не смѣе да признае това, защото ще подкопае още по-силно своитѣ разклатени позиции, позицията чиего прѣдназначение е да знаязатъ стария порядъкъ въ управлението, старитѣ срѣдства и методи на българската политика. За това управление и за тая политика днешниятъ моментъ прави наложително, щото българската обществена мисль да се държи; искусвено подъ знака на голѣмитѣ „побѣди“, които правото историческитѣ документи и архиви ще завѣщаватъ на България. За поддържането на това заблудение, българското правителство ще употреби всички срѣдства, които има на рѣка. И прѣди всичко — срѣдството да не се дава пѣтъ на никакви идеи, които обиватъ въ рѣзъ съ стария курсъ на българската политика. За свое уде-

снение въ тая посока, партиитѣ на стария порядъкъ, взели въ рѣцѣтъ си външната и вътрѣшната политика на страната, привлѣкоха по краищата на управлението и елементи, стоящи на чело на така нарѣченитѣ лѣви течения въ България. Комбинацията е неестествена и главно неискрена и до колко! ще бѣде трайна, тога ще има да ни покаже близкото бъдаще. Несъмненъ е само факта, че рѣшаващитѣ фактори въ днешната политика на България, подъ удобното прикритие на нуждата да вгледѣ въ стравата „редъ и спокойствие“, вѣставатъ противъ всѣкакви принципи и реформи въ живота и използвайки широко ограниченията на военното положение и цензурата, върнатъ свободно и безъ ограничение своето собствено дѣло: укротяване на възбудената обществена съвѣсть посредствомъ залъгване и заблуждения, относително бъдащитѣ успѣхи на дипломацията прѣдъ мирната конференция.

Правителството днесъ не върши друго, освѣнъ да бди да не се наруши мълчанието на страната съ нѣкой зовъ за борба срѣщу основитѣ на тѣй жестоко изпитаната и скъпо платена политика на миналото. То се хвърля въ лагера на Съглашението, тѣй както бившето правителство се хвърли на страната на Съюза, съ тая разлика само че, настоящето правителство тръгна по новия пътъ не да се бие и побѣждава, а да проси милость за единъ народъ, който по вина на едно „лошо ръководство“ е билъ тласнатъ въ противния лагеръ, но който сега се разкайва за грѣховетѣ си. И макаръ историята на човѣчеството да не знае примѣръ, дѣто нѣкой народъ да е станалъ великъ по територия, слѣдъ като е прѣтърпялъ пълно поражение, правителството продължава да внушава, че дѣлото на България е въ сигурни рѣцѣ и подъ сигурно покровителство, продължава да държи въ измама обществената съвѣсть, че жертвитѣ на страната не добиватъ своето удовлетворение. Това е единствената мелодия, която българското правителство се старае, ненарушавана отъ никакъвъ другъ шумъ, да се пѣе и слуша въ България. Бъдете мирни и спокойни всички и оставете правителството да върши своето народно дѣло — ето лозунгътъ на днешната българска политика. Тази политика разчита и днесъ на прочутата стара българска наивност. Тя разчита, че българската обществена съвѣсть ще прѣснѣ спокойно дивитѣ, когато „енергични“ негови министри, „стари привърженици“ на Русия и на Съглашението и „голямъ противникъ“ нѣкога на съюза съ централнитѣ сили, ще се мачатъ да издѣлватъ позицитѣ на другитѣ балкански държави при раздѣляването на Македония. Такава

паивност, обаче, въ България не ще да е останала въ нѣкогашния мащабъ. И ако такава, въ всѣкоѣ случаѣ има още, или се прѣдизвика по изкуственъ начинъ, тя ще доде да засили още веднажъ позициитѣ на една политика, която ще иска да се реваншира и реабилитира, вмѣсто да донесе всичкитѣ послѣдствия на своя погромъ. Но край обществената съвѣсть въ България се издига друга една съвѣсть — съвѣстьта на македонското население и прѣди всичко на македонския българинъ. Съвѣсть сѣщо на единъ цѣль народъ. Къдѣ е той и каква сѣдба го очаква? На тоя страшенъ въпросъ българската политика не дава отговоръ. Но на него всѣки македонски българинъ си е далъ вече тоя отговоръ. Той е, че отечеството му ще бѣде разкъсано, че земята му ще бѣде подѣлена. Никаква Америка, никакви архиви и данни, никакви карти и атлази нѣма да помогнатъ. Живото тѣло на Македония ще бѣде разкъсано на части и ще бѣде раздадено за попълване територията на враждуващитѣ балкански държави. Българската политика го знае и вижда това отлично и тя е рѣшена на всичко. Въ това не може да има абсолютно никакво съмнѣние. Срѣщу отстъпки изпросени къмъ Бѣло море, Тракия и Добруджа, всичко останало отъ Македония е обрѣчено да влѣзе въ територията на Сърбия и Гърция независимо отъ ония придобития, които ще получатъ тѣ другадѣ.

Но такава сѣдба, която днесъ е ясна и очаквана отъ всѣки македонецъ, и която става все повече и повече безразлична за българската политика, която има прѣди всичко да спасява себе си съ каквито и да било резултати и която ще претендира за обединение само до толкова, до колкото ще е нужно да натегнатъ вѣзнитѣ по други направления, такава сѣдба македонскиятъ народъ не може да дѣчака мълчаливо и спокойно, безъ да издигне своя гласъ, безъ да искаже своята воля.

Настѣпилъ е единъ моментъ, когато българската политика се прощава не само съ блѣновецѣ си за игемония на балканитѣ, но и съ ония за националното обединение. За да спаси себе си, тя ще дири да добие резултати вънъ отъ принципитѣ на националното самоопрѣдѣление, ще се стрѣми къмъ придобития отъ каквото и да било характеръ, само и само да се яви прѣдъ обществената съвѣсть въ България съ едно възмездие за грамаднитѣ жертви, които тая страна даде по вина на сѣшната политика. За постигането на тази своя цѣль, българската политика, сега осторожно и тайно, а утрѣ рѣшително и явно ще хвърли елементитѣ на

едно искусствено противорѣчие между двѣгѣ съвѣсти, съ които днесъ тя се бори, съ съвѣстѣта на българитѣ отъ царството и на ония отъ Македония. Македонскитѣ българи ще бѣдатъ пожертвувани за България, тѣ ще бѣдатъ хвърлени въ двойно робство — политическо и икономическо и тая жестока съдба ще трѣбва да се понесе безрепотно, защото българската политика ще спасява себе си и своитѣ прѣстѣпления прѣдъ българската обществена съвѣсть, защото тая политика ще иска да запази своето минало и своитѣ методи и за бѣдашитѣ поколения.

И наистина какви сѣ днесъ отношенията на тая политика спрямо македонския народъ?

На него е формено забранено да мисли за своята участъ и да търси изходъ отъ създаденото положение. Съ внушения и заплашвания българската политика се мъчи да парализира у тоя народъ инстинкта за самосъхранение, да задуши и умрѣтви зородишитѣ на ония идеи, които биха го спасили отъ неестествено и противостопанско разчленение, да убива оная могъща и жива формула, която сама по себе си заражда въ съзнанието му и въ душата му — формулата за запазването на неговата цѣлостъ като автономна единица на балканитѣ. Това чувство, това съзнание, това рѣшение, което утрѣ ще бѣде общо на цѣлия македонски народъ е, обаче, въ пълно противорѣчие съ цѣлитѣ на българската политика, и, ако тя успѣе да задържи въ заблуда българската обществена съвѣсть, ще извърши още едно тежко прѣстѣпление, защото ще хвърли въ озлобление два народа тъкмо въ единъ моментъ, когато се очертава най идеалния пътъ за прѣмахването на балканскитѣ раздори, когато се съграждатъ основитѣ на ново управление, на нови отношения, на единъ животъ еднакво спасителенъ за всички балкански народи, които нито е имало нѣкога, нито има сега какво да дѣлятъ по между си, когато всички могатъ да бѣдатъ господари на всичко, стига да скжеатъ съ миналото и да заговорятъ направо съ своя собственъ езикъ.

Какъ и защо се заражда тѣй стихийно у македонския народъ старата идея за автономията, която никакви прѣпятствия не могатъ да сиратъ, това ще се види обстойно въ по патетичното изложение. Нужно бѣше, обаче, да се охарактеризира настоящето политическо положение въ България, за да се види, че борбата за запазване цѣлостѣта на Македония не е едно случайно явление, прѣдизвикано отъ военния погромъ на България, а борба за нова балканска политика, за ново балканско устройство. Тая борба ще срѣщне много противодѣйствиа. Маса тъмни и продажни еле-

осни не сѫдат въ услуга на факторитѣ на миналото. Ще ме възбуждатъ злоби и страсти у общественни кръгове, които не ще иматъ възможностъ да се освѣтлятъ по сѫщинското положение. Но всичко това е абсолютно безъ значение, когато единъ цѣль народъ прѣгърне знамето на своето спасение и когато не само на Балканитѣ, но и вънъ отъ тѣхъ, прѣдъ европейското общественно мнѣние се изрази неговата воля и се изложатъ всички основания за запазване земята му цѣла за него си, цѣла и за всички балкански съседни, които, за да не загинатъ окончателно, трѣбва да турятъ веднажъ за винаги кръстъ на своитѣ минали, настоящи и бъдещи съперничества.

Македония днесъ стои прѣдъ сѫдбата си. Да сѫществува или да не сѫществува, зависи отъ нея. И защото това зависи само отъ нея, затова и тукъ въ България управяващитѣ фактори правятъ всичко, за да заглушатъ и опорочатъ нейната воля.

Днесъ българската цензура не позволява да се спомене думата автономия. Голѣми македонствуващи дипломати се сраховатъ да не отидатъ главитѣ имъ, ако македонцитѣ пожелаятъ своята автономия и „лишатъ“ по тоя начинъ България отъ придобития, за които е дала стотини хиляди жертви и направила милиарди дългове. Видни държавници шепнатъ на българитѣ отъ сърско да крѣтуватъ поне тѣ, защото имало надежда тамъ да стане българско. Други шепнатъ на бѣжанцитѣ отъ Западна Македония обратното. Министра на външнитѣ работи казва въ своя партиенъ органъ на македонцитѣ — „идете си“, оня на вътрѣшнитѣ работи ги настига и казва: „стойте“. Емисари на правителството своватъ изъ македонската маса и ги заблуждаватъ съ неосъществими блѣнове. Залѣватъ ги съ безрезервното покровителство на Америка. Други имъ внушаватъ, че трѣбва да глекуватъ за България и ще бѣдатъ спасени. Нищо, обаче, не хвана коренъ. Една единствена е идеята, която стоплюва душата на македонския българинъ. Тя е автономията. За нея и съ нея ще заживѣятъ всички, защото е единственото сръдство за спасяването на Балканитѣ. Основанията ѝ сѫ дълбоки и непоколебими. Тамъ, въ тѣхъ намиратъ своя изчерпателенъ отговоръ всички съмнѣния, всички опасения, всички видими противорѣчия и условности. Да ги направимъ достойни на себе си и до колкото е възможно въ България и на Балканитѣ, а главно прѣдъ външния свѣтъ е единъ дългъ, който имаме къмъ себе си като народъ.

Такова е положението. Да се дава кредитъ на днешната българска политика отъ страна на македонското насе-

ление значи, това послѣдното да се прѣладе на пълно самоотречение. Но това не може да бѣде. Това нѣма да стане. Касае се за единъ цѣль народъ, който не може да се жертвува за една политика. Обратно: политиката трѣбва да се жертвува за него. И трѣбва да се жертвува, защото това е въ интереса и на България и на всички балкански държави. Македонската съвѣсть е готова да разбере тази истина и да я послѣдва. Нека се надѣваме, че ще бѣде тя разбрана и отъ обществената съвѣсть въ България.

Слѣдъ тия нѣколко уводни думи, можемъ да минемъ къмъ прѣдмета на настоящето изложение.

* * *

Прѣзходъ и развитие на автономната идея въ миналото.

Идеята за автономията на Македония въ границитѣ, които тя имаше прѣзъ врѣмето на турското владичество, има своето историческо произхождение. То се крие главно въ начина, по който се създадоха малкитѣ балкански държави на полуострова и размѣритѣ, въ които се явиха като самостоятелни държавици. Нито една отъ тия държавици, както е извѣстно, не се яви на сцената като закрѣпена националностъ, като обединено вѣрско и народностно племе. Причинитѣ на това сж, първо, че процеса на пълното обособяване националното съзнание на народитѣ отъ Балкана бѣ изпрѣварено отъ политическитѣ борби за духовна и гражданска свобода на кристализиранигѣ вече национални ядра отъ тия народи; второ, че поради икономически, географически и др. причини, народитѣ въ извѣстни мѣста на Балкана, бѣха въ малка и голѣма пропорция смѣсени по вѣра, езикъ, националностъ, обичаи и стопанска категория и трето, че освободителнитѣ борби на балканскитѣ народи се дирижираха, канализираха, прѣчупваха и насочваха по нѣтица и методи, които голѣмитѣ европейски държави около полуострова намираха като най-изгодни за своитѣ близки и далечни интереси. Македония бѣше послѣдната географическа единица, която имаше да изживѣе процеса и борбитѣ за своето политическо освобождение отъ отпаднация турски абсолютизъмъ въ Европа. Прѣимуществено българска на сѣверъ, тя добиваше на югъ къмъ блѣморското крайбрежие постепенно гръцки характеръ, а между двата пласта се очертаваше едно прѣходно население, което въ кипежа на духовнитѣ и икономически борби проявяваше извѣстно колебание по отношение на своята национална принадлежностъ. На изтокъ и на западъ тия едри линии запазиха кмдѣ

по-вече, къдѣ по малко сѣщото стотношенне. Исторически, Македония е прѣдърнѣла дълбоки етнографически промѣни. Имало е спехи прѣз миналитѣ вѣкове, когато физиономи-ята ѝ е била друга. Но прѣз вѣмето, когато започнаха послѣднитѣ ѝ борби за политическо освобождение, борби на които ние сме били живи свидѣтели или даже участници, тя не бѣше едно сплотено национално цѣло по всички свои направления, както бѣше една съвършена и цѣлостна ге-ографическа и икономическа единица на Балкана.

При такава обстановка борбитѣ на Македония за поли-тическо освобождение трѣбваше да вземат една насока, ко-ято да не ги поставя въ противорѣчие съ стздаденото по-рано послужение на Балканския полуостровъ, една насока, която е била вече измината и изпитана при процеса на осво-бождението части отъ народитѣ на тоя полуостровъ. Тия борби, съ други думи, трѣбваше да се яватъ подъ знака на миналото, подъ знака на фактитѣ отъ това минало и тѣх-нитѣ перипетии.

* * *

Обособенитѣ национално българи въ лицето на своята духовна прѣдставителка Екзархията, която бѣ едновременно и политическо учрѣждение съ опрѣдѣлени национални аспирации и сѣко тѣи обособенитѣ национални гърци въ лицето на Патриаршията, тоже и дори по-мощно политичес-ко учрѣждение сѣко съ ясно очертани национално аспирации, въ борбитѣ си за освобождението отъ турското иго издигнаха едно неясно знаме, едно знаме безъ опрѣдѣлени дозвуги подъ смѣтната формула самоуправление или боскоро децентрализация на управлението. Това зна-ме имаше за цѣль едновременно, да се запазятъ види-ми лоялни отношения съ господствуващия режимъ, за да не се прѣдизвиква къмъ бруталности и, отъ друга страна, да се запазятъ и традицитѣ на ония велики сили, които биха изели въ рѣцѣтъ си смѣбата на европейската частъ отъ Турция и които оформяваха освобождението на кѣсове отъ нея въ лицето на независимитѣ вече балкански държа-ви България, Сърбия, Гърция и Черна Гора, а сѣко и на Ромѣния. Далечнитѣ, обаче, и старателно прикривани цѣли на поменатитѣ по горѣ политически учрѣждения бѣха от-късване отъ Турция и присъединяване къмъ стотвѣ-нитѣ балкански държави, ролята на които ние има да разгледаме по обегово. Учреждениата и факторитѣ, които ди-рижираха народнитѣ борби и които се раководѣха отъ опрѣдѣ-лени национални стремления, се видѣха сѣжнати главно отъ това, че Македония не прѣдставляваше една напълно опрѣдѣ-

лена национална единица, за да се обединягь борбитѣ ѝ около единъ и сѣщъ националенъ идеалъ и редомъ съ борбата противъ турския режимъ се ширеше и разпалваше борбата по между-имъ за вътрѣшно национално прѣвъзможване. Въ тая вътрѣшна борба се намѣси и Сърбия, която оформи аспирациитѣ си посредствомъ собствено политическо учрѣждение въ лицето на единъ митрополитъ въ Скопие, по нейната намѣса, що се отнася до съотношението на вътрѣшнитѣ национални сили, остана безъ особено значение по простата причина, че сръбския елементъ въ сѣщинска Македония бѣше съвършено незначителна величина.

√ Това бѣше Македония прѣци около 2 десетилѣтня. Арена на вътрѣшни борби и на борби за откъсване отъ Турция, която все по вече и по вече се указваше некадърна да се справи съ изискванията на новото врѣме. Специално за борбитѣ сръбцу турския режимъ и сръбцу господството му изобщо, трѣбва да се каже, че българския елементъ се показва много по-революционенъ и по-непримиримъ отъ грѣцкия, а впоследствие и по-нетърпеливъ. Това се дължи на неговото особено положение като стопанинъ и на това че е населвалъ мѣста и покрайнини доста отдалечени отъ центроветѣ на международната размѣна. Така изолиранъ отъ трѣскавия икономически животъ на бѣломорския край, отъ голѣмитѣ, станали почти интернационални, производителни търговски и консомативни центрове и при сравнително слаби стопански връзки съ господстващата турска олигархия, българскиятъ елементъ е билъ жертва на своеволия и неправди отъ всевъзможни органи на турското управление, каквито своеволия и неправди сѣ били обективно невъзможни тамъ, дѣто е киѣлъ търговски животъ, дѣто се е ширѣла модерна икономическа и стопанска дѣйностъ. Тѣкмо въ противни условия е била поставена грѣцката националностъ, поради което и характера на грѣцкигь борби за политическо освобождение не можеха да иматъ нито методитѣ, нито темпа, нито формитѣ, въ коио се проявиха тия борби отъ страна на българското население. Иѣщо повече. Голѣмитѣ икономически прѣимущества на грѣцкия елементъ и широкитѣ негови връзки съ господстващитѣ фактори и съ чужденцитѣ въ Македония бѣха използвани покрай другото и за борбата сръбцу българския елементъ, сръбцу неговото обособяване и засилване като народъ съ опрѣдѣлени национални стрѣмления и аспирации. Тѣй само може да се обясни и историческия фактъ, че политическигь учрѣждения на грѣцитѣ въ Македония и всѣтки фактори, които дѣбствуваха въ името на тѣхнитѣ крайни национални идеали, не проявиваха нито обикновена, а още по-малко революционна активностъ въ бор-

бата срѣщу турекния режимъ, както бѣше това съ българския елементъ. Тая бавност и постепенност се палагаше обективно, колкото поради икономическитѣ прилипки на гърцитѣ при турското управление, толкова и поради нуждата да се спѣватъ и прѣвъзможватъ пораждащитѣ се тенденции за обособяване у българското население. Отъ тукъ, нека заблѣжимъ това мимоходомъ, и оная негѣпа мисль на наши повърхностни общественици и политици, че за мѣрило на националната принадлежност на Македония може да служи само активно проявената революционна енергия и борческа народна мощь.

Истината е, че измежду подвластнитѣ националности въ Македония, най-голяма роля и най-рѣшаваше влияние упражняваха всека въ своята сфера и съ свой методъ българската и грѣцката. Тѣхното взаимно съперничество за надмощие и отдѣлнитѣ имъ борби срѣщу турското владичество по легални, нелегални и смѣсени пѣтища, изпълватъ най-сжщественото съдържание на така нарѣчения македонски въпросъ и съставляватъ опрѣдѣлящитѣ елементи на македонската проблема.

У Тия двѣ националности, както казахме, до колкото теженията имъ се изразяваха чрѣзъ тѣхнитѣ духовни и политически прѣдставителства вътрѣ въ самата Македония, дадоха отначало на политическата си борба една форма, която трѣбваше да лакатуши ловко и внимателно, за да избѣгне подозрѣвнията на царствуващия режимъ отъ една страна и да не внася дисонансъ въ традициитѣ на европейската дипломация, традиции наложени ней отъ противорѣчията и съперничествата въ нейвата собствена срѣда. По-широки свободи, по-малко ограничено самоуправление, едно отслабване на централната власть, чужди гаранции, външенъ контроль и пр. пр. все въ духа на чл. 23 отъ берлинския договоръ, бѣха видимитѣ лозунги на двата народа: единиятъ — българекиятъ — дѣйствуващъ по-смѣло, по-самоувѣрено и по-самоотвержено, а другиятъ — грѣцкиятъ, съ всецката възможна прѣдпазливост и тактъ, налагани отъ особеното негово положение спремо турекния режимъ и спремо голѣмия свой съперникъ въ лицето на българската националност. Крайнитѣ цѣли, обаче, и на двата народа, а по право на тѣхнитѣ политически прѣдставителства, бѣха откъсвани отъ Турция и присѣдинявани къмъ едноименитѣ дѣржави.

Такива бѣха борбитѣ, идеитѣ и позициитѣ на рѣководнитѣ мѣста, прѣдставителства и лица на тия два народа. Дълги години тия борби, идеи и позиции се обдѣк-

ваха по между си, а едноврѣмено съ това влизаха въ конфликтъ — по-остъръ или по мекъ — и съ самия турски режимъ. Тукъ, въ тоя конфликтъ съ самата държава, двѣтъ националности тръгнаха на първо врѣме по свой особенъ пътъ, тъй като и отношенията на турския режимъ спремо тѣхъ не бѣше еднакъвъ.

VI По-съзнателнитѣ и интеллигентни българи въ Македония, особено изъ вътрѣшнитѣ градове и паланки, чийто произведения намираха най-бързъ и най-износенъ достъпъ къмъ централнитѣ пристанища на Бѣло море и които чрѣзъ тия имено врата се снабдяваха най-лесно и най-евтино съ всичко, което имъ бѣ необходимо, започнаха да чувствуватъ макаръ и смѣтно, че тѣхнитѣ огнища и тѣхния поминъкъ както въ миналото, така и за въ бъдаще ще бѣдатъ нераздѣлно свързани съ тия естествени пътища на обмѣна, на стопански отношения и икономически развои и че каквито елементи и да заематъ и населяватъ пътища и пристанища, връзкитѣ съ тѣхъ не могатъ да бѣдатъ скъсани безъ рискъ да се подринатъ основитѣ на тѣхния поминъкъ, на тѣхното стопанско бъдаще. Тоя икономически инстинктъ, вѣренъ въ своята основа, трѣбваше да извърши единъ дълбокъ прѣвратъ въ схващанията за бъдащото устройство на свободна Македония, на една значителна частъ отъ градското българско население и отъ онова на по-големитѣ и съ по висока стопанска култура села. Тоя прѣвратъ въ схващанията, до колкото той бѣ единъ умственъ процесъ, нѣмаше да прѣодолява сериозни противодѣйствиа, защото пропагандата на официалнитѣ български учрѣждения въ Македония далечъ не бѣ показала таква усѣха, както оная на гръцкитѣ, които и като по-стари, и като по-влиятелни и главно по-богати, имаха подъ своя рѣка като орѣдия голѣмъ контингентъ интеллигентни хора — учители, свещеници, пътуващи търговски агенти и пр. и пр., всички еднакво школовани и вдъхновени да пропагандиратъ съ всички срѣдства великата единска идея. И ние виждаме, че въ срѣдата на българското население въ Македония, еднакво и въ срѣдата на неговата интеллигенция, се заражда една нова идея, именно идеята да се запази Македония цѣла въ нейнитѣ географически граници, каквото и да става съ господството на турския режимъ тамъ. Идеята имено за автономията на Македония, за нейното самоуправление като самостоятелна политическа единица, макаръ и да се запазятъ формално извѣстни връзки съ Турция, както бѣше некога съ Източна Румелия. Тази идея е идея българска. Тоя дѣла зацѣ да се крие и бѣла смѣ-

сълъ да се крне. Нито гърцитѣ, нито още по-малко сърбитѣ бѣха мислили върху нея и нито единитѣ, нито другитѣ проявиха какъвъ и да е интересъ къмъ нея, а още по-малко разположение за възприемането ѝ като принципъ въ борбата срѣщу турския деспотизъмъ. За сърбитѣ нѣма какво да се говори. Но ако едни и същи причини пораждатъ еднакви послѣдствия, защо грѣцкото население въ Македония не се подаде на тоя естественъ инстинктъ, който роди у българитѣ идеята за автономията? При обяснението имено на тоя въпросъ ще се натъкнемъ на ония причини, които опорочиха тази идея, даже и прѣдъ лицето на нейнитѣ естествени носители и които бѣха прѣлюдията на страшнитѣ, дълбоко потрѣвени и неизмѣрими по катастрофалность събития на Балканитѣ и около тѣхъ, които доведоха единъ злочестъ народъ съ всички сили и съ по-могъща и по-топла отъ всеѣка въра да извика прѣдъ себе си и прѣдъ цѣлия свѣтъ: назадъ къмъ автономията, назадъ къмъ братството между македонскитѣ народи, назадъ къмъ балканското единство и балканската федерация.

* * *

Идеята за автономна Македония въ своя прѣвъ народенъ произходъ бѣ една идея чиста отъ всеѣкакво подозрѣние. И такава, тя се яви като противоядие на ония жестоки и изтрѣбителни съперничества между българи и гърци, които неосрѣдетвено слѣдъ духовнитѣ борби продължиха подъ знамето вече на националното обединение и присъединяване къмъ свободна България и Гърция. Българитѣ въ Македония, най-безправни и най-угнетявани отъ всички националности въ Македония, имаха единъ смѣственъ мотивъ повече отъ послѣднитѣ, за да дадатъ на извършеното свое национално обособяване едно бързо практическо изражение въ живота, въ формата на едно разрѣшение, на единъ фактъ. У българитѣ процеса на обособяването като националност достигна до единъ прѣдѣлъ, отъ който заночна едно естествено прѣчувание по наклонность не въ духа на идентѣ и стрѣмежитѣ на официалнитѣ български учрѣждения и фактори въ Македония. Обединено и силно, македонското българско население имаше неотложна пужда да се отърве отъ турската тирания, но досѣжно способитѣ на борбата за тая цѣль и досѣжно своята обстановка при бъдащото свободно управление на страната, обективни причини правѣха възможно едно отклонение отъ официалния курсъ въ смисълъ, че Македония ще има значение за него само като цѣла и

недѣлима, а такава тя не може и нѣма да бѣде никога, ако се трѣгне по пѣтя на национално отцѣпване нито пѣкъ може нѣкога да влѣзе тя цѣла въ границитѣ на която и да било балканска държава при съществуващитѣ балкански и международни дълбоки и непримирими съперничества. Към инстинкта, че Македония е едно недѣлимо стопанско цѣло, се яви и съзнанието, че не е по силитѣ на никоя балканска държава да я завладѣе и включи въ прѣдѣлитѣ си цѣла. Само по себе си тоя инстинктъ и това съзнание родиха идеята за сѣщинска автономия на Македония, която идея изискваше нови отношения между подвласнитѣ народи въ нея и насочване съединенитѣ тѣхни усилия къмъ една обща цѣль — събарянето на турския абсолютизъмъ и прогласяване самоуправлението на областта непокѣтната въ своята цѣлость.

Тази идея, обаче, си остана само идея българска, докато най-послѣ изчезна и като българска. Нито гърцитѣ, нито турцитѣ, нито друга нѣкоя националностъ въ Македония възприеха тоя лозунгъ. Нѣщо (повече: обявиха се противъ него, противъ автономната идея. Защо така? Защо грѣкото население, въ лицето на своитѣ учрѣждения и ръководни фактори, поерѣщна тази идея неприязнено и се опълчи противъ нея? Защото националното грѣцко движение въ Македония бѣше прѣимуществено дѣло на официално организирана пропаганда съ далечни анексийни стремежи, а не народно движение, създадено непосредствено отъ особеноститѣ на турския режимъ. Защото автономната идея у българитѣ доби по-широкъ полетъ усредно съ създаването на Вътрѣшната македонска революционна организация, която, българска по съставъ, се прояви като организация доволно рѣшителна и съ внушителна боева мощъ и сила на съпротивление. Водителството на македонскитѣ гърци не можеше да се нареди подъ знамето на една такава организация, която въ никой случай не би станала оръдие на единизма като националенъ идеалъ. И защото най-послѣ свободното грѣцко кралство — съедъ на Турция — което чрезъ мощния престижъ на вселенската патриаршия дирижираше движението на македонскитѣ гърци, не бѣше нито достатъчно голѣмо, нито достатъчно силно — особено слѣдъ своето тесалийско поражение, да се яви като разгромителъ и наследникъ на европѣйската частъ отъ Турция. Въ лицето на България, грѣцкото кралство и агентитѣ му въ Македония вждаха единъ факторъ по-силенъ и съ по-високъ воененъ престижъ, а това налагаше едно отрицателно отношение къмъ вътрѣшното българско движение въ-

общо. По слабокултурнитѣ грѣцки маси, особено селски, не участвуваха въ официалното грѣцко движение, но подѣ влиянието на послѣдното, тѣ се държаха най малко индиферентно къмъ възприетата отъ българитѣ идеи за автономията на Македония. Безъ съмнѣние, щомъ като македонскитѣ грѣци — най многочислената слѣдъ българитѣ националност, заеха таково отрицателно становище спремо автономната идея, тая послѣдната не можеше да разчита на успѣхъ и главно на близъкъ успѣхъ, защото нейното съществуване прѣдусловие — солидарнитѣ усилия и борби — липсваше. Но ако на първо врѣме македонскитѣ грѣци, влачени отъ официалната пропаганда, можеха да се отнасятъ съ подозрѣние къмъ българскитѣ борби, по нататѣкъ съ течение на години трѣбаше и се очакваше да настѣпни постепено и въ тѣхната срѣда едно отрѣзвление, защото не може единъ народъ, какъвто и да е той, да очаква вѣчно своето освобождение отъ царства или кралства, вѣрата въ които е неособено голѣма и надеждата не особено крѣпка. На това отрѣзвление, обаче, можаха да се покажатъ само първитѣ наченки. На самия процесъ не се даде нито достатъчно врѣме, нито достатъченъ кредитъ. Въмѣсто прѣчуване на официалната грѣцка пропаганда и отклоняването на македонскитѣ грѣци отъ пътя на безплоднитѣ и обезсмислващи взаимни соперничества, стана едно повторно огъване на българското движение къмъ стария пътъ, къмъ пътя насочванъ отъ официалната българска пропаганда. Тая криза въ българското движение е особено важенъ психологически моментъ въ живота на Балканитѣ, слѣдъ които вече всички борби въ Македония излизатъ отъ естественото си русло и се израждатъ въ нескончаеми войни, катастрофи и погроми въ цѣлия полуостровъ.

Какъ стана това?

а раздѣлено

Автономията като народенъ идеалъ рухва.

Княжество България или по-късно — царството на „всички българи“, нито по устройство, нито по династия, нито по просвѣта на ръководни класи и управляващи партии не можеше да храни по други чувства и стрѣмления къмъ Македония, отколкото кралството на славитѣ. Разликата бѣше може би само въ това, че България като по-млада държава, съ по слаби ресурси, съ по-незакрѣпвали традиции и съ по-ограничено правствено обаяние, нѣмаше онази широка възможностъ да турне на ржката си юздитѣ на българското движение въ Македония, тъй както това стана

съ гръцкото. България, поради горнитѣ причини, допустна за извѣстно врѣме малко оригиналностъ въ българскитѣ борби, но тая оригиналностъ скоро биде задушена и парализирана, защото това задушаване и парализиране отговаряше същю тъй на нейнитѣ стрѣмления както и отрицанието на автономията на македонскитѣ гърци отговаряше на тѣжестията на Гърция. Вътрѣшната организация, българска както казахме, по съставъ, водѣ доста борби за запазване чистотата на принципа за автономия на Македония, но частъ отъ нейнитѣ по-главни водители се поколебаха най-послѣ прѣдъ голѣмото давление на разни фактори въ България и прѣклониха глава. Тия фактори бѣха на първо мѣсто династията на България, слѣдъ нея българскитѣ правителства и най-послѣ българската емиграция на чело съ частъ отъ офицерството. Подъ прѣдлогъ за национално обединение, въ което, както ще видимъ по-нататкъ, всѣка балканска държава влагаше своеобразно съдържанне, горнитѣ фактори направиха всичко за да опорочатъ автономната идея и да дадатъ изключително национално—държавенъ характеръ на българското движение въ Македония. Както на всѣкъдѣ така и тукъ най-голѣмитѣ грижи на държавата и най-много материални нейни сръдства бѣха полагани и хварляни за поддържането на една постоянно увѣличавана и прѣвъоръжавана армия съ постоянно засилванъ и облагодѣтелствуванъ офицерски персоналъ. И всичко това за „слюбимия“ моментъ, когато ще се осъществяватъ историческитѣ задачи на българското плѣме. Подъ това примамливо було българската династия, чужда, разбира се, както бѣха чужди и династията на всички балкански държави, натрапвани съ разчетъ отъ велики родствени дворове, мечтаеше за императорски почести, богатства и блѣсъкъ. Политическитѣ партии въ България, вѣрни и прѣдани на династията и изразяващи интереситѣ на една безформена буржуазия на съсловия отъ капиталисти, едри търговци и индустриалци мечтаючи за широки пазари и голѣми печалби, безъ съзнание за своята фактическа немоцъ, една слѣдъ друга насаждаха шовинизма въ царството и въ Македония и се готвѣха за рѣшителната минута, увивайки се около голѣмитѣ държави за благословия и закрила. Трѣба да се подчертае, обаче, че официалнитѣ фактори въ България намѣриха въ лицето на македонската емиграция най-сигурното и най-надѣждното оръдие за осъществяването на своитѣ замисли. Нека ѝ признаемъ тая голѣма заслуга, че ускори твърдѣ много деня когато мечтаната отъ нея въоръжена помощъ на България най-послѣ се яви надъ македонската земя.

Ролята на македонската емиграция въ България.

Голѣма по численность, македонската емиграция зае едно особено мѣсто въ държавния и общественъ животъ на България. Особено онѣя частъ отъ нея, която идѣше въ България доброволно, а не пропхдена отъ турския режимъ, се настаняваше постепенно на видни държавни служби или заемаше ръководни мѣста въ формиращата се мѣстна промишленость, индустрия и търговия. Неотдавна единъ извѣстенъ нашъ писателъ излагаше какъ успѣлъ да убѣди единъ хитъръ чуждъ кореспондентъ, че Македония е българска. Той му посочилъ, че въ България има македонци и министри и дипломатически агенти и писатели, и художници, и професори и хора на всевъзможни други изящни занятия. Сега тоя писателъ би трѣбало да убѣждава кореспондентитъ отъ другия лагеръ, че е било голѣмо нещастие за българщината това, дѣто въ България имаше и приидваха много повече македонци отколкото бѣше нужно. . .

И наистина цѣлата тая плеяда отъ министри, посланици, професори, писатели, търговци, индустриалци и пр. и пр. направиха всичко за да засилѣтъ влиянието и позицитъ на официалнитъ фактори въ България по отношение на македонския въпросъ, за да дадатъ на тоя въпросъ единъ отпечаткъ напълно въ духа на завоевателнитъ стрѣмежи на българската държава. Може би тъкмо за тая цѣлина услуга, къмъ Македонската емиграция и нейнитъ интелектуални и финансови ръководители, официалнитъ български фактори се отнасяха съ най-нѣжни чувства като ѝ даваха широка възможность да устройва живота си комфортно за смѣтка на държавнитъ сръдства и служби. Въ тая посока се отиде даже до тамъ, че български сръди въ царството много недвусмислено почнаха да роптаятъ сръдцу голѣмитъ привилегии на уроженницитъ „отвъдъ Рила“ и да имъ се вижда нѣкакъ странно, че македонци сж почнали да управляватъ България! Истината е, обаче, тъкмо въ противното. Не македонци управляваха България, а България въ лицето на официалнитъ фактори успѣ сръдцу блага и подаяния не особено тежки за една държава, да прѣвърне македонскитъ емигранти въ слѣпи оръдия на своята политика и чрѣзъ тѣхъ да реализира едно чисто освободително дѣло въ Македония, което не даваше достатъчно несъмѣлни изгледи, че ще трѣгне подиръ грандоманската колесница на българския империализъмъ.

Близки сж още до спомѣнитъ ни, онѣя неотдавнашни врѣмена, когато въ София и въ цѣлата страна вдигаха шумъ

всѣвъзможни македонски братства, които не пропуснаха случай да хлѣбчатъ върху участиѣта на своята татковина и да апелиратъ къмъ България за помощъ. Спомняме си за прочутиѣ стрѣлчески дружества на македонскитѣ офицери въ българската армия, за които офицери, както се знае, не съществуваха никакви ограничения и не бѣха длѣжни нито нѣкой изискваше отъ тяхъ да се подчиняватъ на военната дисциплина. Въ по-ново време вече, всички тия отчасти разпокъсани проявленія на македонската мисль въ България, всички тия безъ ясна още цѣль и безъ организационно единство братства, общества, дружества и пр. и пр. се насочиха къмъ пътя който имъ бѣше опрѣдѣленъ отъ горѣ и заеха мѣстото и ролята, която имаше да играятъ въ България и Македония. Въ лицето на македоно одринската организация, която прѣстрѣ мрѣжата си въ цѣлата страна и въ лицето на върховнитѣ комитети въ София, македонската емиграция се уформи вече като факторъ, чрезъ който официална България можѣше, прикривайки себе си и своитѣ стрѣмежи, да дѣйствува рѣшително и успѣшно за да вземе въ рѣнитѣ си пълното ръководство на българското движение въ Македония. Настѣни времето на събития отъ голѣмо значение за бъдащото. Настѣни една епоха, когато българското движение въ Македония бѣ осъдено да прѣживѣе голѣмъ психологически прѣвратъ, да извърши въ себе си едно основно прѣчуване и да измѣни на идентѣ тѣй настѣливо повиквали отъ обективнитѣ условия въ Турция. Какъ стана това е извѣстно на всички. Всички опитвания на вътрѣшната революционна организация да запази своята ръководна роля въ революционното дѣло и своята независимостъ отъ външни влияния и фактори, се разбиваха отъ организираната съпротива на организацията въ България, която имаше задъ гърба си моцното съдѣйствиє на държавата. На друго мѣсто и при другъ случай тия борби заслужва да се разгледатъ обстойно и подробно. Сега по необходимостъ ще ги минемъ на бързо.

Провалянето на вътрѣшната македонска революционна организация.

Вътрѣшната организация силна по силотеностъ, съзнание и духъ вътрѣ въ Македония, имаше и нѣколко слабости, които фатално трѣбаше да бъдатъ използвани противъ нея и противъ нейнитѣ освободителни лозунги. Първата ѣ слабостъ бѣше липсата на достатъчно материални сръдства за поддръжане тѣжката борба и за въоръжение.

По тоя въпросъ — материалната издържка на организаци-
ята — тая последната не бѣ издигната още до висотата да
погледне трезво и критически. Тя мълчаливо възприе съ-
ществуващия отъ по-рано безобиденъ на гледъ и съ видима
общественостъ пътъ на пожертвуванята на братска Бъл-
гария. Волни помощи, членски вноски, дарения на разни
родлюбви всичко това се схвана и възприе като естественъ
и съ нищо некажърняванъ чистотата и независимостта на
организацията, начинъ на задоволяване нейнитѣ материални
нужди. Тръгнала изъ тоя пътъ и неразрѣшила още въ на-
чалото материалния въпросъ както диктуватъ жизненитѣ
интереси на дѣлото и на революцията, вътрѣшната органи-
зация, съ нарастване на нейнитѣ нужди и съ засилването
на нейнитѣ борби и приготовления за такива, неусѣтно се
спуствна по една наклонна плоскостъ, която я завлече тъкмо
тамъ, където бѣше потребно това за факторитѣ, които цѣ-
лѣха нейното подчинение. Видни дѣйци отъ тая органи-
зация не намираха на врѣмето нищо чудно въ това, че тя
приемала срѣдства отъ дѣто и да бждатъ прѣдложени.
Смѣшно е да се опасяваме, оправдаваха се тѣ, че това ще
накърни нашата независимостъ. Напротивъ, че ни се прѣд-
лагатъ срѣдства отъ всѣкъдѣ, дори и отъ държавата въ
нари, оружје или други материали, това доказва само че
ние сме сила, за която трѣба да се държи смѣтка. Тая
страшна и дълбока измама, това непроходимо заблуждение
у ръководителитѣ на организацията, на противъ, бѣше не
сила а слабостъ, основна и неоправима слабостъ, която
можеше да подрива само нейнитѣ крака и да я погуби
като самостоителенъ факторъ въ македонскитѣ борби. А
звие се отъ друга страна и това никой не може и не смѣе
да отрече, че една тѣй широка и мощна организация като
вътрѣшната, имаше всичката възможностъ и сила да дири
и изтрѣва сама всички необходими ней срѣдства, да ги
търси и обстѣва дори съ насилния и тероръ, но да бжде
пълненъ господарь на тѣхъ и да зависи отъ себе си, а не
отъ мѣстата и факторитѣ, които пълнятъ съ подаянията си
нейната протегната ръка. Но възриетия начинъ за из-
държка не засѣгаше само организацията като цѣло. Тя прѣ-
доставяше на грижитѣ и благотворителността на дружества,
комитети и пр. въ България всички свои хора, които ид-
ваха тукъ като илегални, и не се грижеше особно много
за тѣхния животъ и за срѣдитѣ, въ които понадатъ. Ду-
мата е за ония безимущества, за ония разточителства и оргии,
на които се отдаваха така нареченитѣ войводи и четници
прѣвъ врѣме на прѣбыването имъ въ България. Малцина и

твърдѣ малцина измежду водителитѣ на движението си даваха тогава смѣтка за разстройството което се насаждаше по тоя пѣтъ въ редовитѣ на организацията. И наопаки мнозина бѣха ония, които радостно потриваха рѣцѣ, защото тъкмо въ това виждаха едно отъ сигурнитѣ срѣдства за разслабване и огъване крѣпостта на вътрѣшната организация.

Материалната зависимост на организацията отъ България прѣдрѣшаваше нейното падане. При такива условия тя не можеше да има оная нравствена мощь и онова обаяние, които бѣха необходими, за да може и въ България, прѣдъ българското обществено мнѣние, да се наложи като ръководенъ факторъ на борбитѣ въ Македония. Нейнитѣ позиции постепенно бѣха изгласквани назадъ и за окончателно разклащане на нейната сила и на нейния прѣстижъ, оставаше само да се прибѣгне до умишлени клѣвети и опозоряване на отдѣлни нейни независими водители, чрѣзъ широко използване на продажни печатни органи въ България. Всичко бѣше пуснато въ ходъ, за да се превиятъ и обезселятъ и ония малко дѣйци и водители на революционното движение, които упоритвуваха да бранятъ освободителнитѣ лозунги на това движение и да се борятъ за идеала на сѣцното движение — автономията на Македония и споразумѣнието и федерирането ѝ съ братски балкански народи на полуострова. За съкращаването и по-бързото изживяване на тоя процесъ се прѣдприеха извѣстнитѣ на всички периодически и кратковрѣменни четивки нахлупвания въ граничитѣ мѣста на Македония, цѣльта на които бѣше, не да воюватъ съ тиранията, не да покровителствуватъ населението, а да разстроятъ дѣлото на вътрѣшнитѣ дѣйци, да ги унищожатъ тамъ, дѣго се показватъ непрѣклонни и да възвѣстятъ на свѣта — балкански и европейски, че часа на разплатата настана и че дипломатията на голѣмитѣ държави трѣба да помисли и се ангажира съ разрѣшенето на Македонския въпросъ, съ българското дѣло въ Македония. Формално и фактически, измѣната къмъ тоя въпросъ и това дѣло бѣше вече извършена. Извършиха я българската династия, партията, които тя изреждаше на власть и македонската емиграция въ лицето на офицери отъ българската армия, на видни сановници, облагодѣтелствуващи бюрократи и прѣдставители на голѣми търговски къщи. Малкото гласове на прѣдупрѣждени излизации отъ пѣкой крайни политически течения въ България и отъ отдѣлни лица и групи не бѣха въ състояние да сирѣтъ започналото се подупъзване на емиграцията въ свои

тѣ широки срѣди и не можаха да организиратъ внушителна съпротива срѣщу това бързо течение къмъ урнитѣ на държавния националшовинизъмъ опрѣнѣ както, винаги, върху силата и обаянието на държавната хазна, на общественитѣ служби и широко покровителствуваната съ ступански и икономически блага и привилегии емиграционна аристокрация.

Тази измѣна, това брутално намѣсване въ вътрѣшнитѣ македонски борби бѣше сигналъ за прѣдупрѣждане на другитѣ балкански държави, въ особености Гърция и Сърбия. прѣдупрѣждане въ смисълъ, че вътрѣшната организация, до колкото е била, споредъ тѣхъ, некронна въ служене на своя освободителенъ идеалъ, е изиграла напълно своята роля, или даже че тя не е играла никаква роля. освѣнъ ролята да прикрива едно настъпление цѣляще завладяването на Македония безъ огледъ на това, че тя не е само българска. Това прѣдупрѣждане даде бърже своя ефектъ и въ самата Македония, като съживи отново антагонизма между гърци и българи, които по внушение и насѣкване отъвънъ, взе вече и въоръженъ характеръ. Настъпни вторжения курсъ на национална пропаганда, застъпванъ отъ грѣцки и сръбски чети, явно насочени срѣщу българската организация въ нейната революционна територия. Тия събития сѣ още по-прѣсни въ нашата паметъ, защото ни дѣлятъ само пѣколко години отъ тѣхъ. Въоръженото междуособие въ Македония, при което се пролѣ много кръвъ и се дадохъ тежки жертви, даде поводъ на турското правителство да засили своята бдителностъ и да се нахвърли срѣщу вътрѣшната организация съ всичката си свирѣнностъ и злоба. Започнаха редици афери, които застрашаваха да турятъ извънъ закона цѣли области съ българско население. Настанаха моменти критически за българското революционно дѣло въ Турция. Въ тѣхъ и прѣдъ тѣхъ, вътрѣшната организация, която не бѣше тѣл силотена и независима както се мислѣше, която бѣ вече жертвувала много отъ своята рѣководна роля, трѣбваше да фалира. И съ малки паключения, тя фалира. Нейното фалиране, обаче, не стана както единъ доблестенъ борецъ може да фалира прѣдъ по-силенъ отъ него. Въместо да спасява това, което може да спаси и да занежи идентѣ си чисти за нови борби, тя стана сама ордие на ония, които съзнателно слѣмиха нейната мощъ, нейното единство и нейния революционенъ идеалъ. Тя, въ лицето на своитѣ първи и по-второстепенни водители, отначало прикрито и колебливо, а послѣ вече явно, се отрече отъ себе си, отъ своето революционно минало, отъ

лозунгите на своята дълголетна освободителна борба. Тия водители поради това, че вѣмаха онова крѣпко революционно съзнание на борби съ история и традиции, поради това, че голѣми.ѣ и бѣрзи успѣхи въ организирането на българското население въ Македония, подхрани у тѣхъ илюзията, че дѣлото на революцията ще върви все тѣй гладко и сигурно до край, че липсата на изпитания, контра удари и поражения, каквито всѣка революция носи съ себе си прѣди да бѣде завършена, бѣха подѣйствиували отрицателно върху тѣхната революционна воля, безъ да възпитатъ у нея качествата на твърдостъ и постоянство и най-послѣ поради това, че тѣ гледаха прѣнебрѣжително на важния въпросъ за материалната независимостъ на организацията, вслѣдствие на което идеята за отпоръ не можеше да намѣри въ себе си достатѣчно жизненостъ и сила; поради всичко това тѣ — водителитѣ на вътрѣшната организация, запазвайки цѣла и неврѣдима само амбицията си да бѣдатъ нѣщо въ разиграващитѣ се събития, прѣгърнаха дѣлото на македонскитѣ комитети въ България и сами по-нататѣкъ се обявиха противъ ония части и дѣйци на организацията, които имаха силата и твърдата воля да запазятъ своето хладнокрѣвие и своята вѣра въ бъдещето, върѣйки всички неуспѣхи въ настоящето. Въ редъ съвѣщания и конгреси, отрѣклитѣ се отъ своето минало и отъ чистия идеалъ на революцията, бързаха да уформятъ своята измѣна. Въ това отношение нѣкои отидоха до тамъ, че устно и печатно влѣзоха въ ролята на теоритици на новото движение и открито проповѣдваха, че революционното дѣло въ Македония е българско и то ще успѣе само като българско и че вътрѣшната организация трѣбва да дѣйствува безъ да си прави илюзии, че нейното дѣло ще може да стане дѣло на всички националности въ Македония. Национализъмътъ се прогласи като ръководенъ принципъ на организацията и нѣмаше вече мѣсто за никакви автономни и други идеи, цѣлящи да примирятъ „непримиримото“. Тази възторжена апология на национализъма (послѣ ще разгледаме по-обстойно това понятие, което означава и много и нищо) съвпадна съ едно чувство въ България насакдано упорито и старателно, а именно чувството, че крайно време е вече българската армия, за която се прахосватъ толкова мили ни ежегодно, да пристъпи къмъ своята „историческа мисия“. При такава воинствена и шумна патриотическа атмосфера бѣше много рискувано да се обяви човѣкъ за привърженикъ на братството между народитѣ. Той рискуваше да мине за утонистъ, за безуменъ мечтателъ, за безотечественикъ, дори и прѣдатель. Всичко трѣгца по

широкия друмъ на национализма, на „обединението“ на българското плѣме безъ да се ссчатъ за това нѣкакви граници, нѣкакви пунктове, съ които пататъкъ национализма победивението не могатъ да стидатъ, защото ще засѣгнатъ другъ национализъмъ и друго обединение.

Вжтрѣшната организация, въ лицето на своето задгранично прѣдставителство въ България, което става фактически едно отдѣление на външното министерство, падна въ плѣнъ на държавния национализъмъ и биде завлечена отъ общата националистическа вълна, която силоти и обедини противъ себе си надигащитъ се съперничества на останалитъ балкански държави.

Борбата на сѣрскитѣ революционери.

Но вжтрѣшната организация не загина и не фалира цѣла. Ненавиждани отъ всички и прѣселѣдвани отъ всекъдѣ, останаха бодри и непрѣклонни на постоветѣ си цѣла плеяда дѣйци въ сѣрско, около които се групираше широката народна маса, готова всекога да се хвърли заедно съ тѣхъ въ борбата. Водѣйки непрѣкъсната и жестока война на три фронта, рѣшени да измратъ до единъ, но да запазятъ неосквернено знамето на чисто народната освободителна борба, тѣ нито за моментъ не се поколебаха да се противопоставятъ съ всички сили на всекакви чужди нашествия и да имъ обявятъ борба на животъ и смъртъ. За нищо въ свѣта тѣ не можеха да станатъ агенти на чужди фактори, и силни въ своята вѣра и въ своята организация, можаха да запазятъ своя край отъ налитанията на българскитѣ националисти. Братска кръвъ се пролѣ, жертви човѣшки паднаха и отъ двата лагера. Това бѣше повѣлението на смдбата, на дѣлгътъ, на честъта. „Ние убиваме и плачемъ надъ жертвитѣ си“ бѣ се изказалъ нѣкой отъ тѣхъ. Нищо по-картинно не изразява трагизма въ самозащитата на Сѣрчени, както тия жестоки и тъжни думи. Борбата бѣше борба за автономия на Македония, като идея чиста отъ подозрѣния и измама, а тази идея нѣмаше нищо общо съ тѣжкенията на българския национализъмъ, който не прѣдвѣщаваше нищо друго, освѣнъ засилване враждата между националиститѣ въ Македония, разнаване ненавистьта на турското население и турската власть, и възбуждане апетититѣ на другитѣ балкански държави. Не само готовностьта на Сѣрчени да се борятъ съ цѣлата на кръвъ и жертви срѣщу посетелитѣ на завоевателната идея, е доказателство за чистотата на принципитѣ, въ името на които водѣха рево-

люционната борба въ Източна Македония. За тая чистота свидѣтелствува и една дългогодишна дѣйност, която на дѣло доказва колко плитки умове и политици бѣха ония вътрѣшни дѣятели, които за да оправдаятъ своята измѣна прѣдъ организацията, сочѣха на факта, че никоя друга националност не може и вѣма да възприеме принципа на автономията на Македония. Като че това бъркаше тѣмъ да бждатъ всѣ тѣй искренни носители на тая идея, която фактически може да бжде идея на всичко живо въ Македония, стига да бѣше се дѣйствувало искрено, рѣшително и честно за нея. Така дѣйствуваха за нея само Сърчени и тѣкмо за това и тѣ бѣха заклеймени като врагове на своето отечество и измѣници на неговитѣ идеали. Тѣхъ ругаеха като убийци и прѣдатели, срѣщу тѣхъ се ковѣха заговори, при тѣхъ се изпращаха иземни убийци и провокатори, а всичко това не бѣше въ смисълъ нищо друго освѣнъ срѣмежъ да се опорочи окончателно автономната идея, да се изгони тя отъ гнѣздото, дѣто тѣй щастливо бѣ запазила своята чистота и обаяние. Автономната идея, даже и като българска и като слѣдвана само отъ българска организация и еднакво противна на българския завсевателенъ национализъмъ, тя е отрицание на тоя национализъмъ и въ пълно противорѣчие съ неговитѣ стрѣмежи. Тѣкмо за това групата на Сърскитѣ революционери и пълното освободително движение въ Сърския революционенъ окръгъ, бѣха най-ненавижданитѣ и най-прѣзрѣнитѣ отъ цѣлата официална България, отъ всичката патристически настроена и инжектирана емиграция и отъ всички македонски общества, включително и измѣниците на вътрѣшната организация. Но нека да не говоримъ повече за Сърчени. За тѣхъ ще говори близкото бждаще, бждаще на нови упорити борби, въ течение на които името на Сандански и на неговитѣ другари не ще могатъ да бждатъ тѣй безсрамно прѣмълчавани и отминавани, както бѣше прѣди нѣколко врѣме, когато революционнитѣ измѣници, слѣни и пекадърни да видятъ пустотата на величието, което болната имъ фантазия рисуваше, се прѣдадоха на мизерни любоудничества и недостойни самохвалства и продажничество прѣдъ лицето на цѣла агонизираща България.

Поклонъ прѣдъ памѣтѣта на загиналитѣ сѣреки дѣйци и тѣхни сподвижници. Поклонъ прѣдъ памѣтѣта на Гоце Дѣлчевъ, Пере Тошевъ и тѣхнитѣ близки съидейници, защото тѣ загинаха, безъ да измѣнятъ на своето дѣло. Съ дълбока горѣть, тѣ прѣживѣха крушението на организацията и бѣха щастливи да умратъ, за да не видятъ днесъ крушението изобицо на цѣлото българско освободително дѣ-

ло. Тия малко по скъпи и цѣвни останки отъ вътрѣшната организация, днесъ израстватъ въ нашитѣ очи като великани, прѣдъ праха на които трѣба да поспиятъ главитѣ си съ пепель всички измѣнници на тая организация.

И тѣй, автономната идея се роди на здрава почва, но тя загина прѣждеврѣменно отъ бури далечни и силни. Тя умрѣ като фактъ, като дѣло. Но тя остана жива като идея и това се дължи само на Сърчени. Заедно съ себе си, тѣ спасиха и самата идея. И спасиха я като българска идея, което е още по-голяма тѣхна заслуга, защото съ течение на обстоятелствата и отъ гледна точка на общото положение въ Македония, тази идея трѣбаше прѣди всичко да стане българска, за да може по нататъкъ да обедини около себе си и другитѣ националности. Сърчени, обаче, не бѣха вътрѣшната организация. Последната измѣни, стапа орждие на българския национализъмъ и съ рѣшеното отъ нея и провъзгласено Илинденско въстание издържа прѣдъ него своя бѣлскавъ изнитъ. Това въстание, както е извѣстно, свърши катастрофално, но не въ това е неговата вина. Революцитѣ прѣживяватъ много катастрофи безъ да умиратъ. Неговата вина е, че организаторитѣ му си послужиха съ цѣтуши сили, съ удивителна борческа мощъ, турнаха въ движение съ една дума огромния капиталъ на вътрѣшната организация, събрахъ и пазенъ толкова години, слѣдъ като направиха всичко, за да възвѣстятъ на балканскитѣ народи и на свѣта, че се дѣйствува за български цѣли и за български идеали.

Казва се акрѣво и сръчански въз свѣтането.

България открива картитѣ си.

Илинденското въстание завари българското правителство неподготвено за въоружена акция. И изобщо българскитѣ правителства сж били винаги „неподготвени“ или пъкъ сж смѣтали, че не е изстжила благоприятна дипломатическа обстановка за активно дѣйствие.

Започна една кратковрѣменна ера на контролъ и реформи, които прѣдизвикаха младотурския прѣпаратъ, който пъкъ отъ своя страна, запланизайки сериозно осъществимостта на българскитѣ национални въжделения, прѣдизвика България да открие картитѣ си и тя ги откри.

България откри картитѣ си. Всички нейни орждия трѣбаше да отстъпятъ ролитѣ си ней и да прѣдоставятъ дѣлото на нейнитѣ собствени плѣци. Започна се война и тая война бѣше началото на нейни собствени разгромъ и разгрома на националитѣ ѝ въжделения и аспирации.

Това е езикът на фактите, които прѣдшествоваха, съпровождаха и послѣдваха балканската война отъ 1912 година, и които ще трѣба да разгледаме по-обстойно.

Какво стана прѣзъ тая клѣта година?

Стана явно, че българското правителство прѣзъ онова врѣме, въ съгласие съ всички военни и граждански фактори, въ най „слюбимния“ моментъ, както често се е казвало и повтаряло, е било принудено да подложи на шателна оцѣнка силитѣ на България и да доде до печалното заключение, че тия сили сж съвсѣмъ недостатъчни за щастливото изпълнение на „историческата мисия“ и че не може да разчита на безрезервна поддръжка отъ страна на някоя велика сила въ това, не по силитѣ ѝ и срѣдетвата ѝ, дѣло. Кой можѣше прѣди това да допуска, че ще се намѣри българско правителство, което въ борбата си съ Турция ще поиска помощта и сътрудничеството на другитѣ балкански държави? Кой патриотъ и националистъ би могълъ да очаква, че слѣдъ това което ставаше и стана въ Македония, едно българско правителство ще поиска намѣсата въ войната и на другитѣ балкански правителства? А между това, искането на тая намѣса бѣше вече фактъ, българското правителство не е можло да воюва самò съ Турция, нему сж се оказали потрѣбни не единъ, а трима съюзници. И то ги намѣрило въ лицето на Сърбия, Гърция и Черна Гора. Ако дѣйствително България не е била въ състояние да изнесе сама и побѣдоносно борбата за присъединяването на Македония, защо бѣха тогава всичкитѣ вмѣшателства и прѣдизвикателства въ самата Македония, които изолирѣха както другитѣ националности въ нея, така и родствениатѣ тѣмъ балкански държави? Задаваме тоя въпросъ за да изтъкнемъ още отъ сега най-существения и най-основния недѣгъ у национализъма на малкитѣ държави и особено на балканскитѣ, никоя отъ които вънъ отъ братското споразумѣние съ своитѣ сжсѣди и независимо отъ винаги опасната намѣса на голѣмитѣ завоевателни държави, не е въ състояние да извърши своето национално обединение. Балканскитѣ народи обаче, ръководени отъ династии съ особени възделения и отъ правителства слѣпо привързани къмъ тѣхъ и къмъ тайнитѣ имъ дипломатически силѣтни и игри, никога не сж били оставяни свободни да разбератъ тая проста истина и да разрѣшатъ въпроса на въпроситѣ безкрѣвно и съ единъ замахъ. Всички тѣ заедно съ Турция и Македония биха могли да образуватъ една мощна балканска федерация, при която всѣка държава да се счита фактически национално обединена. Не на това мѣсто сж били обаче тѣхнитѣ династии, които особено за

тѣхъ — за Балканскитѣ народи и държави — сѣ едно голѣмо бѣдствие и източникъ на голѣми и страшни злочестини. Прѣди всичко тия династии сѣ оръдие на своитѣ родствени велики дворове и тѣ насочвагъ всичкото си могѣщество за парализиране на всѣка проява у народа си къмъ сближаване и споразумѣние съ своитѣ сѣсѣди. Тѣ разиграватъ правителствата си, които свободно свалятъ и качватъ, по свой собственъ вкусъ, като държатъ винаги нишките на външната политика и тайната дипломация въ ржцѣтъ си и прѣпятствуватъ систематически на всѣка идея за федериране, защото нищо по-ясно отъ това, че подобна идея, че подобно издигане на народитѣ къмъ разбирателство и общежитие прави излишни всѣкакви династии и всѣкакви монархии, били тѣ конституционни или не.

Ролята на Балканскитѣ династии.

Но династиятъ у Балканскитѣ държави до такава степенъ заслѣбияватъ и отвлечатъ вниманието на своитѣ народи отъ най-правия пътъ за тѣхното спокойно развитие и благоденствие, че дори и когато тия държави виждатъ явно безсилнето си да разрѣшаватъ голѣми проблеми, пакъ тръгватъ по посока противна на здравия общественъ разумъ. Примеръ за това дадоха прѣзъ 1912 година всички Балкански държави безъ изключение. Всички тѣ едновременно започнаха една скрита игра на хитрувания и измама. България свърза договоръ съ Сърбия (тая Сърбия, за която всички наши професори, писатели и общественици твърдѣха съ високъ авторитетъ, че нѣма нито единъ сънародникъ въ прѣдѣлитѣ Турция!) за подѣлба на Македония, като оставя една спорна зона, за която арбитъръ ще бѣде руския царъ. Една педостойна сдѣлка, която и двѣтъ договорящи страни нѣматъ намѣрение да изпълнятъ лоялно и честно. Прѣдварително още тѣ обмислятъ сдѣтвата да се играятъ, едната съ дипломатически хитрувания и ходатаѣства, другата съ задържането на земитѣ, прѣзъ които ще мине. Но националното обединение на България трѣба да се прострѣ и на югъ. Уговаря се нѣкаква военна спогодба съ Гърция, но за земитѣ въпроса се оставя не даже споренъ, при арбитражъ, а съвсѣмъ отворенъ. Тукъ хитруванията, игритѣ и измамата ще бѣдатъ въ пълненъ ходъ. На такава именно „споразумѣние“ бѣха готови да се подложатъ Балканскитѣ държави прѣзъ наметнатата Балканска война. И то бѣше възможно именно, защото не бѣше въ смѣцностъ никакво споразумѣние, а пукаше въ ходъ всички козове за надлъгване, ограбване и из-

мама. И наистина, веднага слѣдъ като турската военна мощь бѣше сломена отъ общото балканско нападение, общото дѣло на балканцитѣ биде свѣршено, за да започне всѣки отъ тѣхъ своето собствено дѣло. Сърби и гърци се напръдварватъ кой прѣвъ да стъпи въ Битоля и прѣвъ да издигне националното знаме. Сръбската династия не закъснѣ да устрои въ Битоля и Косово поле тържества въ честь на старото величие на великата душанска империя. Българи и гърци денонощно и безъ никаква почивка лѣтятъ къмъ Солунъ, съ цѣль да се изпръварятъ. Току що влѣзли съ нѣколко часа по-рано, гърцитѣ се удостоиватъ веднага съ пристигането на тѣхния кралъ, който открива своя резиденция и довежда даже министри. Българскиятъ царъ, стъпилъ по игра на случая въ Родосто, внива взора си къмъ Цариградъ и замечтава да влѣзе тамъ съ специално за цѣльта приготвена дворцова гвардия. Самъ той закъснява за Солунъ, но тамъ българския националенъ идеалъ се застъпва отъ прѣстолонаслѣдника, който смъщо отваря резиденция съ свита и сановници. Правителствата, които нѣмагъ гласъ въ ръководството на войната, а се занимаватъ съ интендантски мисии, не смѣятъ да обѣлятъ зѣбъ срѣдъ развитѣлитѣ се владѣтели, на които главното командване е играчка въ ръцѣтѣ и инструментъ за политически вакханалии и експерименти. Такава бѣше картината на балканското споразумѣние още въ първитѣ дни на войната. Но какво друго можеше да се очаква отъ общата военна акция, когато по най-важния въпросъ за бъдещето устройство на земитѣ, които ще бждатъ отнети отъ Турция, не бѣше уговорено нищо окончателно и положително? А не бѣше уговорено това именно, защото никоя отъ участвуващитѣ въ войната балкански държави не мислѣше да се задоволи съ каквото и да е и съ колкото и да е. Всѣка отъ тѣхъ мечтаеше за хегемония, всѣка отъ тѣхъ се боеше отъ хегемонията на другитѣ. И колко безмислени бѣха на врѣмето издирванията кой билъ далъ заповѣдь за нападението на сърби и гърци и кой подиръ това заповѣдалъ оттеглѣние. Междусобнитѣ разправии бѣха неизбежни, независимо отъ това кой прѣвъ ще ги започне, и междусъюзническата война бѣше неминуемо послѣдствие отъ общата обстановка срѣдъ войната съ Турция.

Македония, както е извѣстно, бѣ разпокъсана по единъ начинъ, който нѣма подобенъ на себе си въ историята. Гърция и Сърбия си устроиха граници, безъ слѣда отъ географически и стопанственъ разумъ. Стана едно невъзможно разчленяване на една извѣстна географическа единица са-

мо и само да се задоволят грабителски апетити. България изгуби играта, но нито Сърбия, нито Гърция, нито Рومъния можѣха да се радват спокойно и безгрижно на едни придобития изтръгнати на сила отъ своя съседъ, макаръ и той самъ да е ималъ спрямо тѣхъ същитѣ намѣрения. Знае се, че слѣдъ това България сви знамената за „почестити дни“, както бѣше се изразилъ нейния държавенъ глава слѣдъ прѣживѣната катастрофа, заплашвайки явно съ скорошна отплатата своитѣ бивши „съюзници“.

Но на що се дължи тая катастрофа и защо българският национализъмъ свърши тѣй погромно своя пръвъ дебютъ? За да разберемъ това, редъ е сега да видимъ какво въ същностъ прѣдставлява понятието национализъмъ въ свърѣшената епоха, що въ същностъ е така нарѣченото обединение на единъ народъ и какво съдържание се е влагало и влага въ тия понятия. Национализма като идея политическа е идея безупречна. Обединението на една народна маса, говореща единъ езикъ, изповѣдваща една вѣра и имаща едни и същи обичаи и традиции е също една идея която не може да бѣде основателно атакувана. Но национализма и обединението като принципи въ носочения духъ, запазватъ своя невиненъ видъ само до толкова, до колкото това е нужно за да се държатъ въ заблуждение широкитѣ народни маси и да се отдаватъ тѣ слѣпо, съ всичкитѣ си морални, материални и физически сили, въ служба на стрѣмления и аспирации далечъ надмиваващи границитѣ на горнитѣ понятия и които стрѣмления и аспирации гоиятъ да постигнатъ интереситѣ само на една малочислена класа, която никога не воюва, но която винаги обира плодоветѣ отъ една сполучлива война. Да се събере единъ народъ въ едно цѣло е несъмвѣно по-идеална форма на държавно общекатие, отколкото да бѣде той прѣснатъ посреде народи отъ друга националностъ, съ друга вѣра, съ друга култура, прави и обичаи. Самото управление и развитие на обединенитѣ общества е много по-лесно, по-спокойно и по-плодоносно въ всѣко отношение. Но всичко това е тѣй само на теория. Така могатъ да се обединяватъ и събиратъ народитѣ само книжно. Въ действителностъ обаче, това съвсѣмъ не е тѣй. Да се събиратъ и разпрѣдѣлятъ еднороднитѣ чловѣчески маси въ отдѣлни части не е единъ процесъ подобенъ на она, при който една земледѣлческа машина може да отдѣли на една страна сламата, на друга зърното, на трета къкалицата, на четвърта брашното или трицитѣ. Когато се касае за народи въпроса е много сложенъ и много тежъкъ, защото прѣди всичко тия народи не сѣ подвижна и безжизнена вѣщъ,

която може да се вземе отъ едно мѣсто и постави на друго и защото освѣтъ това, независимо отъ вѣрата и народността, народитѣ иматъ нѣщо, което ги свързва въ дадена географическа областъ. Това сѣ стопанскитѣ и икономически отношения. За да има значи известна цѣна и смисълъ обединението на единъ народъ, необходимото прѣдварително условие е частитѣ, които ще влѣзатъ въ новото цѣло да иматъ всичкитѣ географически и стопански изгоди, или чисто и просто да принадлежатъ естествено къмъ географията и икономическата структура на това цѣло. Отъ какъ свѣтътъ живѣе при двѣнитѣ икономически форми, откакъ капитализма и частната собственостъ сѣ основи на господствующия строй, етнографията има значение до толкова, до колкото тя е едновременно и география. Тъкмо за това национализма както на веѣждѣ, така и верѣдѣ Балканскитѣ държави е една идея не национална, а идея икономическа, единъ стрѣмежъ не за придобиване на „своето“ както благодушно се изразяватъ господствующитѣ фактори у насъ и у всички Балкански държави, а закрѣпяване и разширяване на това „свое“ до най възможни отдалеченитѣ географически прѣдѣли. Такова е съдържанието на нашия, на Българския национализъмъ. Той въ нищо не се отличава отъ национализма на другитѣ Балкански държави. И той като тѣхъ започва отъ своето, за да нагази чуждото, и той като тѣхъ приспива народнитѣ маси, заблуждава ги съ смиреномъдрени мелодии за единение съ едноутробнитѣ братя и най накрая ги хвърля да проливатъ кръвта си и да онуестошаватъ богатата на редица поколения въ безмилостни и катастрофални войни и изтрѣбления за цѣли отъ завоевателенъ характеръ, за цѣли, които застрашаватъ свободата и бъдещето на други народи.

Нищо по-лесно днесъ отъ това да илюстрираме тая мисълъ съ живи примѣри, съ факти отъ една прѣживѣна дѣйствителностъ, ясна за всички и разбираана отъ всички

Балканскиятъ национализъмъ на практика.

Когато българския държавенъ глава възвѣсти първата мобилизация, той по дългъ хвърли въ лицето на цѣлата страна рафинираната лъжа, че българското воинство отива да освободи брата робъ. За да се повдигне духа на това воинство и се влѣе ентузиазъмъ въ неговитѣ редове, издигна се примамливия лозунгъ—събирането на българското племе, обединяването съ братята българи отгатыкъ Рила и Родопитѣ. Скри се отъ народа и армията голѣмия замисълъ за

завоевание, защото нужно бѣше да не се поколѣбаятъ тѣ въ своя устрѣмъ и да не почувствуватъ плѣщитѣ си слаби за тоя тежъкъ товаръ. И ето, още слѣдъ първитѣ побѣди надъ врага, българския национализъмъ излѣзе отъ своитѣ рамки, напустна ония граници въ които излагаше своята скромность и идеализъмъ прѣдъ българския народъ прѣзъ всичкото минало до тоя день. Всички издадени до тогава етнографически трудове, всички карти на професори и учени, цѣлата литература по размѣритѣ и мѣстонахожденията на българското племе биде захвърлена и забравена. Българскиятъ царъ замечта за Цариградъ, а правителството, слѣдъ Чаталджанския неуспѣхъ, го корегира и се спрѣ на Чаталджа, като източна граница на българската империя. Нима до тамъ достигаше българското племе и нима тамъ се освѣтаваше обединението на това племе?

Но новата империя трѣбаше да се загрижи и за владичеството си на югъ. Солунъ, съ всичкия му интерландъ се прѣдопрѣдѣли да влѣзе въ състава на тая империя. Защото видни общественици и икономисти намираха, че едното безъ другото не може. Дѣ бѣха българитѣ изъ бѣломорския край, съ които трѣбаше да се обединяваме? Заграбване на земи населени съ друга националность, обединение на българското племе ли може да се нарече, или освобождаване на братя реби? Други, също така видни общественици и икономисти, обърнаха погледитѣ си и на западъ. Адриатическото море не е толкова далече, защо да нѣма империята изходъ и на тоя брѣгъ? Казаха го това и че на шега, а сериозно.

А едновременно съ тия грандомански припускания къмъ Цариградъ, Солунъ и Адриатическото море, добри изразители на българския национализъмъ възроптаха, че се е кръстила една зона „спорна“, когато тя по население е безспорна т. е. българска. Сърбитѣ нѣмало какво да дирятъ въ Македония. И замислиха се, пакъ не на шега, способи, за да се турне рѣка и на тая зона, въ която съ голѣма горѣсть се посочваше, че има центрове, които сѣ били огнища на българското възраждане, на българската история. Така бѣше възпитанъ, тъй можа и така се прояви на дѣло българския национализъмъ. И отъ кого? Отъ една България, която въ сравнение съ размѣритѣ на бъдещата империя прѣдставяваше една шена земя, отъ една България, въоръжената мощъ на която не бѣше достатъчна да се справи даже съ войскитѣ на Турция, находящи се тогава въ Македония и Одринско.

Сърбия — първиятъ балкански „сѣюзникъ“ на България

и не по малко достоенъ служителъ на своя същостъ „скроменъ“ национализъмъ — ни даде същото зрѣлище на безумие, гравдомания и авантюризъмъ. Спустили се на югъ къмъ Солунъ тѣ изразиха опрѣдѣлено волята си, че нѣма да напустнатъ заетитѣ земи и че ще установятъ тамъ сръбско владичество. А това послѣдното изискваше и излазъ на Солунското пристанище. Никакви сърби, никакво обединение, никаква етнография. Завоевания насилствени и форменъ грабежъ. Същото и на западъ. Бждащата сръбска империя трѣба да се опрѣ здраво на брѣговетѣ на Адриатика. Нищо отъ това, че ще се mine прѣвъ чужди народи, прѣвъ чужди земи, стига империята да е голѣма и могъща.

И за такава империя, за такова фантастично царство на блѣсъкъ и просторъ мечтае една още по-дрѣвна шепя земя наречева Сърбия, която нѣма сили да се разправя даже съ единъ отъ своитѣ съюзници!

Гърция Та въ какво можеше тя да се отличава отъ своитѣ балкански събратия, отъ своитѣ съюзници? Стѣпила въ Солунъ, за нея изчезна всичко друго, за да стори мѣсто на идеала за великата византийска империя. Кой другъ съ повече право можеше да претендира за столицата на Византия, за Бѣлото море и за островитѣ му, за малоазияскитѣ крайбрѣжия? Но, да се отиде въ Цариградъ нужно бѣше цѣлия бѣломорски брѣгъ, съ неговия нидерландъ, да влѣзе въ състава на новата елинска империя. А за да бѣде тя империя мощна и жизнена трѣбаше да се разшири за смѣтка на Албания, да се опрѣ на Адриатическо море и да прибере всички други земи, които образуваха нидерланда на Солунъ. Велика империя! Какъ може тя да бѣде спъвана отъ нѣкакви мъртви цифри и данни на етнографията, отъ нѣкакви карги и отъ нѣкаква прѣзрѣна линия, отъ която натакъ нѣма вече гърци, а други националности? Трета по редъ империя, трето по редъ фантастично царство съ грамаднѣйши простори, искано и мечтано отъ най-слабото въ военно отношение и съставляющее половинъ шепя земя, кралство на Балканитѣ.

Кой ще има куражъ да опровергае тия факти? Кой ще се наеме да доказва, че национализма на балканскитѣ държави, безъ изключение, е стрѣмежъ за завладяване на чужда земя, стрѣмежъ за егемония, а не такъвъ за обединение на родствениитѣ народи? Истината е, че всѣка балканска държава, въ лицето не на народитѣ си, а на ония фактори, които съ държали въ подчинение, мъгла и заблуди тия народи и на първо мѣсто династиятѣ и тѣхнитѣ крѣпители, провали стрѣмежъ грабителски, стрѣмежъ за об-

себване чужди земи, стрѣмежъ за хегемония на Балканитѣ, стрѣмежъ къмъ императорски влѣчения и амбиции. И въ резултатъ, на Балканитѣ, мѣстото на Турската империя се зае отъ други три формираши се една въ друга империи, приблизително на едно и също мѣсто и въ едни и същи граници. Сблъскването имъ бѣше неминуемо и то стана. Нито една отъ империитѣ балкански не можа да се закрѣгли въ естествения мащабъ, но се създаде едно миниатюрно положение въ тоя духъ за смѣтка на България. И това стана за смѣтка на България, не защото тя бѣше най-слабата отъ своитѣ дотогавашни съюзници, а защото, като заемаща централно мѣсто на Балкана, другитѣ двѣ империи или завоевателния национализъмъ на Сърбия и Гърция можеше да задоволи отчасти голѣмия си апетитъ само за смѣтка на България и нейнитѣ претенции. Че именно срѣщу България се създаде коалицията на другитѣ балкански съюзници, а не срѣщу въкой другъ отъ тѣхъ, това е напълно естествено по горѣказанитѣ причини. Само земитѣ, влизащи въ претенциитѣ на България, можеха да задоволятъ отчасти апетититѣ на Сърбия и Гърция, безъ тия послѣднитѣ да влѣзатъ въ остро противорѣчие по между си. Друга комбинация бѣше помислима, толкова повече че и Ромѣния, слѣдъ намѣсата си въ междусъюзническата война и прѣди нея, можеше да заграбва земи също само отъ България. Тукъ му е мѣстото да забѣлѣжимъ, че Сърбия и Гърция а така също и Ромѣния не биха се поколѣбали да раздѣлятъ цѣлата българска земя, но поради своето военно изтощение отъ една страна и вслѣдствие намѣсата на велики сили, които не намираа съгласно съ бѣдашитѣ си намѣренния унищожението на една балканска държава като България, тая послѣдната по Букурещкия договоръ остана да съществува въ границитѣ, установени прѣзъ 1913 година. Волята на Руския царь еднакво разположена и неразноложена къмъ балканскитѣ народи, съобразно общата политическа конюнктура на Балканитѣ и въ Европа, бѣше България да излѣзе отъ балканската война достатъчно окатрена и намалена, но не и чрѣзмѣрно унижена. Точно такава ли излѣзе България отъ войната не знаемъ, но опрѣдѣлението въ царственитѣ думи, фактически за България и българския народъ се изрази въ единъ двоенъ погромъ: Погромъ на империализма като завоевателна система и като хегемония, и погромъ въ същото врѣме на националния идеалъ, на националното обединение въ етнографска смисълъ на думата. Останалото се знае. Македония, тая цѣлтуща страна, за която се дадоха толкова жертви и се пролѣ

толкова кръвъ, биде разпокъсана безогледно и жестоко и биде прѣвѣрната отъ новитѣ завоеватели въ арена на гнѣтъ и унищожение на всички народни елементи, които не можеха въ разстояние на мѣсеци и години да прѣвѣрнатъ езика и народността си по вкуса на завоевателя. Македония сѣщо бѣ погромена, но отъ горѣ на това тя бѣше подхвърлена въ извѣстни свои части на пълно разорение и унищожение.

Македония прѣзъ 1913 година.

Балканската и междубалканската войни най-послѣ се свършиха, като оставиха въ наследство едно положение политическо и териториално, което заслужава да биде разгледано специално. Това положение всеки може да види и разбере изведнажъ, щомъ като погледне картата отъ 1913 година. Въ нея Македония не съществува. Въместо нея вие виждате какъ новата сръбска държава се спуска на югъ и се врѣзва като клинъ между Албания и България, дори подъ Гевгели и надъ Леринъ. Ставали значи сръбски едни земи достигащи на нѣколко десетки километри до Солунъ, въ които има всичко друго, но не и сърби. Виждате по-нататкъ какъ гръцкото кралство обхваща всичко останало отъ югозападна Македония задържа за себе си Солунъ, съ една ивица крайморска земя, до рѣката Мѣста. На България се придаватъ пъкъ Струмишкия и Гюмюрджински окръзи — първиятъ по нуждитѣ на стратегията, а втория за да не се прогони България съвсѣмъ отъ Бѣло море и да не се удължава прѣкатено много врѣзването на гръцкитѣ земи на изтокъ, съ целъ да се избѣгне бъдеща опасностъ отъ сѣверъ. Това е картата на Балканитѣ стѣдъ първитѣ балкански войни. Имайки прѣдъ видъ тая карта, ние сме готови да направимъ тукъ една конкесия на българския патриотъ, на българския националистъ и дори на българския империалистъ и да кажемъ: това е едно невъзможно разпрѣдѣление на земи и граници това е едно дѣло на цовини зъмъ, грабежъ и страсть, това е едно териториално разрѣшение, лишено отъ всякакви политически и още, по-малко икономически и стюзански резони. Вие виждате какъ единъ такъвъ мощенъ и безплоденъ търговски портъ, като Солунъ, се откъсва отъ всички земи, на които той имѣлъ бѣлия дробъ и гърлото, само и само да влѣзе той въ гръцка територия, да влѣзе въ прѣдѣлитѣ на едно кралство, около връсть прошарено съ морски брѣгове и пристанища. Вие виждате и въщо още по-странно: сѣщото кралство си присво-

ява и кавалското пристанище, което при съществуването на Солунъ, дори и когато имаше послѣдния за ингерландъ цѣла Македония - източна сръдна и западна не е играло нѣкоя особена роля, поради което не е даже свързано съ централния железенъ пѣть Солунъ—Дедеагачъ. Разумъ въ подобно разпрѣдѣленіе има само до толкова, до колкото е възможно Гърция да стане господарь на всички македонски земи. А какъвъ разумъ има спускането на Сръбската държавна вѣлна до надъ Солунъ, прѣзъ чужди земи и народи, граничащи къмъ изтокъ и западъ съ държави, на чиято смѣтка е станало това спускане? Очевидно само до толкова, до колкото е възможно Сърбия да тури рѣзка на Солунъ и да обсеби много още земи, въ лѣво и въ дѣсно, за да отслаби и парализира бъдещата военна опасностъ отъ къмъ народитѣ, които ще искатъ да се реванширатъ. Само Турция, вѣроятно подъ външно давление, не отиде много далечъ въ реокупацията на земи, които ѝ бѣха отнети отъ България. Като даваме, обаче, тая прѣцѣпка на положението, нашата цѣль съвсѣмъ не е да оправдаемъ побѣдния български национализъмъ и да прѣдставимъ България въ ролята на мъченикъ. Беземислената и провокаторска пѣсенъ „сюзници разбойници“, която се прѣвърна въ казарменъ маршъ у насъ, бѣ много далечъ да изрази чисто народни чувства и болки. Не мъченикъ и не жертва на разбойници стана България и българския национализъмъ, а съ нея и съ него стана това което тоѣ самъ би извършилъ за смѣтка на сюзниците си, ако за това имаше възможностъ и сила. Та отъ кого ще се крие и трѣба да се крие тая истина? Или ще се каже, че България имаше по голѣмо етнографско право да завладява и побългарски земи, отколкото своитѣ сюзници? Но такова право се добива само съ сила и само съ побѣда, а не чрезъ сюзничество тѣкмо съ ония, които трѣба да прѣгизнишъ по пѣтя на близкитѣ и далачни завоевания. . .

България се лиши отъ военнитѣ си придобития, защото само тя можеше да се ограби безъ междуособие между грабителитѣ и защото тя сама искаше да лиши послѣднитѣ отъ придобитията имъ, което не ѝ се отдаде, по лища на сила. Това е истината.

И понеже Сърбия, Гърция и Ромѣния съзнаваха ясно, че съ извършили грабежъ и че съ излѣзли далечъ отъ рамкитѣ на народното обединѣние, не допускаха ниго за минута, че може да настѣпи цѣлно успокоение и да се възобновятъ, трайни искренни и сърдечни отношения съ България, поради което се намѣрихъ прѣдъ необходимостта да

запазятъ своя съюзъ и за напредъ, като отбранително средство срѣшу всѣка акция за реваншъ.

Въ таква състояние се прѣживѣха прѣходнитѣ двѣ години до избухването и завличането на Балканитѣ въ свѣтовната война, която бушува съ всичката си жестокостъ и днесъ, макаръ и да е къмъ своя край.

Балканскитѣ народи въ общата война.

Национализмътъ, или по-право — империализма на Сръбскитѣ държави, вапраги всичко, за да стане разрива съ Турция неизбеженъ. А българския империализъмъ извърши нѣщо повече: той задуши въ Македония едно движение, което можеше съ течение на времето да сближи балканскитѣ народи и да ги прѣвърне въ членове на едно мощно и неопобдиемо отъ никакви интриги и външни вмѣшателства федеративно цѣло. Самитѣ македонци въ България, а впоследствие и водителитѣ имъ въ Македония, допринесоха не малко за оцеляването на тази велика и спасителна идея — идеята за автономията на Македония и за федерирането на балканскитѣ държави съ нея и около нея. Македония цѣла щѣше да принадлежи еднакво на всички, а всички, заедно съ нея, щѣха да образуватъ единъ могъщъ и отъ никого не сломимъ политически, географически, икономически и стопански блокъ, между три отъ най-важнитѣ и най-оживѣнитѣ морета въ Европа. Македония стана жертва на общия балкански империализъмъ, защото нито една отъ балканскитѣ държави не бѣ, нито ще бѣде нѣкога, въ състояние да я погълне цѣла, но въпреки това сѣка отъ тѣхъ продължава да прѣслѣдва тази цѣль, безъ огледъ на нейната осъществимостъ и безъ опитване даже да се дири едно мирно споразумѣние, на което главната прѣчка сѣ балканскитѣ династии и вѣрзкитѣ имъ съ европейскитѣ дворове. Империализмътъ на послѣднитѣ подхранва империализма на Балканитѣ, а тоя послѣдния извърши въ Македония и на Балканитѣ едно дѣло на разрушение, на междуособия и изтрѣбления, които останаха да напомнятъ на всѣкого че голѣмата балканска проблема сѣ всегъмъ не е разрѣшена и че за нея ще трѣбва да се лѣятъ нови кърви, да се възбуждатъ нови междуособия и да се започнатъ нови изтрѣбления, нови опустошения. Така и стана.

Първитѣ балкански войни изправиха Македония при единъ свършенъ фактъ. Тя бѣ разкъсана, граничитѣ камъни, кули и постове поставени. Родиха се три Македонии: сръбска, гръцка и българска. Династиятѣ на Балканитѣ за-

рабстиха трѣскаво—едната за реваншъ, другитѣ за защита и за нови придобития. Народитѣ и тоя пѣть не можаха да видятъ и разбератъ, че пѣтя пѣть който сѣ трѣгнази и изъ който ги водятъ е пѣть къмъ пропастьта. Идентѣ за нови форми на отношения на Балканитѣ не можаха да придобиятъ широка обществена популярностъ и влияние. Тѣ бѣха изпрѣварени отъ голѣмото и страшно събитие, което залѣ свѣта—общата война, която единъ по единъ, вмѣкна въ пламъцитѣ си и балканскитѣ народи.

Европееиската война бѣ сѣмно война на империализма на едни срѣну империализма на други. Много малко и слабо участие взема въ тая война национализма на великитѣ сили и до колкото има такъвъ той е въ връзка съ малкитѣ държави, чието създаване и съществуване е било всѣкога тѣй установявано, че винаги части отъ тѣхъ голѣми и малки сѣ били подъ властта на голѣмитѣ държави. Това е така особено съ Австро-Унгария и не е чудно, че първа тя трѣбаше да запали общеевропейския пожаръ, за да задуши съ смѣлъ и силенъ замахъ всѣкакви подстрѣкателства къмъ разединение на подвластнитѣ тѣмъ чужди и прѣимуществено славянски народи. Изникналъ тѣй внезапно и тѣй силно славянския въпросъ, никаква изнепада не бѣ че тутакси въ австро-срѣбската война трѣбаше да се намѣси Русия, а нейната намѣса бѣ сигналъ за оная на Германия, Франция и Англия. Дошелъ бѣше момента да се разрѣшаватъ съ сила всички противорѣчиви интереси и стрѣмлениа на голѣмитѣ империалисти по цѣлия земенъ шаръ. И започна страшната, небивала по размѣри и прахосническа война, чийто край изнемошѣлитѣ народи очакватъ вече естъ години.

Можеха ли Балканитѣ да се запазятъ отъ тоя пожаръ? Можеха, по само въ единъ случай, ако балканскитѣ държави и народи нѣмаха какво да дѣлятъ помежду си и ако се явѣха прѣдъ воюващитѣ лагери солидарни, обединени и еднумени. Но тъкмо това условие липсваше. Балканскитѣ правителства, вдѣхновявани и командувани отъ сѣшитѣ династии, бѣха готови да се хвърлятъ въ войната още отъ първия денъ, стига да бѣха увѣрени въ сигурността на побѣдата. Тази неувѣреностъ обаче ги запази като неутрални извѣстно врѣме и това врѣме бѣше употребено изключително съ пазарлъци за участие въ войната, правени съ дипломацията и на двата воюващи лагера.

Намѣсата на България.

Процесътъ на опрѣдѣлянето на България и намѣсата ѝ въ войната е важенъ и нужно е да се каже нѣщо точно и по-опрѣдѣлено за него. Фермално страната стоя неутрална доста дълго врѣме, но фактически вътрѣ въ нея воюваха по между си непрѣкъснато още отначало двѣтъ главни течения на българската политика — русофилеката, кръстена отпослѣ съглашенска, и русофобската. И едното и другото бѣха за участието въ войната. Спорътъ бѣше въ кой лагеръ да се отиде — съ тоя на съглашенцитѣ или съ оня на централния съюзъ. Борбата около тоя жизненъ въпросъ и съображенията за и противъ едното или другото рѣшение зависѣха, въ последна смѣтка, отъ успѣхитѣ или пораженията на бойнитѣ европейски фронтове. И ако тая борба прадължи дълго врѣме, това стана, защото съображенията за и противъ измѣняха често своята пропорция въ зависимостъ отъ военнитѣ събития. На сжщитѣ колебания бѣха подложени и пазарлжнитѣ съ двата лагера. На сжщитѣ колебания бѣха подложени и пазарлжнитѣ съ двата лагера. За запазване пълна неутралностъ прѣзъ течение на войната не ставаше въ управляющитѣ зрѣди и дума. Тѣй или итъкъ, България трѣбаше да вземе участие въ войната, за да поправи неправдитѣ както се говорѣше, на насилствения Букурешки миръ. Най-последъ рѣшението биде взето. Русофилскиятъ лагеръ, стоящъ вѣнъ отъ управлението, трѣбаше да се примири съ тоя фактъ, но примири се съ схващането, че възприетата политика на съюзъ съ централнитѣ сили въ войната е погрѣшна. Това схващане, основно разколебано прѣзъ първитѣ шестливи години на войната, се съживи отпослѣ прѣзъ последнитѣ, когато шастнето на съюзното оръжие взе да измѣня докато най-последъ му се отдаде да стане схващане и на България, въ лицето на новия режимъ и слѣдъ падането на кабинета Радославовъ. Поставяйки се за моментъ на мѣстото на правителството и на опозицията прѣзъ 1915 година и изхождайки отъ тѣхното общо становище, да се дѣйствува на веѣка цѣна за националното обединение и за повторното освобождаване на Македония, ще трѣба да отхвърлимъ унрѣка — отираянтъ сега слѣдъ погрѣма, че е извършена измѣна отъ правителството и отъ държавния глава тогава, за дѣто прѣдпочетоха да влѣзатъ въ редоветѣ на централния съюзъ. И ако днесъ на съглашенствущитѣ политики е нѣкакъ лѣмо на душата и съ нескривана радостъ сочатъ себе си за пророци на това което стана, ще ни позволятъ да имъ забѣлѣжимъ, че тѣхното пророче-

ство не струваше нито лула тютюнъ за врѣмето до намѣсата на Америка въ войната. За тая намѣса, обаче, нито се бѣше родилъ, нито се яви нѣкой пророкъ въ цѣлия нашъ съглашенски лагеръ. Второ едно обстоятелство, което подбиваше на врѣмето цѣната на русофилскитѣ съображения бѣ, че се искаше намѣса на страната на тия, които бѣха съюзници на Сърбия—главния виновникъ на голѣмата Букурешка неправда спрямо България, а съглашениитѣ не искаха да купятъ помощта на България съ пълното прѣмахване на тая неправда. Наглата мисль тукъ е, че противниитѣ на правителствената политика отъ 1915 година съвсѣмъ нѣматъ право да мислятъ и проповѣдватъ, че ако бѣ послѣдвала тѣхната политика, участието на България щѣше да бѣде много по-блѣскава. Българската намѣса на страната на съглашението можеше да има за прѣвъ резултатъ прѣгизването ѝ, подобно на Сърбия. А бѣха ли сигурни съглашениитѣ политници, че Ромѣния, а може би и Гърция, нѣма да се намѣсятъ на страната на централния съюзъ, вмѣсто на страната на съглашението? Това сѣ въпреси и съображения, които не трѣба да се забравятъ, когато се обсъждатъ прѣдметствата на едната политика и другата. И ако е дума за осъждане, то трѣба да се осъдятъ еднакво и двѣтъ, защото и едната и другата, и при единия и при другия изходъ на войната, нѣмаше да донесатъ и да дадатъ на България това, което тя можеше да придобие съ сърдечно и братско споразумѣние между балканскитѣ държави, върху базата на една автономна Македония, отворена и достъпна за всички. Централниятъ съюзъ—въ това може да има твърдѣ малко съмнѣние—ако не бѣше прѣдизвикалъ намѣсата на Америка и ако не бѣше тѣй колебливъ по отношение на Гърция и Солунъ, нѣмаше да свърши съ своето разпадане. Но има ли българинъ който да не знае, че Германия—фактическия водителъ и прѣдставителъ на съюза—прѣди още да бѣше станала побѣдителка и разпорѣдителка на свѣтовнитѣ съдбини, бѣше направила всичко, за да побѣди България чрѣзъ мирно проникване и да я завладѣе икономически? Срѣщу цѣната на земитѣ, които Германия бѣ ангажирана да не ѝ оспори, но на които фактически можехме да бѣдемъ господари слѣдъ общата конференция на мира, тя за благоврѣменно взе своитѣ цѣлни компенсации отъ България. Миннитѣ богатства, желязопѣтитѣ артерии, търговията, индустрията и дори полята, достъпни за интензивно земледѣлческо стопанство, на всичко това тя слагаше своята тежка рѣка, за да не ѝ вдигне никога. Всичко, което германцитѣ извършиха въ България даваше да се разбере,

че въ най-шастливия случай ще имаме една, може би поголъма и обединена България, но България безъ мѣни, безъ портове, безъ модерна индустрия, безъ желѣзни пѣтища, осѣяна при това съ стюзнически гвѣзда за контрола и обслужване голѣмия пѣтъ Берлинъ—Багдатъ, съ една дума всичко друго, но не и една независима икономически България, която може да разчита на спокойно стопанско развитие и култура, а всѣ-право и съ нашениски думи, една овчарска България. Но какви прѣдпуста брѣхме могли да очакваме отъ една намѣса въ полза на Съглашението, като побѣдителя? Най-първо всѣки вижда и знае, че Съглашението има на страната си почти пѣлия останалъ свѣтъ, включително всички балкански държави. Кому по-рано то би могло да задоволи тежненията, на кого по-рано то може да запази и обезпечи интереситѣ при това море отъ противорѣчия, при това непроходимо прѣплитане на тия интереси, особено на Балканския полуостровъ? А нима трѣба да допускаме, че съглашенскитѣ държави започнаха тая гигантска война и хвърлиха и хвърлятъ всичкитѣ си жизнени сили и срѣдства въ нея, само за чужди интереси, за сантименталностъ и за правда? Нима трѣба да допускаме, че гиганското въоръжено прѣдприятие, насочено да прѣсѣче пѣтищата на германската империалистическа вълна къмъ изтокъ, не ще се погрижи да обезпечи сигурни и трайни граници за бжлацитѣ налитания на тая вълна? Но Съглашението е вече побѣдителя, и ако сѣшитѣ фактори, които водѣха и водятъ войната, ще бжлятъ сѣдитѣ въ конференцията за мира, ще видимъ какво могатъ и какво ще дадатъ на своитѣ балкански стюзници, чинто народи, и всички природни и човѣшки богатства бѣха, прѣди настѣпването на побѣдата, прѣгазени, опустошени и изтрѣбени за пѣла редица поколения. Побѣдители или побѣдени, балканскитѣ народи сѣ еднакво смазани и опропадени. Така фатална е сѣдбата на малкитѣ народи, когато мечтаятъ за голѣми пѣли, безъ да иматъ сила сами да ги постигнатъ, а за постигането имъ ставатъ ордие на велики държави, въ пламацитѣ на които тѣ изгарятъ като мухи.

Единъ малтъкъ народъ нито има сила, нито има воля да воюва тѣй, както голѣмитѣ държави. Той обязательно трѣба да прѣклучи глава или като побѣденъ и разбитъ, или като неспособенъ, вече да воюва, поради изчерпване на жизненитѣ му сили. Тѣй всички балкански народи платиха тѣжкия си данѣкъ за войната, тѣй го плати и България. Съ стюзомъ или съ съглашението, пѣната участъ бѣше пѣлно изтощение и дълбокъ нравственъ и социаленъ отпаденъкъ.

Тъй или инакъ, войната най-послъ свърши за България. Едни наричатъ тоя край катастрофа, други погромъ, трети — трагедията на единъ народъ и търсятъ причинитѣ. Да, този край не може да е безъ причини. Въ интереса на „умиротворяването“ на страната, сега за сега като първи и най-главни виновници се сочатъ дезертъоритѣ отъ Добро Поле, които парѣкоха болшевини. Голѣмо бѣше негодуванието на столицата, и голѣмъ бѣше страха на невинитѣ управляющи, банкерски и спекулантски гръгове, когато тия болшевини насилваха да влѣзатъ въ нея. Но щомъ мина опасността, настроението се промѣни. А ширекитѣ софистски маси истинно благословиха тия „размирници“, защото се пакъ, благодарение на тѣхъ, сто че войната за насъ сѣ свърши. И сѣкашъ чувствуваха едно голѣмо и дълбоко облекчение. Тъй сѣ на всѣкъдѣ и не можеше да бѣде инакъ. Могатъ извѣстни хора и срѣди, съ голѣми грѣхове за настѣпилата катастрофа, да крѣщатъ колкото имъ гласъ държи срѣщу „измѣнниците“ и „прѣдателитѣ“, но истината е една: това което повлѣкоха слѣдъ себе си тия измѣнници и прѣдатели, а именно мирътъ, колкото и унизителенъ да е той, внесе всѣобщо облекчение. Защо? Защото всичко е било узрѣло и защото цялата страна се е чувствувала унижена, безжизнена и побѣдена, прѣди още да се разкъса фронта при Черна. А това е фактъ. Първия режимъ направи всичко, за да корумпира страната, за да всѣ деморализация и отчаяние всрѣдъ народа, тила и армията. Сегашния пакъ режимъ направи всичко, за да усилн подозрѣнията на съюзниците въ чистотата на съюзническитѣ връзки и да ги доведѣ до убѣждение, че България е на пътъ да измѣни. Не напразно отъ идването на власть на правителството на Малинова, и всрѣдъ народа и всрѣдъ армията, бързо си пробиха пътъ мисълта и вѣрвата, че съ Германия е опасно вече да се върви, че на войната трѣба да се тури край по единъ приятелски начинъ съ съглашението. Цялата страна, съ армията заедно, чувствуваше и вѣрваше, че Малиновъ и блока който го крѣпи, не идатъ за друго, освѣнъ да дадатъ на политиката съглашенска ориентировка, а на страната сепаративенъ миръ. И понеже врѣмето на тая ориентировка продължи множко, армията, въ извѣстнитѣ свои части, ускори тоя процесъ. Какъ и защо тая мълва, че Малиновъ иде за миръ—това могатъ да кажатъ само той и неговитѣ събратници отъ блока. Но това сж въпроси, които тукъ не е мѣсто да бѣдатъ разглеждани подробно. Нуждно бѣше да се изтъкне само, че България бѣше канитулирала, прѣди още да канитулира формално прѣдъ врага. И канитулира въпрѣки

това, че българския войникъ бѣше встъпилъ почти надъ всички Македонски и отвѣдмакедонски земи. Капитулирала бѣше значи и надеждата, че тия земи могатъ да се запазятъ и обезпечатъ за България.

Българскитѣ военни цѣли.

Какви бѣха исканията на България прѣди нейното поражение? Казваме „исканията на България“, защото тѣ бѣха общи на българскитѣ политици и отъ двата лагера. Прѣсно е въ паметта на всички, че така нарѣчения русофилски лагеръ, който сега по непростимо глупавъ и безплоденъ начинъ бѣлва злѣтъ и умраза къмъ централнитѣ сили, сви тържествено и шумно своето знаме при започването на войната и даде всичката си подкрѣпа на политиката на „погрома“, ръководена отъ коронованото „нѣмско орѣдие“. И въ ония отлѣтѣли вече моменти, когато звѣздата на България не бѣ помрачена отъ нищо, и когато побѣдоносното войнство чествуваше разгромяването на Сърбия и Ромѳния, българскитѣ политици на власть и въ опозиция, сплотени около трона на царъ Фердинанда, издигнаха съ единъ гласъ и посочиха на свѣта листата на военнитѣ цѣли на България, които отиваха далечъ по-нататъкъ отъ военнитѣ цѣли прѣвъ балканската война. Нека да не говоримъ тукъ за унищожението на сръбската държава, тоя реченъ и не-поправимъ „размирникъ“ на Балканитѣ. Тая военна цѣль нѣма време да се уформи официално. Тя бѣ изпрѣварена отъ американското послание за самоопредѣлянето на народитѣ, но за това, вмѣсто нея и „опрѣна на същото послание, се издигна друга по-скромна, но много по-настойчива — включването на Моравската областъ въ прѣдѣлитѣ на България. За тая Моравска областъ и за дунавска Добруджа най-мѣжки и най-упорито се бориха нѣкога вѣстникитѣ „Миръ“ и „Прѣпорецъ“. И то по пѣтя на оная политика, която слѣдъ свалянето по външно внушение на царъ Фердинанда, се сочи отъ същитѣ вѣстници за противоположна и фатална. Дѣ останаха скромнитѣ привичии на националното обединение и какво етнографско оправдание може да се даде на възделенията за излазъ на адриатическо море и за коридоръ къмъ Австрия? На югъ, къмъ Гърция, събитията не позволиха на българската политика да начертае окончателно границитѣ на своитѣ „национални“ асимирации. Но това което стана, особено въ Моравско, е напълно достатъчно за характеристика на българскитѣ военни цѣли. Човѣчеството има да помни за дълги години, а

историята ще запише във страниците си за вѣчни времена, такива погрѣсающа бандитства и злодѣяния, които биха опозорили окончателно българския народъ, ако той самъ не турне ръка на всички прѣстѣпници и на системата, която имъ внуши и ги насърчи да извършатъ тия страшни прѣстѣпления. Днесъ, когато безумнитѣ ламтежи на луди политици сѣ провалени и смазани, никой отъ тѣхъ нѣма дързостта да се позове на исторически и дипломатически данни и документи, а още по-малко на принципа за самоопредѣлението на народитѣ. Защото се самоопредѣли не нѣкакъвъ народъ, а една политика, която нѣма никакво оправдание, която за втори пѣтъ започна съ прѣстѣпления и за втори пѣтъ свърши съ поражение и катастрофа.

Ролята на македонскитѣ революционери — националисти.

А каква бѣ ролята на виднитѣ дѣйци отъ нѣкогашнитѣ македонски комитети? Говори се, че нѣкои отъ тѣхъ били на служба при дворецовата охрана, че дори били въ Моравско да насаждаатъ български духъ и българската култура по начини не подлежащи на квалификация, че трети сѣ занимавали съ усмиряването на бунтовнически движения, смѣло по способности не подаващи се на определение. А всички вкупомъ, вѣрни оръдия на Радо-славовия патриотически режимъ и достойни и добръ платени агенти на германската пропаганда и величие. Думата на тия хора, „борци“ нѣкога за правда и противъ всѣка тирания, не се чу никога, и никой отъ тѣхъ никѣдъ не издигна гласъ на прѣдупрѣждение, гласъ на внушение, че българския национализъмъ отива твърдѣ далече, че не е по силитѣ му да иска унищожението на държави и завладяването на тѣхнитѣ територии и че по тоя пѣтъ се туря на карта съдбата на собственото имъ отечество. Нѣщо повече: тѣ сами бѣха станали оръдия на тая бѣсна и безумна националистическа оргия. И въ единъ отъ припадѣнитѣ при тая страшна оргия, когато българскитѣ войски, въ това число и бойцитѣ на македонската дивизия, извемогнаха отъ гладъ, умора, болѣсти и лишения, създадени отъ клокачания въ тѣла развратъ и разстѣпие, и когато цѣлата страна прѣживяваше тѣжката криза на разочарованието и капитулацията, тия, забравили се тъмни оръдия на безотговорни фактори, укичени съ пѣстри форми, кавани, ножове и револвери, устройха наметнитѣ кавиденски тържества, които продължиха цѣли седмици, стѣнашъ като горчива ирония надъ цѣлата страна, огъваща се отъ спазмитѣ на разбожението и банкрута. Кому

бъше пуждно това въ такъв моментъ и слѣпи ли бѣха тия жалки юбилари да видятъ, че такива напъвания и лигавения ше прѣдизвикатъ, както и прѣдизвикаха, възмущение въ най-сериознитѣ български срѣди? Прѣтъ суетното желание да се славословятъ и рекламиратъ, тѣ не видѣха, не познаха и не бѣха кадрини да познаятъ единъ страшенъ фактъ, който остана чуждъ и за тѣхнитѣ вдъхновители отъ министерскитѣ и военни кръгове, но които нче нѣма да се колебаемъ да кажемъ открито прѣдъ всички. Този фактъ бѣше, че общата умора у българската армия се бѣше вече отдавна трансформирала у многобройнитѣ части, дѣствуващи и минаващи прѣзъ Македония, въ едно илестно чувство къмъ нея. Сѣкашъ съжаляваха тия войски, че сж се били толкова много и толкова дълго, и сж дали толкова жертви за тая земя и за народа, който я населява. Не сте ли чули поне веднажъ отъ устата на български войникъ дори исувня по адресъ на Македония? Всичко това сж данни, които трезвия наблюдател не може да отмине току тѣй. Това сж, ако искате, проявления на една народна душа, която се пробужда, която се отърсва отъ заблужденията на национализма, която заживѣва съ себе си и която, макаръ и въ послѣдния часъ вижда, че българскиятъ народъ не се води на салханата за едно съвършено чисто, възвишено и невинно дѣло, че неговата кръвъ се лѣе за придобития, които не могатъ да изкупятъ тая кръвъ, че много скмно се плаща изобило обединението на българското племе, тѣй както го разбираха и прилагала високитѣ български политически, военни и македонствуващи сфери.

Но илинденскитѣ герои, станали срамни оръдия на една политика, която нѣма нищо общо съ интереситѣ на Македония, изиграха надъ нея послѣдното си юдинско хоро и извършиха спрямо нея, като нейни синове, най-чудовищната измѣна, най-долното прѣдателство, като се отдадоха на безумни и провокагорски празненства слѣдъ една дълга серия отъ прѣстѣпления, за които отечеството имъ ще има да плати най-тѣжкия данѣкъ.

Слѣдъ капитулацията.

България капитулира при условия, които вече знаемъ. Тя се прибира въ границитѣ си слѣдъ първитѣ балкански войни. Тя става отново смцата, каквато трѣгна на война, съ тая само разлика, че ѝ линеваатъ стотини и хиляди млади работни сили, че се е обрѣменила съ милиарди дългове, че е покрусила отъ гладъ и мизерия здравето и силитѣ на цѣла

редица подраствающа поколения, че е разтроила хиляди домакинства и хиляди тихи и спокойни нѣкога домашни огнища и най послѣ, че запазва вътрѣ въ себе си единъ тѣжъкъ капиталъ на нравствена поквара и на пълна стопанска и търговска деморализация, пречистването на които ще трѣба да трае съ десетки години, ако се дѣйствиува съ похватитѣ на старата система на управление.

И тая България се мъчи сега да събира колкото сили сж ѝ останали, да въвежда „редъ и спокойствие“, да обуздава всѣко опитване да се търсятъ сжщинскитѣ виновници на катастрофата, съ една рѣчь мъчи се или мъчатъ я нейнитѣ управници, укротители и усмирители да бжде силотена и еднородна (каква провиня!), за да може да се яви въ публичната разпродажба на подаянията отъ войната въ по-внушавающъ довѣрие и милостъ видъ. Прострѣна на земята, България ще се мъчи да изпроси нѣщо повече или каквото и да е отъ мировата конференция, защото каквото се даде, това ще бжде. И трѣба да се признае, че правителството на Малиновъ и на блока направиха една важна крачка къмъ умилостивяването на побѣдителитѣ, а едновременно съ това и къмъ усмиряването на побѣденитѣ „републиканци“ въ България. Царь Фердинандъ си отиде. Абдикира въ полза на сина св. Една промѣна на декорациитѣ и нищо повече, защото съвсѣмъ не е правъ в. „Прѣнорецъ“, който възвѣсти авторитетно, че царьтѣ трѣбало да си отиде, защото избрания отъ него нѣтъ е билъ погрѣшенъ. Не. И двата нѣтъ на България бѣха погрѣшни. Фадира както политиката на Фердинанда, така и политиката на Биния, които положиха клѣтва за вѣрностъ на новия царь и които добиха куражъ да напустнатъ „старитѣ позиции“ едва слѣдъ септемврийскитѣ събития. . . За България е имало и има само една политика безпогрѣшна и неастлива, но тя нѣма нужда нито отъ династии, нито отъ орждия на династии. Тя е политиката на балканския сговоръ. За тая политика не е късно днесъ. Напротивъ, тѣкмо сега е момента да се ликвидира съ всичкото минало, да се трѣгне по съвсѣмъ нови насоки и да се дири разрѣшенето на македонския въпросъ въ стария лозунгъ на освободителнитѣ македонски борби, въ автономията на Македония, въ възстановяването на сговоръ и братство между толкова години унищожаванитѣ се взаимно балкански народи, въ тѣхното федериране и съюзяване за обща стопанска дѣйностъ и за обща отбрана отъ похитители и хищници.

Отново към автономията като цел.

Назад към автономията! Назад към Балканската федерация! Тази хубава и възвишена идея има печалната съдба да не бъде разбрана и следвана искрено от ония, които имаха влияние пред народните маси в Македония. Последните вложиха всичката си революционна енергия, хвърлиха се в борбата с всичката си борческа сила, но вече по един път, измъстен съзнателно от неговите водачи, чрез измъна на основните революционни принципи. Автономната идея има трагическата участ да блъсне с своето обаяние пред всички, само след окончателния фалит на българския и балкански империализъм. Нужно ли беше да се хвърлят в бездната толкова балкански народи, да разорят и опустошат както Македония, така и себе си, за да видят най-после, че пътя за щастливото разрешаване на националните проблеми е тъй кратък и безжертвен, стига да се беше тръгнало към искрено разбирателство и споразумение? Това съвсем не беше нужно и то сигурно не би ставало, ако тия народи бяха свободни от козните на своите династии, от веригите на своите тайни и явни правителства, които никога не се занимавали с идеята за мирното разбирателство, идея носеща всички добродетели на народите, но идея заплашваща господството и интересите на факторите, които ги управляват. И тъкмо за това тия нещастни народи тръбваше да разгромят и себе си, за да лъсне ясно дълбоката безмисленост на империализма, на който бяха безсилна жертва. Ще каже някой, че това се отнася само за България, само за побъдения народ. Лъжа и измама! Това е тъй и за побъдители и за побдени. Това би било тъй даже и за България побъдителка и обяснихме по-горе защо. Ако е нужно да добавим още нещо, ще кажем, че такава България никога не би била спокойна и сигурна на своите граници, че тя трябва да се въоръжи и въоръжава винаги до зъби, за да пази своите придобития от цъль кордова озвѣрени и дебнаци я противници. Това ли еж условията, при които може да цѣпти и блаженствува една „обединена“ по правилата на българския империализъм страна? Но България е паднала. Тя се осланя сега на милостите на Уилсона, чията особа се обесива с ласки досущ по прясши маниери и около които се огъват даже голѣми фактори и партии у насъ, по поразително дѣтнски начинъ.

Като сразена, нейната участ е ясна. Но ето ви и една Сърбия, която е вече побъдителка, която навлиза и заема

всичкитѣ си земи, която тържествува надъ своята побѣда. Какво прѣдставлява тя? Единъ голѣмъ трупъ, единъ скелетъ безъ кръвь, безъ мускули, безъ нерви. И тази щастливо обединена най послѣ страна ще трѣба да трепери до като израстнатъ поколенията ѝ, за да станатъ способни да носятъ оръжия и да бранятъ земята си отъ своя сѣсѣдъ. Да трепери, защото тамъ фактически нѣма мъже, нѣма войска. По нататѣкъ виждате друга побѣдителка, Ромѣния. Зрѣлището е сѣщото. Гърция. Какво има да ѝ се завижда при събитията, които приживѣ до намѣсата си въ войната и слѣдъ нея? Нима и това ще бѣде държава, която ще може да се прѣдаде на мирно икономическо развитие? И кой знае какви концесии ще ѝ бѣдатъ наложени отъ нейнитѣ съюзници въ замѣна на това, което ще ѝ дадатъ? Нещастни побѣдители! Ако тѣ оставятъ участъта си изцѣло на своитѣ покровители, а не потърсятъ пѣтица за сближение и споразумѣние по между си и съ България, нѣма да сж въ състояние и до послѣдния моментъ да знаятъ какво ще получатъ въ територия и какво ще имъ се вземе отъ икономическата независимостъ. Нека не мисли никой, че това сж само думи и басни. Думи и басни бѣха тия разсѣядания за мнозина, когато скромни, но много по-далновидни общественици и дѣйци тукъ и въ Македония, проповѣдваха нѣкога миръ между балканскитѣ народи, миръ между народноститѣ въ европейскитѣ прѣдѣли на Турция, сплотяването имъ въ една автономна единица, като единственъ пътъ да се избѣгнатъ разорителни междуособни войни, които нѣма да иматъ край. Думи и басни бѣха тия идеи и разбирания тогава, фантазери и бездѣлници бѣха тогава носителитѣ на тия идеи и разбирания, но сега, когато задъ насъ и прѣдъ насъ изтекоха и текатъ още кързавитѣ рѣки на едно небивало самоизтрѣбление, началото на които вече не помнимъ, когато душата на всичкитѣ балкански народи е въ зѣбитѣ, когато тѣ сж буквално голи и боси, когато сж натрупали дългове тѣжки колкото тѣжи земята имъ, и когато всичко е физически и нравствено отпаднало и покварено, когато стотини хиляди сѣмейства те първа трѣба да възстановятъ своята физиономия, когато безчетни богатства на стопанството и културата сж издѣлно разорени и опустошени и много още когато и когато, смѣлоостъ безсѣтна и кощунствена е да се настоява, че това сж само думи.

И тъкмо защото това е така, прѣдъ балканскитѣ народи се изпрѣчва съ всичката си необходимостъ дилемата: споразумение и вѣченъ миръ. Никоя сила отвънъ не може и нѣма интересъ да налѣзи нито едното нито другото.

Това сѣ самитѣ балкански държави, които могат и трѣбва да го направятъ, за да си отдѣхнатъ и да се почувствуватъ като организъмъ съ бжцанце, а не трупове стрѣмящи се къмъ окончателна провала и гибель. И нѣма друго срѣдство за тѣхното спасение, освѣнъ повръщането къмъ принципа на македонската автономия. Назадъ къмъ автономията—сто лозунгътъ на Балкана, който трѣбва да се издигне високо въ дванадесетия часъ, когато всичко говори опрѣдѣлено, изразително и недвусмислено, че тоя Балканъ разединенъ и озлобенъ, оставенъ играчка въ ржцѣтѣ на голѣми сили съ грандиозни всѣвътовни цѣли, интереси и стрѣмѣния, ще свърши фатално съ своята независимостъ и ще се прѣвърне на колония, въпрѣки всички послания за правда, свобода, самоопрѣдѣление и международенъ съдъ, на които красиви пожелания могатъ да дадатъ душа и дѣйствително прилежание въ живота на малкитѣ народи само силни обществени движения, изъ срѣдата на стрѣждущето човѣчество у насъ и по цѣлия свѣтъ. Автономията на Македония въ нейнитѣ стари прѣдѣли, съ всички земи, които могатъ да образуватъ една цѣлостна географическа и стопанствена единица—този е единичния възможенъ изходъ за Балканитѣ, ако наредитѣ, които ги населяватъ се отърсятъ окончателно отъ политиката на национализма и ако съзнанието на пълния разгромъ на тая политика и инстинкта да се заживѣе въ миръ и братство добие своята естествена сила, за да скъса съ всички династически и националшовинистически влияния и фактори въ управлението.

Автономия на Македония! По въ тоя възвишенъ по смѣхство терминъ се е влагало въ миналото най фалшиво и най мистериозно съдържание. Съ него и чрѣзъ него българския национализъмъ прикриваше своитѣ антинационални стрѣмежи, въ него и чрѣзъ него, дѣйци и фактори, както тукъ, така и въ Македония, дълго врѣме тартовествуваха прѣдъ лицето на самата нея и прѣдъ свѣта. Автономната идея, въ ржцѣтѣ на българския националшовинизъмъ, биде изцѣло осквернена и компрометирана. Съ нея профанираха всички господствующи фактори, до като узрѣха условията да се извърши надъ нея свѣтотатствения ударъ. И сега, когато Македония, отхвъркнала отъ ржцѣтѣ имъ като птиче, когато за единъ мигъ тя се прѣвърна на споменъ, като съ нея се сгромолясаха и всички великоимперски планове за господство надъ чужди земи, за господство надъ морета, пристанища, коридори и прочее, ние виждате какъ тия господствующи фактори се гърчатъ и свиватъ мизерно въ една тѣсна черунка и не

искать, не протегать ръка, не просяят вече нищо повече отъ едно скромно увълечение на територията съ земи изключително български. Тъ сега сж готови да не прѣчатъ никакъ съ националното си обединение за националното обединение и на другитѣ балкански народи. Но сега, слѣдъ своя цѣленъ разгромъ. Иматъ ли право въ такъвъ случай всички българи отъ България и всички такива отъ Македония да защитатъ устроителитѣ на толковгодишнитѣ кървави вакханалии: та има за една подобна подѣлба на земя, като македонската, бѣше нужно непремѣнно да разорите и нея и България? Ако такова безвръдно за никого обединение, за което правителствени органи апелиратъ къмъ подрѣжката даже на американскитѣ мисионери, е достатъчно да ви задоволи и възнагради, има имаше други пътища за осъществяването му безъ да се обливатъ съ кърви, разорения и позоръ толкова цвѣтущи народи и земи? На такива въпроси отговора няма да се получи, но все не трѣба нито за моментъ да забравяме, че тоя начинъ на разрѣшене македонския въпросъ е опасенъ, че той е кривъ и нагубенъ, че той не е нищо друго освѣнъ позатане бждацето на България и на Балканитѣ на схизата вулканическа почва, както до сега. Това е опитъ да се оставятъ неумъртвени зародишитѣ на нови раздори, на нови конфликти и кръвопролития. Македония не може и не бива да се дѣли тъй както се иска на ония, които извършиха толкова злодѣяния спрямо интереситѣ на балканскитѣ народи. Фактически немислимо и невъзможно е едновременното обединение на всички тия народи. Това би било най-префинената историческа и етнографическа лъжа. Това би било и още една колосална географическа безмислица, която само безмислени схватки и катастрофи може да подхранва и създава.

Автономия. Но все отвикна да изговаря, отъ нея се срамува сега българския патриотъ, националистъ и шовинистъ, който до вчера мечтаеше да командува на балканския свѣтъ. Все разбирате добръ психологията на нашия империализмъ, когато всичкитѣ му бѣнове се прѣвърнаха на прахъ. Самъ той лъгалъ народа и свѣта, измѣнилъ брутално на идеята да уважава чуждото, не смѣе да излѣзе открито за стария лозунгъ на борбитѣ въ Македония. Та кой ще му повѣрва? Кому ще вдѣхне довѣрие? Той чувствува и чете отговора въ устата на своя събратъ сѣрбинъ и грѣкъ: „какъ, автономия сега, когато изгубихте Македония“? А дѣ бѣхте когато мечтаехте да станете за наша смѣтка империя на Балканитѣ? И това е тъй жестоко по правда и тъй съкрушителенъ по сила отвѣтъ на грѣккия и сѣрбския импе-

риалистъ, както е жестоко и съкрушително положението въ настоящия моментъ на всичкитѣ Балкански народи. Идеята за автономия, прочее, издигната като лозунгъ на Балкана, въ днешно врѣме не вдъхва особенъ ентузиазъмъ въ България такава, каквато е днесъ и още по-малко въ Сърбия и Гърция такива, каквито сж днесъ. Хора, срѣди и фактори, макаръ и малко отдалечени отъ позицитѣ на империализма, но които още живеятъ съ навицитѣ и фактитѣ на миналото, които не проумѣватъ какво става въ педрата на човѣческитѣ общества прѣзъ разорителнитѣ всѣсвѣтски войни, ще погледнатъ на тоя въпросъ у насъ съ недовѣрие и дори насмѣшка. Да се смѣятъ. Нека се смѣятъ. Така бѣха осмивани някога сѣрскитѣ, революционерни и всичкитѣ имъ съидѣйници тукъ и въ Македония. Доде врѣме да се посмѣятъ, макаръ съ скърбъ, и тѣ. Доде врѣме да си спомнятъ за тѣхъ венчки, които запазиха ненавистята и прѣзрѣнието си дори и къмъ тѣхнитѣ кости. Късно е си казвать, обаче, и мълквать. Е, добрѣ. Смицитѣ тия ненавижда ни и прѣзрени бивши дѣйци, останали живи, смицитѣ тия които се бориха подъ това знаме, несмуцавани отъ бѣснитѣ оргии на шовинизма отъ венчки страни, смицитѣ тия скромни, безъ амбиции и неламтящи никога за слава и голѣми реди македонски българи, се изправятъ днесъ прѣдъ страната и прѣдъ цѣла Македония съ вика: Не. Не е късно, въкакъ не е късно. Вдигнете си главитѣ за да видите, че тоя лозунгъ тъкмо сега добива за насъ и прѣдъ свѣта величieto на едно чисто и свободно отъ всѣкакви тъмни влияния народно движение, което прѣзъ ржидивитѣ и разпадащитѣ се вериги на балканския империализъмъ и шовинизъмъ, ще залѣе като епидемия цѣлия Балканъ, за да го възкреси за новъ животъ, за нови отношения, за отношения на единство, миръ, култура и бждаще. Носители вѣрни, искренни и непрѣклонни на това знаме въ миналото, при много по-несгодни условия и при стѣна отъ мощни влияния, интриги и противорѣчия, бившитѣ сѣрски революционери, чиято чистота въ борбитѣ не е възбудила никдѣ и никому подозрѣния, хриятъ твърдата вѣра, че това знаме ще бжде подето отъ венчки македонски българи, че ще се наредятъ подъ него венчки народни маси у които процеса на отрѣзването е вече напълно узрѣлъ и завършенъ. Наредете се подъ това знаме, като отстраните изподъ него венчки зло сторници и прѣветхници, които въ едно тъмно минало имаха печалната възможность да ви водятъ по пътя на разоренieto и катастрофитѣ. Знамето трѣба да бжде чисто и неопятнено, знаме на единъ народъ, отърсенъ отъ заблуж-

деня, отърсень отъ мъгла, интриги и задкулиени игри, отърсень и откъснатъ най-послѣ отъ родителства и опекунства, които опорочиха народния характеръ на освободителното дѣло и които, прѣвъ врѣме на войната, извършиха прѣстъпления и издѣвателства, ехото на които залива отново полята и долините на безподобно страдалческата и агонизираща Македония. На страна и далечъ отъ всекакви дѣйци и водители, проявили се достатъчно спрѣдѣлено като оръдие на патри старството въ България, Македонския народъ тукъ и тамъ, до колкото това му е възможно, трѣба да издигне гласа си за автономията на Македония като нераздѣлна частъ отъ общата балканска федерация. Части отъ България, Сърбия и Гърция трѣба да бѣдатъ отново събрани въ едно цѣло, при цѣлна и неограничена свобода на общинско самоуправление, при цѣлни и еднакви права на всички националности въ Македония. И ако за това е потребно да се зареистрира волята на народа, тоя послѣдния трѣба да бѣде готовъ да я прояви чрезъ обезпечаването на една обстановка, при която тая народна воля може да бѣде свободно изразена. Македонскиятъ народъ трѣба открито да каже, и ние го призоваваме да направи това, че той не скъсва нито съ България, нито съ Сърбия, нито съ Гърция, че той не принадлежи еднакво на всички, че той ще даде на националното обединение на балканитѣ най-възвишената и най-идеалната форма на изразение, че той не заплъни ямитѣ, зекущи между балканскитѣ държави, съ братство и пактство, а не съ трупове и кръвъ, че той ще подготви пътя за идеала на горото врѣме — съюзаването на народитѣ — форма на общекитве далечъ отиваща по-високо отъ идеята за националното обединение, тъй малко възможно и тъй географически и икономически неприможима при съвременния строй които, както се знае, кръстосва и размѣсва раси, религии, народности и плѣмена отъ всички видове и въ всекакви пропорции.

Балканскитѣ правителства и автономията.

Автономията на Македония, събрала отново всичкото си прѣснато и разпокъсано население, е единичното сръдство днесъ, което може да помири балканскитѣ народи и да ги сплоти като цѣло за обща дѣйностъ и обща отбрана. Въ тая борба за автономия, на първо врѣме ще се сблъскаатъ съ своитѣ собствени управляющи камарили и династии самитѣ народи. Факторитѣ, създадени отъ миналото и принадлежващи на смѣлото минало, ще се противопоставятъ —

това е несъмнено. Дори и българското правителство, което ще жертвува най-малко от българската територия за образуването на Македония, няма да се покаже разположено да направи тая жертва. А гръцкото и сръбско правителства още по малко. Династиите и крѣпители имъ тамъ, все още стоящи на чело на управлението, биха помислили, че се иска отъ тѣхъ да жертвуватъ скъпите си придобития на единъ побѣденъ врагъ — България. Не си правимъ, прочее, илюзии че официалните фактори на Балканите ще проявятъ каквото и да е разположение въ тая посока. Това е тѣй естествено. Фактори, които сж водили войната, които сж представители на една политика, на една система противна на тая която сега се издига, не могатъ да бждатъ приятели на тази послѣдната. Ако бѣше нѣкъ борбата за Македония нѣмаше зашо да се подема отдолу. А тя се подема отдолу, за да се явятъ като нейни носители самите народи. Ние апелираме къмъ тѣхъ, и само къмъ тѣхъ, и тоя апелъ е борба именно съ правителствата и династиите, защото само борбата съ тѣхъ ще ни води и доведе къмъ побѣда за Македонската автономия. Ние разчитаме въ успѣхите на тая свѣщенна борба, първо: защото разпокъсването на Македония е едно дѣло не въ интереса на отдѣлните националности тамъ. За тѣхъ истинката и съзнаването, че се лишаватъ отъ стопанските връзки, изгоди и блага на една икономически и географически неразкъсваема единица ще ставатъ толкова по силни и по ясни, колкото по вече се приближаваме къмъ деня, когато върху нѣлостята на Македония се готви да заиграе хурургическия ножъ; второ, защото всичките балкански народи, безъ изключение, изгубиха достатъчно много и изстрадаха достатъчно дълбоко и силно, за да бждатъ за напредъ всѣ тѣй безволни оръдия на своите правителства и династии и да служатъ безсъзнателно и безроотно на интереси, които могатъ да се считатъ най-послѣ и български, гръцки или сръбски, по които съвсѣмъ не сж интереси на широките български, гръцки и сръбски маси, които синове водятъ безумните шовинистически войни отъ толкова време насамъ и трето, защото ние виждаме ясно какъ въ цѣлия цивилизованъ свѣтъ се надига вълната на демокрацията, която днесъ разклаца, а утрѣ ще събори съвсѣмъ подпорите на монархизма и на империализма, която катурва стария свѣтъ на шика, измамата и грабежа и издига мощната воля на народите за новъ свѣтъ, за свѣтъ на истината свѣтлината, правдата и мира. Зората на страждущето човѣчество изгрява изподъ страшните, убогостенения на династически империализмъ. Въ тая значаителна атмосфера, която

настъпва и която носи събития от дълбока историческа важност. народитъ въ Македония и на първо мѣсто българския трѣба да заематъ своето скромно мѣсто. Въ тая атмосфера, ще трѣба да вложатъ енергията си и народитъ отъ балканскитъ държави. На балкарския полуостровъ станаха точно толкова погроми и катастрофи, колкото държави го съставляватъ. Но историята на човѣчеството, която е пълна съ погроми и катастрофи, не познава нито единъ погромъ на народъ като общественъ организъмъ. Погроми прѣтърпѣватъ само фалшиви идеи, политики, форми на управление и династии. Народитъ обаче сж безсмъртни, вжирѣки всички злодѣяния които се струиватъ на гърба имъ отъ тия идеи, системи и династии. Погромътъ на България е прочее погромъ на единъ политически курсъ, на една система на управление. Народътъ, българския народъ не е разгроменъ. Той живѣе и ще живѣе, защото е народъ, а не династия, партия или система на управление. Ние вѣрваме въ тоя народъ както и той вече почва да вѣрва на себе си, и не се съмнѣваме, че ще внесе своя дѣлъ въ общитъ усилия на човѣчеството за създаването на нова ера, ера въ която рѣшаващата роля ще играятъ не слѣпата въоръжена сила, не мрака и пасивнѣто, и не интереситъ на разни империалистически правителства и династии, а мождата и свободна вече воля на широкитъ общественъ маси. Въ България, Сърбия, Гърция и на всѣхъ тѣхъ другадъ, независимо отъ това съ побѣда ли е свършено или съ поражение, обществата ще искатъ смѣтка за ужаситъ, които тѣ прѣживѣха прѣвъ и слѣднитъ години. Грамадната работническа и селска маса, която прѣвъ морета отъ кърви се надига за тая смѣтка. Тя пита и ще пита — защо стана всичко това? За да се разорятъ окончателно като побѣдени, или да се радватъ на придобития като побѣдители, отъ които придобития тѣмъ би се наждала една свършено национална частъ въ сравнение съ жертвантъ и, страданията дѣгвали изключително на тѣхнитъ пѣтни. Прѣвъ тоя народенъ съдъ, който утрѣ ще се устрои на всѣхъ тѣхъ, трѣперятъ още отъ сега причинителитъ и устроителитъ на свѣтовния пожаръ. Смѣтка ще се иска и тя трѣба да бъде дадена на всѣма цѣна. Какъ могатъ народитъ на Балкана да прѣживѣятъ пасивно тия велики събития? Не, тѣ сж жива сила, която не може да не трѣгне по вълната на моцнитъ обществени движениа въ Европа. Какъ може македонския народъ да чака съ сирѣстени рѣцѣ и да не се намѣси въ тия събития за да извоюва и той блещавитъ блага, които човѣчеството тѣхъ стрѣмително ще иска да осъдени за себе си? Тоя народъ

има нѣколко причини повече да прояви своята воля за миръ и добротина, защото е пръвъ по прѣживѣни зещастия, погроми и опустошения. Неговата участъ нѣма равна на себе си. Сждбата му е неподобна и безпримѣрна. Прѣдъ бж-дащата конференция на мира, той трѣба да се яви не като народъ воденъ и прѣдставляванъ отъ причинителитѣ на веригата прѣживѣни отъ него катастрофи. Неговата воля трѣба да се изрази отдѣлно и независимо отъ всеѣкви управляющи и династически фактори. Също тъй, и още повече, волята на тоя измъченъ народъ за самоуправление, братство и миръ, трѣба да бжде проявена мощно и единодушно прѣдъ надигания се сѣюзъ на свободнитѣ народи, които каквото и да става, ще бждатъ и ще станатъ за напрѣдъ господари на своитѣ сждбини и за своето устройство, независимо отъ това, че старитѣ институти на управление ще бждатъ може би запазени, макаръ и въ изпразненъ и без-вѣмошенъ видъ.

И така на Македонския народъ, у когото, като у всеѣки народъ не е угаснала волята да живѣе, не е изчезнала на-дѣждата да прѣживѣе своитѣ злочестии и да подеме на ново да твори свой животъ и своя история, прѣдстои да се заеме съ всеѣки сили и да издигне прѣдъ свѣта желанието си да се запази цѣла земята му, цѣла за себе си и цѣла за братекитѣ народи наоколо. Особено на македонския българинъ се пада пръвъ да издигне знамето на автономията и братски примиренъ съ другитѣ националности тамъ, да иска осмъществяването на тоя идеалъ отъ сѣюза на свобод-нитѣ народи. Нѣма друго срѣдство за изживѣване на бал-канскитѣ раздори, нѣма другъ изходъ за щастливо разрѣ-шаване на балканската проблема. Македония автономна — това означава основно прѣвъзраждане на балканскитѣ на-роди, прѣвратъ въ балканската психология, забиване за вѣч-ни врѣмена кръсть надъ миналото пълно съ вражди, съ-перничества и междуособия. Въместо заливане съ казарми, пушки и топове — синонимъ на завистъ и вражда, изражения на тъмни домогвания и нападения, балканскитѣ държави ще смѣкчатъ отъ гърба си тоя тѣжъкъ товаръ и ще се прѣ-дадатъ съ всеѣки жизнени сили на своето обновление и мирно развитие. Нѣма другъ начинъ на разрѣшаване въ-проса за националното обединение на тия държави, освѣнъ създаването на между тѣхъ и верѣдъ тѣхъ едно цѣло отъ ония тѣхви сънародници, които не могатъ да се късатъ сто-панствено и географически. Самоопрѣдлението на пародитѣ въ Македония не е задача която тепърва ще се разрѣ-шава. Малко съ, или почти нѣма населения или части отъ

населения които да не могат безъ колебание да опрѣдѣ-
лятъ своята национална принадлежностъ. Но обединението
на тия народи, до колкото съ това се подразбира подобрява-
не условията за: културно и икономическо развитие, може на
македонска почва да се извърши за всички балкански дър-
жави, само чрезъ една автономна Македония. Това се вижда
много ясно, това може да го разбере всеки. Но за да стане
това разрѣшение на балканската проблема фактъ, трѣба фак-
торитѣ и срѣдитѣ, чийто интереси, стрѣмления и професии
противорѣчатъ на тоя народенъ идеалъ, да бъдатъ поставе-
ни въ невъзможностъ да противодѣйствуватъ на неговото
реализиране. А това може да стане само съ едно масово дви-
жение въ полза на автономията, съ усилена печатна и уст-
на пропаганда, съ многобройни и повсѣмѣстни събрания и
митинги, съ участие въ избори и народно гласуване, за кои-
то трѣба да се настоява да станатъ прѣди елиминането на
общия миръ. Балканскитѣ държави, въ лицето на своитѣ
правителства и династии, ще прѣчатъ на това движение, но
нѣма народна вълна, която да може да бъде прѣвъзможна-
та съ искусствени прѣпятствия, стига да е тя една широка
и ентузиазизирана. Македонския българинъ, особено ще има
да срѣща прѣпятствия и отъ страна на опиданитѣ отъ по-
бѣдата грѣшко-сръбски правителства и династии. Нищо да
не го стрѣсна. Сръбскитѣ и грѣшкитѣ народи не сѫ да-
лечъ отъ положението, въ което се намира българския.
Ще се надигнатъ и тамъ сили за миръ и братство. Ще се
надигнатъ толкова повече, че Македония не е завоювана отъ
тѣхъ и фактически тя не принадлежи още никому. Всичко
отъ настоящето и особено онова, което има да стане утрѣ,
говори въ полза на автономията. Нѣма се дадеме тя отъ
всекъдѣ, а най-първо нека се надигне тоя лозунгъ въ Бъл-
гария. Въ нея има партии и обществени течения, които не
държатъ никакъ за формата на управлението и които не сѫ
участвували въ злодѣянията на режимитѣ, които тѣй же-
стоко покрива тая страна. Тия партии и течения не ще
откажатъ поддрѣжката си на едно автономно движение, за-
щото то косвено ще разшири и на тѣхъ пътя за пълното
демократизиране на управлението и за окончателното прѣ-
махване останкитѣ на ония фактори, които сѫ естествени
носители на балканското разединение. И прѣми противници
на балканската федерация.

Но ако идеята за автономията направи отпоръ на са-
митѣ Балкани, въ лицето на династии и правителства, задъ
тѣхъ въ Европа и по нѣкия миръ, ще срѣщатъ напротивъ
мощни резерви, съ помощта на които прѣградитѣ ще сѫ-

датъ сринати и минати побѣдоносно. Въ тая война, може би оръжието ще побѣди, но въ първия мигъ слѣдъ побѣдата, то ще прѣстане да реди свѣта и ще стори мѣсто на свободния човѣшки разумъ и общата демократическа вълна за миръ, жажда за свобода и воля за братство между народитѣ. Мировата конференция ще бѣде толкова дипломатическа, колкото и народна, а може би и само народна. Тя ще чуе гласа на всички народи, стига той да бѣде издигнатъ за да се чуе.

Автономията на Македония и националното самоопредѣление на балканскитѣ народи.

Идеята за автономията на Македония на пръвъ погледъ противорѣчи на тъй шумно възвѣстенитѣ днесъ принципи на национално самоопредѣление и обединение. Какъ може отъ нѣколко националности да се образува отдѣлна държава, когато всѣка отъ тѣхъ може да влѣзе въ територията на съществуващитѣ вече държави отъ същитѣ националности? Или по точно, какъвъ смисълъ има македонскитѣ българи, гърци и сѣрби (до колкото ги има въ нѣкогашната спорна зона) да образуватъ ново царство, когато еднитѣ могатъ да влѣзатъ въ състава на България, другитѣ — на Гърция и третитѣ — на Сѣрбия? По тоя начинъ всички държави се обединяватъ национално, слѣдователно прилага се принципа на самоопредѣлението на народитѣ. Нѣма нѣщо по лѣсно отъ това да се постави въпроса така. Нито има нѣщо по лѣсно отъ това, да се отговори веднага утвърдително и дори да се добави, че по щастлива комбинация отъ тази, едва ли може да се намѣри нѣдѣ и да било. Всѣки да вземе своето и свършено. За жалость, таково разрѣшение на въпроса за националното обединение на балканскитѣ народи е неприложимо и до колкото е приложимо, съвсѣмъ не е въ духа на принципа за самоопредѣлението на народитѣ.

Идеята за национално обединение е толкова стара, колкото сѣ стари историческитѣ факти за господството на единъ народъ надъ другъ. Политическото господство надъ чужди народи въ миналото е порождало винаги борби за освобождаване отъ това господство. Но никога тия борби не сѣ се порождали само за това, че известна националность се е домогвала што да бѣдатъ неговитѣ управници и неговия царъ отъ същото плѣме, а не отъ друго. Тия борби възхождатъ главно отъ това, че политическото господство е същеврѣменно и икономическо, че подчинената народность

е поставена при условия да бъде стопански експлоатирана, отъ оная, която господствува. И ако тази народност, съ цѣлата си земя и всичкитѣ ѝ богатства, сѣ плячка на завоеватели, които чрезъ въоръжена сила и гнѣтъ я държатъ въ подчинение, много естествено е че тя ще се раздвижи и ще поведе борба за своето освобождение, за своето национално самоопредѣленіе. Националното самоопредѣленіе въ случая е стрѣмежъ да се отхвърли едно чуждо иго, една политическа репресія и да се постигне икономическа независимост, политическо самоуправление. Такъвъ е примѣра сега съ Полша, Армения, Финландия и др. Но принципа на националното самоопредѣленіе и обединение изпъква по-ярко и по-прямо когато се касае до единъ разкъсанъ народъ или когато една частъ отъ него е успѣла да се добере до политическа независимост, а друга частъ или други части сѣ останали подъ чуждо владичество. И тука на прѣвъ планъ стои не механичката формула да се събере единъ народъ въ едно цѣло, а да се даде и на подчиненитѣ части тѣхната независимостъ въ политическо и главно стопанско отношение. Въ процеса на националното обединение играе доста смѣстена роля едно важно обстоятелство, още отъ първитѣ врѣмена. То е че уредбата, управленіето, стопанственитѣ отношения и размѣната, а успоредно съ това и политическата и духовна култура се улѣбаватъ и развиватъ естествено и безпрепятствено, когато народитѣ въ своята цѣлостъ говорятъ единъ езикъ, изповѣдватъ една вѣра и иматъ една и съща националностъ. Отъ тая гледна точка нищо по-естествено отъ това, разпокъсанитѣ по разни причини народности да искатъ и да се стрѣмятъ къмъ своето обединение. Нищо по-естествено на примѣръ отъ това, българи да искатъ замѣняването на сръбско или гръцко владичество съ българско и обратно. Въ по-новитѣ врѣмена значението на това обстоятелство, разбира се, не намалява. Националниятъ принципъ все запазва своето първо значение, но вече слѣдъ формирането на съвременнитѣ национални капиталистически държави настѣпватъ, макаръ и бавно, но постепенно, извѣстни промѣни предиктувани отъ развитието на икономическитѣ отношения. Бавно, но постепенно, всѣки народъ се пронарава въ една или друга пропорция отъ разноезични и другоячески елементи, които заживѣватъ съ чуждия народъ като негова съставна частъ. Не на всѣкъдѣ и не всѣкога, значи, езика и вѣрата играятъ главната роля. Другата настѣпила промѣна е още по-важна. Тя е, че националниятъ принципъ, благодарение на

нужди отъ икономически характеръ, отъ принципъ за обединение върху базата на езикъ и народностъ, се прѣвърща въ такъвъ за завладяване на земи и пазари задъ тия прѣдѣли, независимо отъ това, че тамъ се говори вече на другъ езикъ. Съ други думи, бавно, но постепенно, идеята за националното обединение става идея за национално господство, за национална хегемония. И това прѣилитане на идеитъ за националностъ и национално господство бѣ въ пълния си разгаръ до прѣди мировата война, която се яви като логически резултатъ на изтъкнатитъ противорѣчия. Националното обединение е, както казахме, една езиковна необходимостъ, една нужда: но то е, надъ всичко отгорѣ, една икономическа потребба, а като такава, стрѣмежътъ за това национално обединение не се спира до границитъ на езика, а отива къмъ по далечни граници. Къмъ граници които могат да дадатъ колкото е възможно по-големо и по-завършено икономическо и географическо могъщество. Национализма отъ идея за освобождение се прѣвърща въ идея на потисничество. И въ тоя кръгъ се въртѣ свѣтътъ до своята послѣдния катастрофа. Дѣ е държавата, на която може да се опрѣдѣли до какъ отива национализма и отъ гдѣ почва насилието надъ чужди националности? И какъ може, слѣдователно, да се твърди така просто и книжно, че тия и тия народи трѣбва да се простратъ до чертата на своята националностъ и да разрѣшатъ съ единъ замахъ своята териториална проблема? Който говори за национално обединение, той брѣбва да се прости съ мисълта, че се касае за обединение на езикъ и вѣра. Националното обединение или не е възможно като такова само на езикъ и вѣра, или е възможно, но надъ тѣхъ и задъ тѣхъ. Но ако националното обединение на единъ народъ, при успѣхъ, може да се изрази въ обсебване на чужди земи, въ обратния случай—ако не успѣе—часть отъ собственитъ му по вѣра и езикъ земи оставатъ подъ чуждо владичество. Както е възможно едното, така е възможно и другото. Така въ единностъ и става. А става така, защото национализма на всички държави не е учение за езикъ, както се прѣдставлява, а такова за икономическо и географическо разширяване, за което обикновенитъ граници сж или рѣки, морета и пристанища, или самата безконечностъ. Не е никакъ чудно, тогава, че при подобна мръжа отъ противорѣчия, сжщиското национално обединение на народитъ въ повечето случаи си остава неосъществима мечта. Тъкмо такава е положението днесъ на Балканитъ. Всички балкански държави и особено България, слѣдъ като изгуби играта, се залавятъ здраво за принципа

на самоопредѣлението на народитѣ. България моли днесъ Уилсона да се придържа отъ историческитѣ факти, и отъ етнографическитѣ данни за разпространението на българската националност. Сърбия и Гърция, въ лицето на своитѣ правительства, ще оспорватъ тия данни въ своя полза, като ще се опиратъ сврѣхъ това и върху послѣдната — благоприятна за съглашението — фаза на войната. Въ всичката тази борба едно е несъмнено, и то е слѣдното: Ако България ориентира днесъ политиката си къмъ едно колкото е възможно по значително разширение съ безспорно български земи въ Македония, то това го прави само, защото е въ положението на побѣдена страна, изгубила всичко, което държеше въ рѣцѣтъ си, поради своето поражение. Какъ злѣ би си изпатилъ всѣки който би дръзналъ да иска подобно обединение прѣзъ врѣмето, когато блѣвятъ за българската империя на Балканитѣ, все още можеше да се крѣпи чрѣзъ примамливитѣ зѣнци на военната отбрана! Сега вече всички патриоти сѣ скромни и миролюбиви. Сега се основаватъ дружества за миръ и споразумѣние. Сега всички разгромители и унищожители на Сърбия сѣ готови да прѣговарятъ съ нея за братство, за отношения безъ вражди и съперничества. Но пътя на националното обединение тѣ се спиратъ сега далечъ по назадъ и по навѣтрѣ отъ пунктотѣ, които бѣха набѣлѣзани да красятъ короната на новия балкански императоръ. „Друго ако не можемъ да направимъ“ — казватъ тѣ, нека поне съберемъ и поднесемъ прѣдъ европейския аеропагъ всички исторически факти, етнографически издирвания и дипломатически документи за българското плѣме. Така все могатъ да ни дадатъ нѣщо повече. Езикъ на побѣдения; езикъ на оня, който е изгубилъ играта и сега се мъчи да спасява това, което може да се спаси. Идеята за националното опредѣление въ случая се явява въ тия сѣ скромни рамки само за това, защото това опредѣление бѣ сплнато отъ пътя по който бѣше трѣгнало. Но понеже такова национално опредѣление не е и не може да бѣде най-свършения начинъ за задоволяване на една милитаристическа държава, съ свойственитѣ пей режими и тѣжнениа, абсолютно нищо чудно нѣма въ това, че подобна държава, въ случая, България, ще прояви утрѣ готовностъ да се откаже отъ принципа на националното обединение, като неосмисленимо, да се откаже или да не настоява да бѣдатъ присъединени къмъ територията ѣ безспорно български земи, само и само да получи такива, които биха имали за нея географическо и икономическо значение, макаръ и да не

съ тѣ безспорно български. Такъвъ е аслъ и курса на българската политика отъ кашитулацията насамъ. Ще се играе съ етнографски данни и исторически факти не за националното обединение, което е проиграно, а за едно свършено друго обединение, което именно ще трѣбва да изтъкнемъ сега, когато съ националния принципъ се дѣга и става.

Ако за побѣдения даже тоя принципъ нѣма рѣшаеще значение, какво може да се каже за побѣдителитѣ? Гърция сега е излѣзла задъ границитѣ на националния принципъ, защото господствува и надъ българско население; но какъ тая държава, управлявана по смѣния начинъ и при смѣнитѣ режими, ще се примиря съ факта да има точно надъ главата си чужда държава, съ стрѣмления къмъ бѣлото море и солунския заливъ, на била тая държава не само България, а дори и съюзника ѝ сега Сърбия? Националното обединение и тукъ не стига. Ако на Гърция не ѝ сѣ нуждни морета и рѣки, за нея се явява необходимостта отъ по дълбокъ къмъ сѣверъ теренъ, за запазване на собственитѣ си морета и рѣки. Сърбия. Тя нѣма свои сънародници въ смѣнската Македония, върѣки историческитѣ данни, които ще изтъкне и върѣки теоритѣ на свои учени професори за националната безформеностъ на македонското население. Но върѣки това, и каквито придобития да се очертаватъ за нея къмъ сѣверъ и къмъ Адриатическо море, вардарската долина, съ свой краенъ пунктъ Солунъ, не може да изгуби своето дълбоко икономическо значение. За националното обединение тукъ и дума не може да става. Тогава, какво прѣслѣдватъ тия балкански държави и какво-за тѣхъ е най-необходимо? Нищо друго, освѣнъ подъ прикритието на принципа за националното обединение да достигнатъ до очертаването на граници, съдържащи всички географически и стопански гаранции за бъдеще икономическо развитие. Националния принципъ играе роля до толкова, до колкото могат да се привлѣчатъ националиститѣ къмъ сепаративни тежнення и до колкото трѣбва да се оправдаятъ борбитѣ и войнитѣ за по смѣствения и краенъ идеалъ — стопанското закръгляване и затвърдяване. За тоя идеалъ се бориха всички Балкански държави. Вѣрка отъ тѣхъ се стрѣмеше да стане империя на Балканитѣ, до като въ безсилнето си да занесатъ тоя гигантски товаръ на слабитѣ си плѣци, свършиха съ положението да се борятъ сега, въ края на войната, съ разни документи съ цѣлъ да изироятъ отъ мирната конференция повече изгоди.

Това е, въ смѣнностъ, национализма на балканскитѣ държави и отъ тукъ се вижда, вече колко мъчно е да се из-

командува на македонскитѣ националности всѣка да се прибере подѣ скиптра на едноплеменната държава. Очевидно е за всѣки, че подобно национално обединение е невъзможно, защото не се желае отъ всички, а не се желае, защото другъ е принципа, който стои отгорѣ надъ всички борби, отгорѣ и надъ оня за националното самоопредѣление — принципа за географическитѣ и стопански граници. А такива, за всѣка една отъ балканскитѣ държави, нѣма и немогатъ да се намѣрятъ при съществуващата географическа обстановка на Балканитѣ и главно на земитѣ, около които се сблъскватъ претенцитѣ на всички.

Но балканскитѣ държави най-послѣ ще трѣба въ едно близко врѣме да се едобиатъ съ своитѣ окончателни граници. Може би и противъ волята имъ, или противъ волята на нѣкои отъ тѣхъ. А може и да се споразумѣятъ съ парламентъци и подѣ натиска на по-силнитѣ отъ тѣхъ. Не напраздно въ България се заговаря сега за конфедерация. Не напраздно се отправятъ погледи и къмъ сръбскитѣ държавници, чиято земя бѣше вече подѣлена между България и Австрия, да бѣдатъ сега по отстъпчиви и по-сговорчиви. Но и да бѣдатъ такива, и да не бѣдатъ, едно е ясно: управляюща България, подпомогната отъ всички патриоти и миролюбци, явили се на бѣлъ свѣтъ отъ погрома насамъ, ще дигри каква да е компенсация за оная Македония, която е вече изгубена и която ако мълчи, ще бѣде подѣлена отново по букурешки образецъ между Сърбия и Гърция. Въ това може да се съмнѣва само оня, който е проспалъ всички събития прѣзъ войнитѣ и слѣдъ тѣхъ.

Но ако това „споразумѣние“ волно или неволно, ако това разкъсване може най-послѣ да „примири“ враждуващитѣ балкански държави, както се „примириха“ слѣдъ Букурешкия договоръ, явяватъ се въпроситѣ, на които ние ще отговоримъ веднага, за да свършимъ съ принципа на националното обединение.

1. Щомъ националното обединение за смѣтка на Македония е невъзможно и щомъ балканскитѣ държави ще се явятъ съ граници противни на тоя принципъ и съ стопански изгоди нацѣрбяващи ония на ежѣдитѣ, какъ ще живѣятъ тия държави въ бѣдаце и въ какви отношения ще се намиратъ?

Отговорътъ е единъ: ще живѣятъ въ вражда, въ пълна неискреностъ и приготовления за реваншъ или отпоръ.

2. Ако балканскитѣ държави сѣ въ невъзможностъ да разирѣдѣлятъ богатата си напълно въ духа на националното обединение и при равномѣрни и еднакви географически

и стопански изгоди въ Македония, какво става съ тая послѣдната?

Първо, тя се унищожава като географическо цѣло, за да даде на балканскитѣ държави най-неестествени териториални очертания, пълни съ бащица на бъдаци конфликти.

Второ—и това е най-важното—унищожава се единъ цѣлъ народъ, македонския, който слѣдъ като прѣживѣ редъ катастрофи, окървавенъ и разкъсанъ, ще бѣде захвърленъ или подъ чуждо владичество, или при условия дълбоко противорѣчащи на неговия икономически битъ.

Може ли тоя народъ да не си каже думата, когато ще се рѣшаватъ неговитѣ сѣдбини?

Напротивъ, той е първия който трѣба да я каже и първо неговата воля трѣба да се прѣцѣни и изпълни. Не той ще дѣли, а него ще дѣлятъ.

И тоя именно народъ, мислимъ ние, ще намѣри и ще посочи единственото сръдство, за да се спасятъ Балканитѣ отъ бъдаци войни и разорения, тоя народъ ще долови и ще поиска да се наложи най-щастливото разрѣшение на балканската проблема, която може да донесе дѣйствиелно и окончателно успокоение на всички народи, като ги сплоти и обедини и национално и географически и икономически.

Това сръдство е автономията на Македония. Всички противорѣчия на Балкана и всички прѣпятствия за социалното умиротворяване на балканскитѣ народи ще се стопятъ моментално отъ пламачитѣ на тая велика идея. Сжщата тази идея ще примири народитѣ на всѣкъдѣ, дѣто механическото национално обединение е неприможимо. Македония нѣма да бѣде първата автономна областъ въ новия свѣтъ, нито първото „оригинално“ явление при неговото ново устройство.

Македония прѣдъ своята сѣдба и подстрѣнательствата на националпатриотизма.

Днесъ, когато управницитѣ въ капитулирала България, които сж все още фактори на миналото, фактори на старата политика, даватъ най-недвуемислени изгледи да занаятъ сжщия курсъ сръщу цѣната на изиросени териториални придобития, сръщу цѣната на едно разкъсване на Македония, чисто и просто на касметъ, когато се долавятъ опитванията имъ да обезначатъ нѣкакви придобития на сѣверъ и югъ, сръщу широки „отетѣшки“ на западъ, когато управляущитѣ въ Гърция, независимо отъ придобитията на острови и малоазиятски брѣгъ, на които се надѣватъ като побѣдители, ще се борятъ дори и сръщу минималнитѣ претенции

на побѣдена Бългaрия и ще искатъ да заграбятъ и части отъ Македония, населена съ българи, когато управляющитѣ въ Сърбия, въпрѣки изгледитѣ да се обединятъ национално къмъ Австрия, ще употребятъ всичката си сила да задържатъ чуждоплеменни македонски области за да запазятъ и стрѣмлението си къмъ Солунъ, когато, съ една дума, на балканския полуостровъ, дѣто въоръжената сила е все още въ услуга на господствующитѣ фактори, ще се сблъскаатъ тѣй противорѣчиви претенции за смѣтка на Македония, надъ която ще се извърши безогледенъ дѣлѣжъ, ако тя безропотно прѣдостави своята смѣтка на тия фактори, повече отъ очевидно е, че послѣдствията на такова „потѣкмяване“, санкционирано или не отъ „сѣда“ на голѣмитѣ империалисти, не ще се изразятъ въ друго, освѣнъ въ консервиране на старитѣ вражди и съперничества, на бѣдацитѣ воини и катастрофи; не ще се изрази въ друго, освѣнъ въ потисничество на чужди националности и най-послѣ въ загниѣвяването на чуждо икономическо господство върху балканския полуостровъ. Отъ такъвъ печаленъ край може да се излѣзе само ако македонскиятъ народъ издигне гласа си за новото разрешаване на балканската проблема, за разрешаването ѝ въз основа на взаимно споразумѣние, което е възможно само съ запазването на Македония цѣла, като автономна единица въ сърцето на Балкана.

Много лѣсно е да се разбере, че хората на миналото въ Бългaрия, патриотитѣ отъ всички лагери, надмѣнността на които до прѣди погрома нѣмаше граници, ще се опитатъ да експлоатиратъ съ чувствата на единъ народъ като бългaрския, който наистина даде всичко, което може да даде единъ народъ за освобождението на македонскитѣ братя. И ще викнатъ съ всички сили: какъ смѣете да искате вие да се лиши Бългaрия дори и отъ това, което може да придобие и при най-неблагоприятнитѣ условия? Какъ можете, при наличността на стотини хиляди гробове и на жертви, достигани до самоунищожение, да искате връщането на тая държава дори по назадъ отколкото е била нѣкога? Въпроситѣ сѣ дѣйствително страници, когато се поставятъ така. Но фактически тия въпроси трѣба да прѣскочатъ македонския бългaринъ и да се отправятъ тамъ, дѣто наистина се дължи отговоръ. Македонскиятъ бългaринъ, който смѣе като събратѣтъ си отъ Бългaрия, заплати прѣзъ воинитѣ съ кръвъ, гробници и опустошения, може да каже заедно съ цѣлия бългaрски народъ: какъ смѣете, слѣдъ като опустошихте и Бългaрия и бългaрска Македония, да искате да създавате на Балканитѣ едно положение като прѣдвѣстникъ и из-

точникъ на нови раздори и кървопролития? До кога тия народи ще се взаимно унищожаватъ за неосмислени блѣнове? Защо е нужно тъкмо за това да се разпокъсва Македония и македонския народъ, който би могълъ и желае да живѣе въ миръ и братство съ всички балкански народи, който запазвайки се цѣтъ, ще разрѣши най-щастливо националнитѣ противорѣчия на Балканитѣ и ще разчисти пътя на балканската федерация? Какво по-вече може да желае изнемощелия български народъ отъ свободна България, освѣнъ да бѣде за въ бъдаще спокоенъ, да не прахосва нищожнитѣ си сръдства за въоръжение и да бѣде въ безпрѣпятствени стопански връзки съ една, винаги разположена къмъ нея, Македония? Какво повече могатъ да искатъ при днешното положение Сърбия и Гърция?

Но нека се опитаме, на края, да влѣземъ въ по-опрѣдѣлени и по конкретни обяснения на нуждитѣ, които налагатъ подобна комбинация на Балканитѣ, сръщу която се подхвърляха и подхвърлятъ злобно и прѣдизвикателно упрѣци и възражения и въ парламента и въ печата и въ частни събрания, и то въ едно врѣме, когато българската политика не позволява да се спомене даже самото име „автономия“. Страхътъ отъ тая идея и отъ разнекванията по нея сѣ много знаменателни и тоя страхъ хвърля въ смѣтностъ, най-цѣлва свѣтлина върху психологията на прѣживявания моментъ.

За жертвитѣ на България.

Първиятъ упрекъ, който се подхвърля съ опрѣдѣленото намѣрение да се възбудятъ страститѣ въ България сръщу тѣжненията на македонскитѣ българи, е че тия послѣднитѣ не държатъ смѣтка за тѣжкитѣ жертви, които българското царство даде за тѣхното освобождение. Жертвитѣ на България! Та има ли мѣрило за тѣхъ? Тѣ сѣ толкова тѣжки и страшни, тѣ сѣ тъй велики и неизброими, че подъ тѣхната тежестъ цѣлата тая нещастна страна има изледъ на гробница. Всичко което можеше да даде тая страна го даде, всичката нейна земя е обаянена съ крѣвъ, по всичкитѣ ѣ протязения жени, майки и дѣца плачатъ за своитѣ жертви, на всекъдѣ, дѣто още се движатъ живитѣ сѣнки на страдалческото българско население, царятъ мизерия, гладъ, поквара и ужасъ. Въ никоя тъмна историческа епоха, при никаква смъртоносна епидемия, въ никоя природна катастрофа не се е регистрирала нито частица отъ страш-

нитѣ жертви и опустошения, които послѣднитѣ войни донесоха на всички народи, въ това число и на България.

Българската политика се мами много, ако помисли, че умаловажаваме жертвитѣ на България. Не. Ние отиваме много по-далечъ и намираме, че е прѣстѣпно и свѣтотатствено отъ страна на тая политика, да се задоволява само съ посочване сухитѣ цифри на загиналитѣ и размѣра на прахосанитѣ милиарди. Истината е много по-трагична, много по-страшна. Тя е, че цѣла България, съ изключение на управляющитѣ камарили около династията, е принесена въ жертва на войната; тя е че цѣлия български народъ, съ изключение на факторитѣ и крѣпителитѣ имъ, които сж го тласкали безумно въ единия или другъ чуждъ лагерь, понесе и понася страшнитѣ жертви и послѣдствия на тая война. Една колосадна гробница стърчи днесъ надъ България и тая гробница е пълна съ кръвь, трупове, загинали правствени добродѣтели, издъхнали семейни радости и надѣжди и всичко, което българската душа не бѣше въ сила да занази прѣдъ кървавия карнавалъ на военното бѣдствие. Около тая гробница ницятъ днесъ останалитѣ живи, а тѣхнитѣ плачове и стенания пронизватъ небето. Това е България въ тоя моментъ! Поклонъ прѣдъ нея, на колѣнитѣ прѣдъ нейната гробница! Но прѣдъ тая гробница ние не виждаме свѣтлицитѣ на Царь Борисъ III. Заедно съ него тѣ трѣперятъ прѣдъ нея. Трѣперятъ и всички други, които има защо да трѣперятъ. Кои сж причинитѣ, дѣ се криятъ тѣ? Българската политика може само да приближи, заедно съ насъ, до гробницата на България, но по-нататкъ тя изчезва. И тамъ именно ние се раздѣляме, защото слѣдъ молитвата, се издига страшния въпросъ: защо стана това? На тоя въпросъ българската политика не смѣе да отговори. Тя не може да отговори, защото отговора е въ нейната смъртъ. Доброволно, обаче, тя не иска да умрѣ и за това се залавя за единственото останало срдство за животь, а то е: оставете ни, не ни бъркайте да добиемъ колкото можемъ, да поднесемъ каквото можемъ прѣдъ трупа на България. Тукъ именно, българската политика трѣгва по собственъ ижтъ, като не желае да бѣде смущавана отъ никого и отъ тукъ именно започва идеята за една друга българска политика, която иска пълна и точна смѣтка за миналото, а така смѣто и за бъдещето.

Тая нова политика, която сега е още мисль, идея, а не факторъ въ управлението на България, има да даде и дава слѣдния отговоръ на официалната българска поли-

тика, който е също и отговоръ на упрѣка за ладенитѣ отъ България жертви.

Никой македонски българинъ не мисли да отрича своята националностъ, прѣдъ когото и да било и нито единъ отъ македонскитѣ българи не би пожелалъ да попрѣчи на официалната българска политика въ стрѣмленieto ѝ да постигне българското национално обединение. Но македонскитѣ българи чувствуватъ и знаятъ ясно и опрѣдѣлено, че българската политика, особено слѣдъ нейното военно поражение, абсолютно не е въ състояние дори да се приближи къмъ идеала на националното обединение, и че тая политика, убѣдена също така ясно и опрѣдѣлено въ непостижимостта на тоя идеалъ, е поела пътя на дезентересирането отъ националнитѣ тѣжнениа въ България. Нѣма нужда това да се казва открито отъ нея и нейното мълчание по тоя ясенъ въпросъ е ключа за разбирането на онова противорѣчие, което се хвърля между нейнитѣ дѣйствителни намѣрения и интереситѣ на българския народъ отъ Македония. Македонскитѣ българи, които не желаятъ да се примирятъ съ чуждо владичество отъ една страна, и които също така не желаятъ и не могатъ да се лишатъ отъ прѣдимствата на една географически закрѣпена земя, въ никой случай не биха тръгнали по пътя на българската политика, която ще имъ наложи тъкмо тия тѣжки за единъ народъ жертви. Въ това българската политика е също така убѣдена и тъкмо за това тя мълчи по тоя въпросъ и прави всички усилия да постави Македонския българинъ въ невъзможност да се вгледа ясно въ своята съдба и да искаже волята си върху нея. Но българската политика, която е рѣшена да скъса съ Македония, слѣдъ като блѣновецѣ и за економическо разширение и затвърдяване на Балканитѣ прѣтърпѣха своя естественъ погромъ, и която въ края на краищата нѣма какво особено да се тревожи за единъ народъ, който е обрѣченъ да изѣзе въ чужди граници и който нѣма възможностъ, чрезъ избори или други срѣдетва, да понесе смѣтка за своето разорение и за своето захвърляне, тая смѣтата българска политика е загрижена особено много за своя прѣстижъ прѣдъ самата България, която има вече възможностъ и ще потърси утрѣ смѣтка за това, което стана. За да подготви именно даването на тая смѣтка, по най износенъ за себе си начинъ и за да излѣзе отъ задължението да отговаря прѣдъ гробницата на България за всички злочестини, които се струпаха върху нея, българската политика мобилизира всички сили, които погромиха страната, за да се отърве отъ горчивата чаша чрезъ една диверсия, която може

да има и успѣхъ, ако на българското съзнание не се даде ерѣме и възможност да се проясни и да не стане жертва на прѣднамѣрена измама. Тая диверсия е да се добиятъ, макаръ съ цѣната на най-големитѣ унижения, на които може да се подложи една държава, нѣкои териториални отстъпки отъ съмнителна стойностъ за тая послѣдната, но които могатъ да минатъ като единъ плюсъ за българската политика, дияща на всѣка цѣна оправдание за извършенитѣ надъ страната разрушения и злодѣяния. Тая страна е настрѣхнала пѣла и чака възмездие за жертвитѣ, които е дала. А династията и правителството, подкрѣпени отъ всички сръбди, които благодарение на войната, патрупаха безсмѣтни богатства, мислятъ да отклонятъ това възмездие, правятъ всѣ какви усилия да потушатъ въпроса за отговорноститѣ, съ едно подаяние, което съ срамно цѣлzenie ще се мъчатъ да изпросятъ отъ бъдещата конференция на мира. И заради туй тѣ започватъ кампанията си сръбцу насъ съ прѣстѣпно присторенъ трагизъмъ, като изтъкватъ на пръвъ планъ, че ние искаме да лишимъ България отъ това подаяние, че ние се стрѣвимъ да направимъ безмислени и безцѣлни дадени-тѣ отъ нея жертви, че ние се гавримъ съ паметъта и коститѣ на падналитѣ стотини хиляди български синове. Една лъжа, която нѣма равна на себе си! Една измама, която нѣма подобна на себе си!

Двѣтѣ Българи.

Жертвитѣ на България сѣ безмислени и безцѣлни, каквито и да сѣ дѣяния да изпросятъ нейнитѣ управници, а съ паметъта и коститѣ на тия жертви се гаврятъ и кощунствуватъ тъкмо ония, които мислятъ да заблуждаватъ българския народъ и да омагьосватъ неговото съзнание прѣдъ часа на разплатата. Една глутница мародери и спекуланти, които ще има да снасяватъ своитѣ крадени милиони, една шепа грабителски фирми, които ще искатъ снокойно да разиграватъ своитѣ колосални капиталы, нѣколко дузини генерали и полковници, които ще има да запазватъ своитѣ казармени привилегии и чинове и за въ бъдаще, други нѣколко дузини тъмни и продажни агенти на всички правителства и на династията, които агенти ще искатъ да се радватъ на събранитѣ свои блага за дълги и дълги години, всичкитѣ тия сръбди, заедно съ една покварена виша чиновническа бюрокрация, сплотени и сега около своя царъ и около факторитѣ на българската политика, не могатъ — о, това го разбираме тѣй добръ! — и нѣматъ абсолютно ни-

каква смѣтка да остане България безъ придобития слѣдъ нейното опроставање по тѣхна вина. Та това е тѣхната смъртъ, това е тѣхния гробъ. Но за смъртъта и гроба на тая микроскопична България кой ще пролѣе сълза? И ако това е всичката България, ако извънъ нея нищо друго нѣма по тая клѣта земя, тогава защо ще държимъ смѣтка за нея?

Но прѣзъ призрака на тая опрѣдѣлена въ стрѣмежитѣ си нищожна България, ние виждаме другата, сжшниската, грамадната народна България, тая сжшната, която даде всички жертви за войната, която понесе всички тяжести по нея и която плати своя данѣкъ съ цѣната на своето пълно изтощение и разорение. Това е България на българския народъ въ неговото подавяюще болшинство. За нея никой не прѣстава да мисли, за нея всички държимъ смѣтка. Страданията и жертвитѣ на тая народна България сж незабравими и свѣшени. Ако спекулантека и бюрократическа България, сплотена около трона и властѣта, вижда своето спасение и спасението на своитѣ богатства и привилегии въ едно нищожно териториално разширение, съ което ще иска да парализира искусствено у народа жаждата за отплата какво спасение носи тоя фактъ за сжшниската България? Какво спасение носи това за стотинитѣ хиляди работници въ България, за милионнитѣ дрѣбни селски стопанства и занаятчийски сжществувания, за десеткитѣ хиляди дрѣбни обществени и държавни служащи? Какво значение може да има за тая грамадна маса народъ шепата земя, която при най-благоприятния случай, ще успѣятъ да направятъ българскитѣ дипломати? Въпросътъ трѣбва да се постави на ясно, безъ хитрувания, безъ забикалки. И когато се постави така, отговорътъ слѣдва веднага: териториалнитѣ придобития на България откъмъ Македония дори и да сж тѣ възможни, не носятъ за грамадната маса отъ Българския народъ никакво спасение, тѣ не могатъ да оправдаятъ нито частичка отъ нейнитѣ жертви, не могатъ да зацѣлятъ нито косъмъ отъ нейнитѣ материални нужди. Съ тѣзи придобития се гони да се изиграе една последна измамническа роля: да се спаси династията и всичко около нея, да се спаси и задържи стария курсъ на българската политика, да се хвърли буйно вѣоку причинитѣ и причинителитѣ на народния погромъ, да се окончатъ и зацапятъ безчетнитѣ богатства на една мизерна династическа България, собцу раздвижаването и пастхиването на голѣмата и масова демократическа България. А отгорѣ на всичко да се зацапятъ непокътнати всички институти които слѣдъ извѣстна почивка ще започнатъ отново да прахосватъ сили и срѣдства за по-

стигането на непостигнатите „национални“ и „исторически“ задачи. Не се съмняваме, че схишиската България, ако само има възможност да вникне въ последната игра на управляющия монархизъм, не ще даде никакъв кредит на неговата политика която е схишката оная, що поведе и доведе до прѣживѣнитѣ отъ нея безиримѣрни разорения и погроми, и която нито мисли, нито е въ състояние да спечели нѣщо цѣнно за България, а ще нѣди само спасяване отъ своя собственъ погромъ.

Какъ смѣете, тогава, да насъсквате българския народъ къмъ македонцитѣ му събратия за това, че тия послѣднитѣ, нѣмайки възможност да поискатъ отъ никого смѣтка за своята сдѣла, която не е по малко трагична и страшна отъ оная на България, се замислюватъ, въ послѣдния моментъ на своята ужасна драма, да изкажатъ волята си за свободенъ животъ и свободното управление, които съ право очакватъ да добиятъ всички народи по свѣта? За македонскитѣ българи всичкитѣ пактица къмъ тая цѣль не съ задрѣстени, и ако тѣ тргнатъ по она, които остава отворенъ, кой може да ги осжди? Най-малко българската политика може да хвърли укоръ къмъ единъ народъ, който не желае, не може и не бива да стане размѣнна монета за нейнитѣ съображения, нѣната на които всѣки може да види и разбере. Въ своитѣ естествени стрѣмления за свободно политическо, стопанско и культурно развитие, македонскитѣ българи съ въ пълно съгласие съ широкитѣ маси на демократическа България, защото тѣхния собственъ нѣтъ води най-бързо и най-рѣшително къмъ основното прѣчисване на схишката България отъ всичко, което я е тласкало и ще я тласка и въ бъдеще по пакта на пространитѣ и икономически загосвания, подъ флага на националното обединение. Може ли да се допусна, че изразждающа се демократическа България, прѣди още да е засѣхнала кръвта отъ ранитѣ ѝ, ще се противопостави на стрѣмекитѣ на единъ родственъ народъ да се запази отъ чуждо владичество и ще иска, съ нѣната на неговото унищожение, да подкрѣпи дълото на българския монархизъмъ, както и една система на управление, която по души и разорява отъ толкова години насамъ?

Подкрѣпенъ, обаче, или не, македонския народъ ще иска самъ да опрѣдѣли своята сдѣла. Неговата воля е да се запази нѣтъ, защото само тѣя може да обезпечи своето бъдеще като народъ и ако неговата воля бѣде чута, а ти трѣба да бѣде чута, защото задъ балканскитѣ държави има и се раждатъ и други народи, които ще му помогнатъ въ

това свѣщенно усилие, той съ тая си побѣда ще извърши същеврѣменно една велика услуга къмъ балканскитѣ народи и къмъ България, като усилн и ускори процеса на сгромолясането на стария политически курсъ и помогне най-ефикасно за изгрѣването зората на републиканската демокрация. Не виждаме какъ по-достойно може да се почете паметта на загиналитѣ, не намираме какъ по-скъпо и по-трайно могатъ да се изкупятъ тия жертви, не вѣрваме въ по-заслужено и по-възвишено възмездие на балканскитѣ народи отъ това да могатъ часъ по-скоро да издигнатъ и последниятъ гробница—гробницата на монархизма съ всичкитѣ му крѣпители и оръдия.

Ако македонския народъ изиграе тая велика роля, дѣлото му да се запази свободенъ ще бѣде толкова свѣщенно, като дѣло на единъ народъ, колкото и възвишено, като дѣло за умротиворяването и сплотяването на свободнитѣ балкански народи.

Толкова, за жертвитѣ на България и за ония, които кощунствуватъ съ тѣхъ, слѣдъ като призоваха сами смъртта надъ българската земя. Тия жертви и всички други послѣдствия отъ войната, както и милиарднитѣ дългове, могатъ да се изплатятъ и оправдаятъ не съ двѣ-три разорени македонски каази, които ще иматъ печалното прѣдзначение да запазятъ престижа и краката на монархизма и милитаризма, а съ сгромолясането на тия последнитѣ, което тукъ на Балканитѣ не може, за сега, да стане безъ една силна външна причина. Тая причина може да бѣде рѣшението и волята на македонския народъ да се запази като отдѣлна единица въ своята цѣлостъ, а това той може много полѣсно да стори, защото се касае да избѣгне едно разпокъсване и защото не е билъ и не е подъ влиянието на никаква династия, отъ каквата той и не чувствува абсолютно никаква нужда. Сюзътъ на по-просвѣтенитѣ и по-далечни свободни народи и на надигащата се свѣтвна демокрация ще чуятъ неговия гласъ, ще оцѣнятъ неговитѣ съображения, ще ги разбератъ и ще му помогнатъ да осъществи двойната си задача: да се запази като свободенъ народъ и да помири и оближи балканскитѣ събрания, чрѣзъ създаването у тѣхъ новъ политически курсъ — курса на пълната демокрация, като основа на тѣхното федериране въ една обща балканска единица.

Критика на автономната идея и страхъ отъ послѣдната.

Но срѣщу влята за самостоятелно съществуване на Македония се подхвърлятъ, и то отъ високо мѣсто, възражения и по „сѣщество“. Днешниятъ министръ на външнитѣ работи, чинто нескончаеми декламации въ камарата по винаги „заковнитѣ“ и „скромни“ претенции на българското племе и за голѣмата и дълбока привързаностъ на България къмъ силитѣ отъ съгласиенето ще бѣдатъ унищожени само съ прочитането въ мирната конференция на нѣколко броя отъ в. „Миръ“ слѣдъ обявяването на войната, си е позволилъ нѣкакъ шеговито, сѣгашиъ се касае за нѣкое дѣтинско капризничество, да осмѣе автономната идея, като нѣщо отживѣло своето врѣме, нѣщо, което не може да съществува и което ще бѣде огнище на нови раздори между балканскитѣ държави. Колко съкрушителна е тая аргументация говори факта, че българската цензура, по вдѣхновение най-много, разбира се, на сѣщия министръ, не позволява да се каже нищо въ защита на тази идея, нито да се спомене даже името ѝ. Дѣтинска идея, идея отживѣла своето врѣме, неосъществима, глупава, а въ сѣщното врѣме такъвъ голѣмъ страхъ отъ нея! Защо се страхувате отъ нея, господинѣ министре? Защо трѣперите отъ нейния призракъ? Безумни дѣца и безумни възрастни хора, макаръ и министри, е имало и ще има всекога, но безумни народи, които да се повлѣкатъ по безмислени и глупави пѣтици, нѣма и не може да има. Не се касае значи, за една идея, която е отживѣла врѣмето си, защото какъ ще е отживѣла, когато не е живѣла? Нито се касае за дѣщо неосъществимо или врѣменно, което ще хвърли балканскитѣ народи въ нови раздори и войни. Автономната идея отживѣ само като идея на хитруване, само като идея за полѣсно завладяване и присъединяване по румелийски образецъ. И само за това тя днесъ не се ползува съ симпатитѣ на българската политика. А не се ползува, защото тая политика отлично знае вече, че Македония днесъ съвсѣмъ не е оная Македония прѣди балканската война, и че днесъ всичкото ѝ население, а най-вече българското, слѣдъ редицата разорения и катастрофи, нито е разположено, нито ще бѣде разположено нѣкога да стане на нова смѣтка орачдѣ на каквито и да било завоевателни аспирации. Що се отнася до македонското население, тоя въпросъ е вече свършенъ веднажъ за винаги. Никакви сили, никакви внушения, никакви подстрѣкателства не могатъ вече да разклатятъ волята и смутятъ съзнанието на единъ народъ, който жадува за свобода и за миръ и който ще посрѣщне съ про-

клятие всѣка мисълъ да се воюва отново за неговата земя, да се разиграватъ нови кървави вакханалии надъ неговитѣ опустошени огнища. Българи, турци, евреи, ромъни, гърци — всичкитѣ тия народности въ Македония си подаватъ вече ръка, а утрѣ ще се прѣгърватъ братски, за да запазятъ цѣла една земя, която не може да се кѣса, защото не е за кѣсане и която бѣ вече кѣсана веднажъ и съ това ги убѣди практически и съ живъ примѣръ, че едно разчленено географическо цѣло не имъ гарантира нито миръ, нито свобода, нито икономическо и културно развитие. Какъ може сериозно да се подхвърля нелѣпата мисълъ, че една автономна Македония, издигната надъ своитѣ развалини и като фактъ, израсналъ тъкмо слѣдъ погрома на дѣлѣжническата политика, ще бѣде огнище на нови раздори и войни? Вѣрно е тъкмо обратното. Само едно неестествено и противостопанско разпокъсване земитѣ и народитѣ въ Македония, а друго разпокъсване е нито мислимо, нито възможно, ще постави Балканскитѣ държави отново подъ флага на старитѣ раздори, съперничества и вражди. Автономната идея израства днесъ върху съвършено друга почва, и на тая почва тя за пръвъ пътъ се ражда като широко народна идея, слѣдователно тепърва ще заживѣе свой животъ и праздна приказка е, че тя е отживѣла своето врѣме и не заслужава да се говори за нея.

Автономията на Македония е идея, могуща и осъществима не само за това, че ще се яви като идеалъ на единъ народъ, рѣшенъ да скѣса съ миналото, както повѣляватъ неговитѣ национални и икономически интереси. Редъ други условия, настѣпили слѣдъ катастрофалнитѣ войни, идатъ също така да отворятъ и разчистятъ нейния пътъ и обезпечатъ нейното реализиране на Балканитѣ.

Македонскиятъ идеалъ прѣдъ мировата ликвидация.

Бѣдацата конференция за мира която, каквото и да става, ще бѣде подъ знака на народнитѣ тѣжнениа, ще има по въпроса за Балканитѣ да се справи съ едно неизбежно изпитание. Тамъ ще се сблъскатъ веднага голѣмитѣ претенции на Сърбия и Гърция, като съюзници и побѣдители, съ несъмненитѣ етнографически прѣимущества на България, като побѣдена. Въ тоя двубой мирната конференция, изхождайки отъ волята на македонското население, да не бѣде размѣнна монета между побѣдители и побѣдени, и прѣдъ видъ невъзможността да се посочи на дѣлѣжъ, който да

задоволи и едниѣ и другиѣ и самия македонски народъ, ще намѣри въ автономията на Македония единствения модусъ за разрѣшаването на трудната балканска проблема. Ще бждатъ, при създаденото положение, на лице всички психологически условия за едно разрѣшаване на македонския въпросъ по най краткия и най сигурния пътъ и въ една форма, която ще отговаря, прѣди всичко, на нуждитѣ и интереситѣ на самото население и която въ сѣщото врѣме ще бжде наложена на балканскитѣ държави, безъ да се почувствуватъ ограбени или онеправдани. Мѣстото му е тукъ да забѣлѣжимъ, че сѣ голѣми наивници ония, които мислятъ и мамятъ себе си и другиѣ, че Сърбия и Гърция сѣ придобитията, които биха постигнали другадѣ, ще се откажатъ или ще бждатъ разположени да се откажатъ отъ претенциитѣ си въ Македония, въ полза на България. Горчива измама. Съ тая измама нѣкога българскитѣ полигони, отъ лагера на Съглашението, искаха да хвърлятъ България ерѣцу централнитѣ сили и сега, слѣдъ поражението на тия послѣднитѣ, потриватъ рѣцѣ и се радватъ, че сѣ пророчествували зрѣло и достойно. . . И тогава тѣ изтъкваха, че Сърбия и Гърция иматъ другадѣ своитѣ исторически задачи и задоволени тамъ, Македония остава на България. Съ тия илюзии, България се подканяше по единъ пътъ, който едва ли би я извѣлъ до по друга участъ отъ двещната, защото нужно ли е да се доказва, че тя — България — можѣше да завладѣе Македония и да я включи въ границитѣ си само като пълна побѣдителка и то противъ Сърбия и Гърция? Нужно ли е да се доказва, че и да бѣше воювала въ сѣюзъ съ тѣхъ и сега се явѣше като побѣдителка заедно съ тѣхъ, Македония не би била изцѣло българска? Та нали на врѣмето се правиха тия пазартѣци съ Съглашението, защо не успѣха? И ако тогава не успѣха, сега ли може да се мисли за вдигането на ерѣбскитѣ и грѣцки претенции? Или ще помисли нѣкой, че поне обединената и много милионна ерѣбохърватска държава ще се уплаши отъ своята голѣмина и ще харижне Македония на България, а сѣщо и че обогатилата се съ острови, малтазийски крайбрѣжия и други земи Гърция ще допусне България да се надвѣси носа надъ Созунъ? Това могатъ да го вѣрватъ и декламиратъ само дѣца, но да го вѣрватъ и поддържатъ голѣми общественици, политици и икономисти е просто смѣшно. Македония — това не е каква да е земя, за да става съ нея всичко, каквото се пожелае. Тя се прорѣзва съ Вардарската долина тъмно въ сърцето на Балкана и свършва съ Созунъ, който открива пътя за ерѣдиземноморскитѣ портове

и кавали. Тая идеална земя и тоя идеаленъ пътъ не е безразлично кому ще принадлежатъ и какъ може да се мисли, че тая земя и тоя пътъ ще трѣба да се раздадатъ на парчета, възъ основа на иѣкакви етнографически данни? Но ако това е невъзможно и безмислено, както бѣше безмислена дори и Букурешката подѣлба, която даде почти цѣлата Македония на Сърбия, не е ли автономията на Македония единствения модусъ да се избѣгнатъ всички мъчности, каго се остави отдѣлна, свободна и достъпна за интереситъ на всички? А че ще бѣде тя обща принадлежностъ на всички, които иматъ нужда отъ нея, гаранцията нѣма нужда даже да бѣде непрѣменно международна, при естественото разположение на македонскитѣ националности да бѣдатъ въ братски отношения съ съседнитѣ едноплеменни народи. Автономията на Македония се явява въ случая като една формула паложителна и неизбѣжна. Наложителна, защото ще я понека нейния народъ и неизбѣжна, защото тѣй само могатъ да се съгласуватъ интереситъ на балканскитѣ държави, безъ да се прибѣгва до неестествени географически експерименти. На друго мѣсто и при други географически условия тая формула не би била подходяща, но за Македония тя се налага.

Общобалканската роля на Македония.

Но автономията на Македония има да изиграе една особена роля на Балканитѣ и тоза още повече засилва и налага нуждата отъ нея.

Идеитъ за братството между народитѣ, за искрени споразумѣния и съглашения, за съюзи, щати, конфедерации и федерации, които идеи тѣй буйно израстватъ върху напоената съ сълзи и кърви Европа, започватъ да проникватъ и на Балканитѣ. Както на всѣкъдѣ, така и тукъ, верѣдъ страждущитѣ съловия на народитѣ се очертаватъ контуритѣ на нови обществени движения и идеали. Но тия идеи и движения се явчатъ тукъ, на Балканитѣ, не съ оня устрѣмъ, както въ по-наирѣднатитѣ икономически и културно народи. Тукъ тѣ се приплитатъ и замжгяватъ твърдѣ много отъ главния „въпросъ на деня“, въпросътъ за националното обединение. Тая „въпросъ на деня“ не слиза отъ сцената. Той се разпала отъ мѣрдавинитѣ кръгъве и понеже е тѣсно свързанъ съ току що прѣстаналитѣ страшни крвопролития и изтрѣбления, започнати за неговото разрѣшение, мъчно може да се откъсне отъ новитѣ идеи за международното общезителство, което кара дори и лѣвитѣ политически

течения, особено въ България, да се приспособяватъ къмъ разпространеното схващане, че за братство, съединени щати, конфедерации и прочее може да се говори само следъ сполучливото разрѣшеніе на националнитѣ въпроси между балканскитѣ държави. Т. е. да взема всѣка отъ тѣхъ това, което ѝ се пада етнографически отъ Македония, и така разпрѣдѣлена между тѣхъ, да си подадатъ ръка. Но какъ е възможно това? Може ли, и коя историческа теория за народитѣ допуска да се теглятъ граници точно по краищата на отдѣлнитѣ националности, дори и да не сѣтъ никакъ размѣсени? Въ такъвъ случай би трѣбало България да се лиши отъ цѣлия си бѣломорски брѣгъ и да се запази той за Гърция. Има ли смисълъ и едното и другото? Има ли смисълъ България да владѣе Скопие, Битоля, Вардарската долина при единъ грѣцки Солунъ, или нѣкаква солунска еврейска република? Трѣба обединитѣ отъ всички лагери да отговорятъ ясно на тия въпроси. А ясно се отговаря само съ признанието, че това сѣ невъзможни граници и че националното обединение трѣба да добие и една географическа пълнота. Безъ нея, ще трѣба да се воюва за нея. Но кой въ България днесъ мисли, че може да се надѣва да получи не географическа Македония, а дори и извѣстна незначителна частъ отъ оная национална Македония, която е въ сръбски и грѣцки рѣцѣ? Тогавъ, за какво братство, за какви щати и конфедерации между балканскитѣ държави може да става дума? Но, ако между тѣхъ сега, когато националнитѣ спорове взематъ връхъ въ по-широкитѣ обществени кръгове, идентъ за нови балкански отношения се прѣчупватъ тѣй нещастно съ „въпроса на дена“ и губятъ своята чистота и яснота, тия смислитѣ идеи ще намѣрятъ своето пълно и идеално приложение въ срѣдата на македонскитѣ националности по причини, които вече обяснихме на друго мѣсто. Тѣ нѣма какво да дѣлятъ, тѣ сѣ събрани на едно и всички тѣ почерпиха отъ послѣднитѣ актове на балканската драма голѣмата и обща поука и съзнание, че всѣко разпокъсване на земята имъ е гибелно за тѣхното бъдеще. Днесъ тѣ сѣ въ негласна конфедерация, утрѣ ще се явятъ като неразривна федерация. Нѣма прѣбияствия за това, нѣма илюзии и внушения, нѣма заблуди за изживѣване. Всичко е прѣсмѣтнато, всичко е прѣживѣно. Никаква династия не стои надъ главата имъ, никакви управляющии кръгове не ги тормозятъ съ своитѣ съображения, както това става съ балканскитѣ народи. И идеята за сближаването на тия народи, за тѣхното съюзяване и федериране ще доде именно и само отъ Македония, отъ една

автономна, федерирана Македонија, отъ една Швейцария на Балканитѣ. Балканскитѣ държави не могатъ да влѣзатъ въ тоя пътъ чрѣзъ националното потѣкмяване. Тѣ ще се отдадчатъ отъ него и толкова повече, колкото по неестествено е разчленението на Македонија. Самиятъ фактъ, че се стрѣмятъ да взематъ каквото могатъ и колкото могатъ, е актъ противенъ на всѣкаква идея за бѣдно братство. Които мисли, прочее, да служи честно на новитѣ идеи и лозунги на человѣчеството за миръ, съюзи и федерации, той трѣба да приеме за база автономията на Македонија, като най-щастливъ и единственъ възможенъ модусъ за трайното примиряване националнитѣ и политически интереси на балканскитѣ народи. Всичко друго е фрази и декламации.

И ако по тоя пътъ Македонија послужи за съединително звено между враждуванитѣ балкански държави, а това е нейното несъмнено историческо прѣдопрѣдѣление отъ новото врѣме, и съкрати пътя за пълното имъ побратимяване и федериране, кой ще съжалява, че автономна Македонија, влѣзла цѣла въ балканскитѣ граници, е била едно врѣменно и прѣходно явление?

И така, не къмъ нови вражди и войни ще ни води една самостойна Македонија, а къмъ дѣйствителното федериране на балканскитѣ държави — идеалътъ на новия свѣтъ, на новото челоѣчество. Само фактори, срѣди и лица отъ стария свѣтъ, отъ епохата на кървавото неравенство и отъ режима на бруталната експлоатация на народния трудъ могатъ да се противопоставятъ на пътя на тия можни идеи. И по-добрѣ, защото тѣй само ще бѣдатъ смазани и унищожени, за да свършатъ веднажъ за винаги, заедно съ своитѣ прѣстѣпления.

Кой отъ кого вдига рѣка?

При освѣтлението, което тукъ се даде на автономната идея, тя се явява като идея не отъ локално значение. Тя не е идея сепаративна и егоистична. Нека плѣшиятъ, колкото обичатъ, надналитѣ орждия на довчерашната българска политика и тѣхнитѣ вдѣхновители отъ върховетѣ на управлението, че това е пѣвакѣвъ капризъ на македонскитѣ българи, които вдигатъ рѣка отъ България, слѣдъ като тя падна подъ тежестта на жертвитѣ. На подобно свирѣно и злобно подмятане, което само умопомрачението може да си позволи, трѣба да се отговори съ вдигната глава и съ свѣщенъ гнѣвъ; не! Македонскитѣ българи не вдигатъ рѣка отъ България. Напротивъ — българската политика вдига рѣка

отъ тѣхъ, а тѣ сѫ българи и българи некатъ да си останатъ и защото некатъ да си останатъ българи, затова не желаятъ чуждото владичество. въ което сѫщата българска политика спокойно ще ги хвърли по свои собствени съображения. Жертва на тия съображения тѣ нѣма и не могатъ да ставатъ, а ще тръгнатъ по собственъ пътъ, който за щастие е пътъ спасителенъ и за България спасителенъ за грамадното мнозинство отъ българския народъ, който има нужда отъ една съвършено нова политика, отъ съвършено другъ държавнически режимъ. Тая нова политика и тоя новъ режимъ ще доблдатъ отъ една автономна Македония и въ тая смисълъ автономната идея е сѫщевременно и идея за пълното демократизиране на Балканитѣ, и идея за подготвяне здрава почва на Божданцата славянска федеративна република.

Македонскитѣ националности и автономията.

Заинтересовани или заблудени умове атакуватъ автономната идея „по сѫщество“ и съ възражението, че македонскитѣ гърци и особено сѣрби, до колкото ги има, ще се обявятъ противъ нея. Дори така да е, нима е необходимо всички македонци, до единъ и безъ изключение, да дадатъ своето съгласие за автономията та едва тогава да се приеме и издеки?

Плебисцитътъ никога не гони да се добере до абсолютното съгласие на всички. Стига само болшинството отъ населението на закръглената област да изяви съ своето одобрение и това е достатъчно. Но защо се мисли и сега, че македонскитѣ гърци, които по естеството на прѣобладаващото у тѣхъ равниство, губятъ най много отъ разнокъсването на Македония, ще се обявятъ противъ? Много констатирани вече факти показватъ противното и това е въ реда на вѣщата. Всеки денъ автономната идея печели спонтанно нови и нови привърженици отъ всички етнически групи и съ най голѣма сигурностъ може да се довърри че грамадното множество отъ македонскитѣ население българи, турци, евреи, романи, гърци и други, живѣе вече съ тази идея. И ако на Македония се даде управление по образеца на Швейцария, съ пълни и еднакви права на всички националности, при употреблението на всички езици и съ мѣстна паредна милиция, подъ знамето на автономията ще се наредятъ и всички ония, които, по ватиискъ или внушения, се колебаятъ открито да сторить това.

Лѣвитѣ теченія въ България и националния въпросъ.

Автономната идея залива цѣла Македония, защото това е желанието на всичкото ѝ население. И ако народитѣ иматъ право да опрѣдѣлятъ сами своята съдба, македонскитѣ тоже трѣба да има това право, и за опрѣдѣленieto на неговата съдба нѣма защо да питатъ България, Сърбия и Гърция, а прѣди всичко него и само него. На тоя въпросъ трѣба да си дадатъ ясенъ и задоволителенъ отговоръ поне лѣвитѣ политически теченія на Балканитѣ и особено тия въ България, които биха отрѣкли всичкитѣ си идеи и принципи, ако се повлѣкатъ съ колѣсницата на дѣснитѣ партии и на монархизма и заедно съ тѣхъ прѣгърнатъ учението, че българската държавна политика има право да се противопоставя на тѣжненіята на единъ народъ, който не желае да загине заради нейнитѣ съображения. Поели съзнателно, или по увлѣчение и заблуда, това опасно учение, тѣ забиватъ кръсть надъ всички лозунги, съ които се стрѣмятъ да постигнатъ политическото обновление на България и нейното социално прѣустройство и даватъ сами прѣднина на ония теченія, които правятъ всичко за да компрометиратъ и убиятъ лѣвото въ българския политически животъ. И за голѣмо съжаление, впечатлението отъ това, което пишатъ органитѣ на лѣвицата е твърдѣ нерадостно. Плаща се голѣмъ данѣкъ за участието въ управлението, достигащъ до самоотрѣчение. Единъ отъ тия органи неотдавна писа на уводно мѣсто, че идеята за федерация е исторически знахронизъмъ и че българската демокрация трѣба да застане на становището — пълно национално обединение, съ свободенъ и широкъ излазъ на Бѣло море. Нѣколко дни по-късно, сѣщия органъ, пакъ на уводно мѣсто писа, да не се хранимъ съ илюзии за каквито и да било национални придобития, а да се заемемъ поне съ обновлението на страната. Вчера обединение, днесъ обновление, утрѣ кой знае що! А какъ и защо се иска едното и другото — на тия въпроси отговоръ нѣма. Прѣдпочита се да се изживѣятъ прѣдстоящитѣ събития въ мъгла и фразьорство, вмѣсто да се търси ясниа изходъ отъ създаденото положение.

Другъ лѣвичарски органъ пледира сѣщо, и по-често, за националното обединение на българитѣ, като база за по-ви балкански отношения, но никога не се е изказалъ за неговитѣ размѣри и за практическото му осъществление, нито нѣкъ загатва за излази на това или онова море, може би отъ страхъ да не бѣде обвиненъ въ империализъмъ. Сѣщиятъ органъ писа, че автономната идея е имала смисълъ прѣди войнитѣ, защото е била средство да се постигне на-

нионалното българско обединение безъ война. Но сега, слѣдъ войнитѣ, да се повръщаме къмъ нея означавало да попрѣчимъ на това обединение. Защо, какъ, изъ кой пътъ — на тия въпроси също отговоръ нѣма. Съ една дума, липса на яснота върху положението, липса на опрѣдѣленъ погледъ върху бъдащото. Яви се само намѣренята и дѣйствиата на монархизма и партиитѣ на монархизма, които сѣ рѣше ни да се простятъ съ националното обединение, като невъзможно и проиграно, и които се мобилизиратъ трѣскаво за да одушатъ пробуждающитѣ се идеи за демокрация и република, съ една външна политика, вѣроятнитѣ дрѣбни успѣхи на които ще повдигнатъ нейния кредитъ, по която нѣма нищо общо съ народнитѣ цѣли, въ чието име България бѣ хвърлена въ войнитѣ и опропастана.

Сериозенъ отпоръ на тая политика ще се даде отъ Македония и нейната борба най-малко не трѣба да бѣде възпрѣпятствувана отъ лѣвитѣ течения въ България, ако искатъ да оставатъ вѣрни на себе си и ако лозунгитѣ имъ за демокрация, република, федерация и пр. и пр. сѣ живи принципи, а не декламаторски упражнения и фрази.

Чрѣзъ автономията, къмъ балканското самоопрѣдѣление и обединение.

Македонскиятъ въпросъ днесъ, слѣдъ прѣживѣнитѣ войни, влиза въ нова фаза. Новото въ тая фаза е, че националното обединение на балканскитѣ народи може и трѣба да се постигне по съвсѣмъ другъ пътъ отъ оня, който надолжи войнитѣ. Въ тая смисълъ, македонския въпросъ е пакъ националенъ въпросъ, но националенъ за националноститѣ които я съставляватъ, а не такъвъ за държавната политика на балканскитѣ държави, която фалира. Македонскитѣ националности прѣдпочитатъ своето обединение по между си прѣдъ разединението, което ги заплашва и което не води никакъ къмъ националното обединение и примирие между околнитѣ държави. Тия послѣднитѣ ще се обединятъ и примирятъ само около една свободна Македония, която, макаръ и на гледъ съчетание на народи отъ смитѣ, които образуватъ балканскитѣ държави, прѣдставлява една идеална географическа единица, стояща въ това отношение надъ своя етнографически съставъ.

И така, назадь къмъ автономията! Да бѣде или да не бѣде, това зависи отъ борбата.

Да я почнемъ и да се поздравимъ съ нея като извикаме: Да живѣе бъдащата Иллейцария на Балканитѣ!

НАР. РЪК. БИБЛИОТЕКА
"КОММУНИСТИЧКА
СРБИЈА"

